

Проектът се осъществява от ССБ в партньорство с ИСДП, с подкрепата на ФРМС, EEA GRANTS и Фондация Екообщност

СПРАВЕДЛИВ ПРОЦЕС ЗА ЖЕРТВИТЕ НА ТРАФИК

Изследването е осъществено с финансовата подкрепа на Исландия, Лихтенщайн и Норвегия чрез Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство (Договор № ПО30400 / 04.03.2009 г.) в рамките на проект: „Справедлив процес за жертвите на трафик” на Съюза на съдиите в България, осъществяван съвместно с Институт по социални дейности и практики

**СПРАВЕДЛИВ ПРОЦЕС
ЗА ЖЕРТВИТЕ НА
ТРАФИК**

СПРАВЕДЛИВ ПРОЦЕС ЗА ЖЕРТВИТЕ НА ТРАФИК

Всички изследвания в настоящия сборник са осъществени с финансовата подкрепа на Исландия, Лихтенщайн и Норвегия чрез Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство (Договор № ПО30400 / 04.03.2009 г.) в рамките на проект: „Справедлив процес за жертвите на трафик“ на Съюза на съдиите в България, осъществяван съвместно с Институт по социални дейности и практики

Справедлив процес за жертвите на трафик

изследване

Автори: Колектив

Рецензенти:

доц. П. Петкова, дпмн

доц. Н. Петрова-Димитрова

Рецензент на „Действащото българско законодателство относно престъпната дейност по трафик на хора“

проф. Ал. Стойнов

© Съюз на съдиите в България, издател

© „Камея Дизайн“ ООД, предпечатна подготовка

© „Камея Дизайн“ ООД, корица

ISBN: 978-954-92585-1-6

СЪДЪРЖАНИЕ

ЯВЛЕНИЕТО ТРАФИК НА ХОРА В БЪЛГАРИЯ	7
д-р Георги Петрунов	
ДЕЙСТВАЩОТО БЪЛГАРСКО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО ОТНОСНО ПРЕСТЪПНАТА ДЕЙНОСТ ПО ТРАФИК НА ХОРА	73
д-р Ива Пушкарлова	
ПОСТРАДАЛИТЕ ОТ ТРАФИК НА ХОРА. МЕХАНИЗМИ НА ВЪВЛИЧАНЕ В ТРАФИК И ТРУДНОСТИТЕ ПРИ РАПОЗНАВАНЕ НА ЯВЛЕНИЕТО	194
д-р Надя Стойкова	
МЕТОДИ ЗА СЪБИРАНЕ НА ГЛАСНИ ДОКАЗАТЕЛСТВА: РАЗПОЗНАВАНЕ НА ТРАВМАТА ПРИ РАЗПИТ НА ПОСТРАДАЛ. ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА СЪПРОТИВИТЕ МУ ПРИ ДАВАНЕ НА ПОКАЗАНИЯ. ОЦЕНКА НА ДОСТОВЕРНОСТТА НА ПОКАЗАНИЯТА	205
Георги Кирилов	
ЦВЕТНО ПРИЛОЖЕНИЕ - ТАБЛИЦИ И ГРАФИКИ	218

ЯВЛЕНИЕТО ТРАФИК НА ХОРА В БЪЛГАРИЯ

ГЕОРГИ ПЕТРУНОВ

*Доктор по социология. Изследовател в Института
по социология при БАН и фондация „РискМонитор“.
Преподавател към катедра „Социология“ на Софийски
университет „Св. Климент Охридски“.*

УВОД

В последните няколко десетилетия трафикът на хора придобива застрашителни размери в световен мащаб. Все повече автори и изследователи, занимаващи се с проблема, го определят като съвременната форма на робство. Социалното и криминално явление трафик на хора е проблем с множество измерения. Това е престъпление срещу личността, имащо за цел експлоатация на жертвата. То е свързано с жестокост и насилие, упражнявани от хора върху хора, с остро нарушение на изконните човешки права, като правото на живот; правото на достойнство и сигурност; правото на справедливи и благоприятни условия на работа; правото на достъп до здравеопазване и равенство. Жертвите живеят в условия на непрекъснат страх и принуда, което води до множество физически и емоционални проблеми, дори те да бъдат освободени, защото: „ако, за да бъде пречупена една жена са достатъчни дни, то за възстановяването ѝ са необходими години.“¹

Отрицателните ефекти от трафика на хора се разпростират далеч извън отделните жертви – като се започне от медицинските аспекти на трафика на хора² и се стигне до увеличаване на престъпността, което неминуемо рефлектира върху цялото общество³. Този вид престъпност застрашава безопасността и сигурността на почти всички страни в света, тъй като всяка една от тях, в по-голяма или по-малка степен, е засегната от трафика на хора – като страна на произход, транзит или дестинация. Затова **отговорът срещу него трябва да бъде глобален.**

Световното развитие, изразяващо се в изграждането на глобален пазар, свободното движение на хора и капитали, напредъкът на информационните технологии, експанзията на туризма, услугите и развлекателната индустрия и успоредно с

това разширяване на разстоянието между богати и бедни страни, отслабване ролята на националните държави, спомагат за бързото разрастване на проблема и достигането му до застрашителни размери. Според международни доклади⁴, анализиращи този проблем, **трафикът на хора е най-бързо развиващата се транснационална престъпна дейност**. Това престъпление, според тях, се превръща в третия по големина източник на средства за организираната престъпност, като преди него са само продажбата на наркотици и оръжие. Всяка година милиони хора – мъже, жени и деца – попадат в ръцете на трафикантите. Както Илиана Дерилова⁵ посочва, **всяка минута от един до осем човека в света стават жертва на това престъпление**.

В годишния доклад на Държавния департамент на САЩ⁶, представен на 16 юни 2009 г., се цитират данни на Международната организация на труда към ООН, според които над 12 милиона възрастни и деца са принудени да работят, да проституират или да извършват дейност против волята им. Александър Караянис⁷ посочва, че около 80 % от жертвите на трафик са жени и момичета, като близо половината от тях са непълнолетни.

Настоящият доклад е посветен именно на тази най-многобройна група от жертви на трафик в България. Основният акцент при представяне на явлението трафик на жени и деца в доклада е върху основни характеристики и проявления с оглед нуждите на правоприлагащите органи. Такива са мащабът и значимостта на проблема в нашата страна; факторите и причините, от които престъплението се влияе; основните проявни форми; начините и възможностите за излизане на жертвите от тази престъпна дейност; възможностите за адекватно и ефективно взаимоотношение между жертвите и правоприлагащите органи.

Информацията, която се анализира в настоящия доклад, е от **три основни източника**:

– **писмени източници** – в подготвителната работа по доклада бяха установени 183 източника от доклади,

изследвания, анализи, статистически документи, статии, медийни източници и други материали, касаещи проблема „трафик на хора“;

– **дълбочинни интервюта с жертви на трафик** – проведени са 30 интервюта, при които е използван полуструктуриран въпросник;

– **анкетно проучване с експерти** – проведени са 41 анкети с експерти, работещи с жертви на трафик от следните институции и организации – МВР, Прокуратура на Република България, съдилища, Дирекция социално подпомагане, отдели „Закрила на детето“, Международна организация по миграция и представители на други организации с нестопанска цел като кризисни центрове, консултантски центрове, комплекси за социални услуги за деца и семейства, фондации, работещи с жертви на насилие и трафик.

Използването на тези източници на информация и тяхното съчетание е предпочетено, защото позволява навлизане в дълбочина и достигане до по-пълна и достоверна информация за изследвания феномен. Въпреки това многообразие от източници, следва да се има предвид, че резултатите от този анализ не са представителни и не бива да се приемат като единствена и обща гледна точка към трафика на хора в и от България.

1. ЗНАЧИМОСТ И МАЩАБ НА ПРОБЛЕМА В БЪЛГАРИЯ

В своя доклад, посветен на трафика на хора, Европол⁸ за поредна година посочва България като една от шестте основни държави, източници на жертви на трафик в Европейския съюз, заедно с Украйна, Румъния, Русия, Нигерия и Молдова.

Тези изводи се потвърждават, при преглед на данните за дела на идентифицираните жертви на трафик в някои страни от Европейския съюз по държави на произход, представени в Таблица 1.

Таблица 1: Дял на идентифицирани жертви на трафик в страни от ЕС

Словения		Полша		Холандия	
2005-2006		2005-06		2004-2006	
Словения	17%	Полша	67%	Холандия	22%
България	15%	България	12%	Нигерия	11%
Сърбия	9%	Украйна	10%	България	10%
Неизвестна	38%	Други	11%	Румъния	7%
Други	20%			Други	50%
Общ	100%	Общ	100%	Общо	100%

Гърция		Чехия		Германия	
2005-2007		2005-2006		2005-2007	
Румъния	36%	Чехия	22%	Германия	23%
Русия	22%	Украйна	29%	Румъния	13%
България	14%	Виетнам	19%	Чехия	11%
Украйна	6%	България	12%	България	9%
Други	21%	Други	16%	Други	45%
Общ	100%	Общ	100%	Общ	100%

Източник: UNODC¹ и изчисления на автора

От данните в таблицата ясно се вижда, че по брой жертви България заема водещо място в редица страни от Европейския съюз. Делът на българските граждани, установени като жертви на трафик в тези страни, е съпоставим с държави, чието население по брой е в пъти по-голямо от българското. **Това показва,**

че малка страна като нашата се е превърнала в един от най-големите участници в трафика на хора, както и че това престъпление е придобило застрашителни размери в България.

Това поставя въпроса за мащаба на феномена в България. Според официалните данни, изнесени от Диков¹⁰ за периода 2005-2008 г., идентифицираните жертви на трафик в нашата страна са 1078. Като се има предвид, че тези цифри отразяват само случаите, които са влезли в ползрението на правоохранителните органи и са официално идентифицирани като жертви на трафик, може да се предположи, че броят на хората, които са в ситуация на експлоатация или са преживели трафик, но не са съобщили за това, е в пъти по-голям. Както се посочва в доклад за България, посветен на трафика на хора в Югоизточна Европа¹¹, всички изследователи, занимаващи се с оценка на мащабите на трафика на хора в нашата страна, са единодушни, че действителният брой на жертвите надхвърля няколко пъти броя на регистрираните жертви.

Организацията на обединените нации¹² посочва, че липсата на точна статистика за действителния брой на жертвите на трафик на хора е глобален проблем, а наличните данни за този брой са много далеч от основните стандарти за представителна статистическа информация. Данните за броя на жертвите на трафик в България не правят изключение от тази тенденция. В нашата страна не може да се открият представителни данни за мащаба на трафика. Въпреки това, могат да се установят няколко опита за оценка на жертвите на трафик. Една от най-разпространените оценки, която е представяна в материалите на неправителствени организации, работещи с жертви на трафик, като фондация „Асоциация Анимус“, е за 10 000 българки – жертви на трафик. В изследването на Петрунов¹³ е представена информация за жертвите на сексуална експлоатация от България в границите между 8 000 и 12 000. Като се има предвид, че това са оценки, включващи най-вече жертви на трафик с цел развратни действия и това, че освен подобна цел¹⁴, трафикът може да се осъществява и с цел принудителен

труд; с цел държане на жертвата в принудително подчинение; с цел отнемане на телесни органи; трафик на бременни жени с цел продажба на новороденото, може да се отбележи, че броят на хората, попадали или живеещи в момента в положение на експлоатация, но неидентифицирани, е много по-голям и реално това е проблем с огромен мащаб за нашата страна.

Развитието на трафика на хора е изведено в някои изследвания¹⁵, като оформено от следните **етапи**:

- зараждане – през първата половина на 90-те години; свързан с установяване на първоначални контакти с лица от чуждите секспазари, в много редки случаи българи се включват в експлоатация на жертвите;
- епизодичен трафик – от втората половина на 90-те години до началото на новото хилядолетие; епизодични случаи на българи, въввлечени в трафик на хора, основно в държавите от Централна Европа; употребата на насилие е основен метод за набирание и контрол на жертвите; в много случаи те се продават на чужди експлоататори;
- масов трафик – от 2001 г. до приемането на България за пълноправен член на Европейския съюз, съвпада с отпадане на визовите ограничения за българи при пътуване в държавите от Европейския съюз; българските трафиканти са натрупали опит и контакти, развиват структури и заемат значителна част от секспазарите в Западна Европа; насилието намалява и в повечето случаи се заменя от партньорски отношения между жертвата и трафиканта;
- утвърждаване – след 2007 г., съвпада с приемането на България като пълноправен член на Европейския съюз; нараства броят на експлоатираните българи; нашите трафиканти завладяват големи сегменти от най-доходните секспазари в Европа; физическото насилие над жертвите почти напълно изчезва; включването и участието на жертвите в основната част от случаите е формално доброволно.

В потвърждение на това разделение в изследването се представя графика за извършените престъпления от български граждани в някои страни от Европейския съюз, като например:

Графика 1: Престъпления, извършени от български граждани в Кралство Белгия

Източник: Exploitation sexuelle et exploitation au travail¹

От представените данни ясно се откроява огромното нарастване на установените случаи на проституция, сексуална експлоатация и склоняване към развратни действия, извършени от български граждани в Белгия след 2001 г. Представеният пример показва, че не са установени български граждани по посочените престъпления до средата на 90-те години на ХХ век. През втората половина на 90-те години са установени единични случаи от престъпленията, но в периода след 2001 г. се наблюдава драстично нарастване на посочените престъпления, извършени от български граждани.

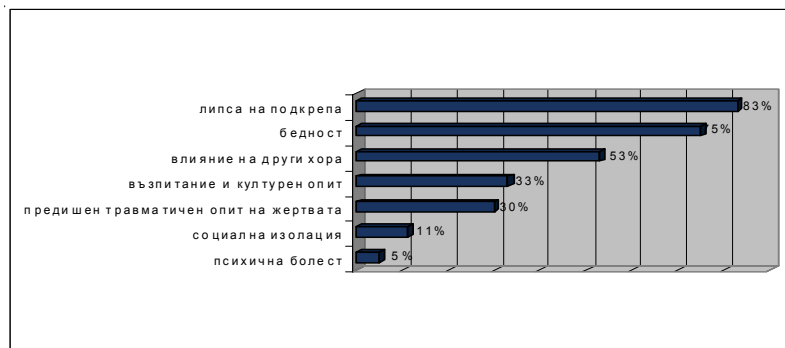
Всичко представено показва, че трафикът на хора се е превърнал в социален и криминален феномен с огромна значимост и мащаб в нашата страна.

2. ПРИЧИНИ И УСЛОВИЯ ЗА РАЗВИТИЕ НА ТРАФИКА В БЪЛГАРИЯ

Причините трафикът на хора да се превърне в устойчив феномен в нашата страна са много и комплексни. Посочените от Националната комисия за борба с трафик на хора основни

причини, правещи възможно този вид престъпност да се превърне в обществено явление в България, се допълват от изследователите, занимаващи се с проблема¹⁷, както и от експертите – представители на държавни институции и специалисти от неправителствени и международни организации, психолози и социални работници, всички работещи по проблема, които бяха анкетирани в рамките на настоящото изследване. Резултатите от анкетното проучване за причините за попадане на жертвите в трафик на хора са представени в следващата графика:

Графика 2: Причини за попадане в трафик на хора

*Данните в графиката надхвърлят 100 %, защото анкетираните експерти са посочвали повече

В графиката прави впечатление, че **основната част от причините са психологически**, на които първо ще се спрем.

– **Психологически** – наркотична зависимост, психически и физически (вкл. сексуален) тормоз. Много често трафикантите се възползват от хора, които страдат от наркотична зависимост, тъй като тяхната зависимост ги принуждава да правят неща, с които друг човек трудно би се съгласил. Освен това, чест обект на обещанията на престъпниците се явяват млади жени и деца, които са

израснали в несигурна домашна среда, подлагани на различен вид насилие, без родителски контрол. Допълнително улеснение за престъпниците се явява обстоятелството, че в повечето случаи тези хора няма да бъдат потърсени от никого, именно поради прекъсване на връзките в семейството или липсата на такова. Тези твърдения намират потвърждение и в опита на анкетираните специалисти, работещи с жертви на трафик. В 83 % от случаите те посочват, че липсата на подкрепа (включително и липса на семейство) е една от основните причини жени и деца да попаднат в трафик на хора. Като резултат от своята работа с деца и жени, пострадали от трафик, клиничният психолог Диана Радева и социалният работник Светлана Благоева посочват, че: „липсата на подкрепяща среда е обобщаващият израз, който обединява рисковете, свързани със ситуации на нарушено общуване или липса на адекватно общуване на подрастващия (а и на възрастния индивид) със значима фигура. Ако децата не успеят да намерят това, от което имат нужда в комуникацията с хората около тях, търсят други хора, към които да отправят тези свои потребности, което ги прави лесно уязвими към злоупотреби“¹⁸;

– **Икономически** – бедност, неразвита икономика, безработица. Един от основните фактори хората да бъдат уязвими и да станат предмет на трафик е липсата на пари и възможности за реализация в собствената им страна. Желанието им за хубав живот ги прави податливи на различни видове измами. Трафикантите използват обещания за високи заплати и лесна и сигурна работа в чужбина, което примамва жертвите да напуснат пределите на България. Според данните, получени от анкетното проучване на експерти, бедността е на второ място сред най-съществените причини жените и децата да попадат в трафик. Данните в графиката показват, че 75 % от запитаните експерти са посочили бедността като основен фактор за изпадане в положение на експлоатация.

Трябва да се отбележи също, че нивото на бедност и безработица варира в различните региони на България. Според

данните на Националния статистически институт бедността е много по-висока в селата, отколкото в градовете. Освен това София (столица) се отличава с много ниско ниво на бедност (под 5 %), докато в други райони на страната е в пъти по-висока. Това наблюдение до известна степен обяснява твърдението на анкетирания експерти, че болшинството от жертвите на трафик, с които са работили, са живели преди това в градове извън столицата или в села.

Обезпокоителен е още фактът, че коефициентът на безработица сред младото население (до 24 години), по данни на Националния статистически институт, е повече от два пъти по-висок от това на възрастното население – 14,3 % срещу 6,4 % за второто тримесечие на 2009 г.

– **Социално-културни** – неграмотност, разпад на морални ценности и етническа дискриминация, влияние на медиите и интернет. Ниското образование и липсата на квалификация е фактор, който улеснява трафикантите. Като се добави и отварянето на границите между държавите, развитието на информационните технологии и многобройните транспортни възможности, които могат да се използват, става ясно, че се създава една благоприятна за действието на трафикантите среда. Според отговорите на анкетирания (представени в графика 2), голямо значение за това един човек да попадне в ситуация на експлоатация има влиянието на други хора (53 % от отговорите на експертите) и възпитанието и културният опит на жертвите (с 30 %);

– **Гео-политически** – бежански потоци, международна организирана престъпност, географско положение. Военните конфликти в района на Балканския полуостров от началото на 90-те години на миналия век стават причина за бежански потоци от и към България и към страните от Западна Европа. С края на шенгенските визови ограничения през април 2001 г. българите, желаещи да работят в Европейския съюз, получават огромно предимство спрямо други граждани на балкански страни (в Румъния визите отпадат почти година по-късно) и бившия Съветски съюз. Съчетанието от безработица, ниски доходи и

достъп до шенгенското пространство създава модела на масовата емиграция. В доклада „Организираната престъпност в България: пазари и тенденции“¹⁹ се посочва, че ако в периода 1991–2001 г. средно около 19 400 напускат страната, през 2000–2003 г. процесите може да се опишат като природно бедствие, при което средният годишен брой на заминалите за ЕС и незавърнали се е близо 100 000 души. Българските временни или дългосрочни емигранти влизат на трудовия пазар в ЕС със закъснение спрямо тези от Полша, Чехия, Унгария, Словакия и Балтийските републики. В много от случаите те се насочват към дейности, изискващи най-ниска квалификация и съответно ниско заплащани.

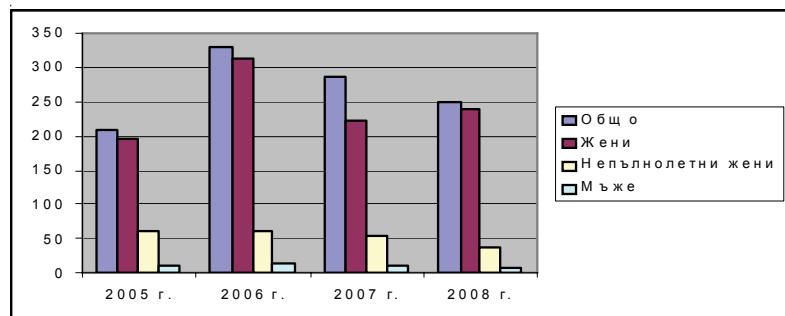
Всички тези условия, в една или друга степен, благоприятстват развитието на трафика на хора в нашата страна. Поради високата си доходност за трафикантите, тази дейност става привлекателна за добре организирани престъпни сдружения. И ако в началото на 90-те години на миналия вече ХХ-ти век трафикът на хора се ограничава основно до отделни случаи на измамни български граждани за работа в чужбина, то днес може да се каже, че това е дейност, развивана от добре организирани престъпни групи, които са стабилно стъпили на международната криминална сцена. Чрез формираните здрави и добре функциониращи канали и мрежи за трафик на хора с различна цел, българската организирана престъпност придобива огромни печалби и икономическа мощ.

3. ПРОФИЛ НА ЖЕРТВИТЕ НА ТРАФИК В БЪЛГАРИЯ

Пол и възраст

Жените и децата са сред групите, които са с най-висок риск да станат жертва на трафик. В графика 3 са представени данните за броя на жертвите по години, изнесени от Евгени Диков, прокурор във Върховна касационна прокуратура²⁰.

Графика 3: Жертви на трафик

Източник: Върховна касационна прокуратура

Данните показват, че за 2008 г. от 250 жертви на трафик 240 (96 %) са жени, от тях 38 (16 %) са непълнолетни. За 2007 г. жертви на трафик са 288, от които 223 жени (77 %), от тях 53 непълнолетни (24 %) и 12 (4 %) мъже. За 2006 г. те са 329, от които 313 (95 %) жени, от тях 61 (19 %) непълнолетни и 16 (5 %) мъже (1 непълнолетен). За 2005 г. пострадалите са 211, от които – 198 (94 %) жени, от тях 61 (31 %) са непълнолетни момичета, а мъжете са 13 (6 %). Това потвърждава твърдението, че **най-уязвимата от трафик на хора група в нашата страна са жените и децата.**

Експертите, които бяха анкетирани в рамките на изследването, също посочват, че тяхната работа е основно с жени и деца, жертви на трафик. Почти никой от запитаните не посочва, че е работил с жертви на трафик от мъжки пол²¹. Тук трябва да се отчита и фактът, че предвид целите на изследването, респондентите, включени в анкетното проучване, са представители най-вече на организации, насочени към работа с пострадали деца. Това до голяма степен определя и типа жертви, с които се срещат специалистите и съответно, за които дават информация. По-големият превес на тези експерти в известна степен изкривява картината относно трафика на хора в България, представена в настоящия доклад. Независимо от това, не може да се отрече, че основната засегната група от този вид престъпност са жените и децата.

Според данни от цитираният по-горе доклад²² около 70 % от пострадалите жени са на възраст между 18-25 години. Това се потвърждава и от данните, представени от Петрунов²³ в резултат от обширно проучване сред жертви на трафик с цел сексуална експлоатация:

Таблица 2: Възраст на жертвите при набиране

Възраст	Процент
До 13 години	0%
13-15 години	5%
16-17 години	14%
18-20 години	49%
21-23 години	24%
24-26 години	2%
27-29 години	2%
30-32 години	4%
Над 32 години	0%
Общо	100%

Източник: Петрунов¹

Вижда се, че жените на възраст 18-25 години представляват най-голяма част от сексуално експлоатирани жени (около 75 %). Впечатление прави и това, че всяка пета жертва е под 18 годишна възраст. На този факт се спират и други автори²⁵, които отбелязват, че броят на непълнолетните жертви на трафик от нашата страна е твърде висок.

Образование и социално положение

Според данни на Международната организация по миграция, цитирани в доклада „Организираната престъпност в България: пазари и тенденции“, 57,9 % от всички пострадали български жени и момичета са без средно образование, а 28,9 % са завършили гимназия. Специалистите от Фондация „Асоциация Анимус“ също поставят в рисковите групи, най-уязвими на трафик на хора, жени и момичета с ниско образование или

такива, които наскоро са завършили или са отпаднали от училище, неспособни да продължат образованието си.

С ниското образование е свързана и липсата на квалификация, трудност при намиране на работа и съответно невъзможност от професионална реализация в дадена сфера на обществото. Голяма част от жертвите на трафик са били безработни или са работили за много ниско заплащане преди трафика. В изследването на Асоциация Анимус се отбелязва, че се увеличава делът на жертвите, които се определят като „много бедни“²⁶. Ниското ниво на получавани доходи прави хората изключително уязвими за манипулации от страна на трафикантите.

Етнос и местоживеене

Според данните от изследване на „Асоциация Анимус“, посочените досега рискови фактори се отнасят с особена сила за хората от **ромския етнос**. Според тях делът на ромските жени и момичета, станали жертва на трафик, е съществен и се увеличава²⁷.

Други изследвания²⁸ посочват, че по отношение на етноса на жертвите се открива **разнообразие**. Петрунов посочва данни за жени, жертви на трафик с цел сексуална експлоатация, които **опровергават разпространеното схващане, че основната част от трафикираниите от нашата страна са от ромски произход**. На базата на мащабно проучване и интервюиране на голям брой жертви на трафик с цел сексуална експлоатация авторът представя следното процентно разпределение на жертвите спрямо етноса, с който се самоопределят те.

Таблица 3: Етнос на жертвите

Етнос	Процент
Български	82%
Ромски	15%
Турски	3%
Общо	100%

Източник: Петрунов²⁹

Вижда се, че процентът на жените от ромски произход също е висок, но е значително по-малък от този на жените, които се самоопределят като българки. Това означава, че въпреки наличието на множество рискови фактори сред ромите, **трафикът на хора е комплексен и сложен феномен и не може да бъде обяснен единствено със съществуването на дадени рискови показатели сред дадените групи**.

Работещи в „Асоциация Анимус“ специалисти³⁰ посочват, че над половината от жертвите произлизат от райони, които са „неудобни“ от гледна точка на трафика – вътрешни и крайморски. Такива са например Бургас, Варна, Пловдив, Пазарджик, Сливен, Хасково. Косвена информация в кои райони има повече жертви на трафик може да се извлече и от данните за образувателните досъдебни производства за трафик на хора, което е свързано и с работата на съответната прокуратура. Прокурор Евгени Диков посочва, че **по-голямата част от досъдебните производства за трафик на хора от години са съсредоточени в няколко региона на страната**: в Благоевград за 2008г. има 25 ДП, при 21 ДП за 2007 г., в Бургас за 2008 г. има 19 ДП, при 14 ДП за 2007 г., в Сливен за 2008 г. са 15 ДП, при 13 ДП за 2007 г., в Пазарджик за 2008г. и 2007 г. ДП са 13, в Пловдив за 2008 г. са 13, а за 2007 г. са 15, в Русе за 2008 г. са 14, при 10 за 2007 г. Значително е увеличен, в сравнение с предходните години, броят на образувателните досъдебни производства в регионите на Варна (27 ДП за 2008 г., при 18 за 2007 г.) и София-град (28 ДП за 2008 г. и 19 за 2007 г.) В същото време в някои региони, като Смолян, Перник, Ловеч, Габрово, Монтана, случаи на трафик няма или са единици.

Семейна среда

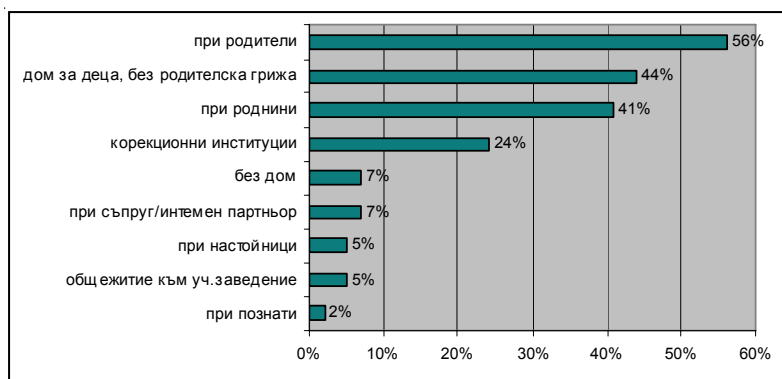
Според данни от изследване върху физическите и психологически последици от трафика на хора³¹, 71 % от 207 интервюирани жертви не са обвързани, 11 % са омъжени или живеят на семейни начала, а 17 % са разведени.

Голяма част от пострадалите живеят или са израснали в проблемни семейства, в домове за деца, лишени от

родителска грижа или претърпели предишен травматичен опит. Пак според данни от цитираното проучване, 60 % от интервюираните жертви са били сексуално и/или физически малтретирани преди трафика. Процентът на експертите, анкетираните в настоящото изследване, които са посочили като причина за влизане в трафик предишен травматичен опит, също е висок – 30 %.

Относно мястото, където жертвите са живели преди трафика, анкетираните експерти дават следните отговори, представени в следващата графика.

Графика 4: Местоживеене на жертвите преди трафика

*Данните в графиката надхвърлят 100 %, защото анкетираните експерти са посочвали повече от един отговор.

Най-много анкетираните експерти – 56 % – посочват, че жертвите на трафик, с които са работили, са живели при родителите си преди да попаднат в ситуация на експлоатация, 44 % посочват, че са били в домове за деца, лишени от родителски грижи, 41 % – че са били при роднини, както и в изправителни институции – 24 %.

Профилите на жертвите могат да варират според целта на трафика. Някои изследователи дори разграничават

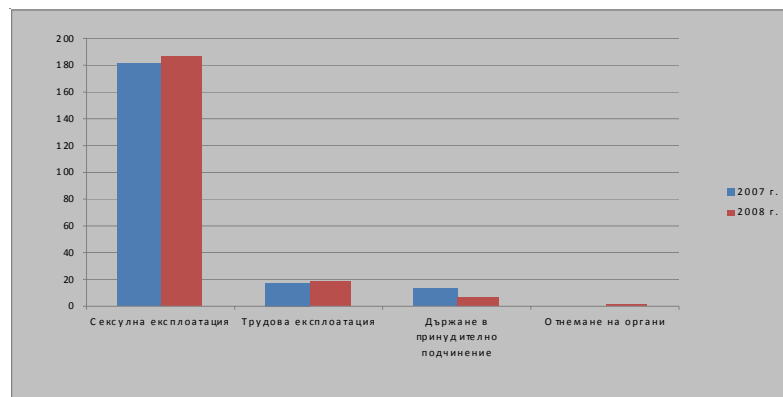
към кои видове трафик са по-податливи отделните рискови групи. Така например, Тиуриканова³² прави следната класификация: на експлоатация с цел развратни действия най-често са подложени млади жени, особено такива с ниско образование, безработни и проституиращи, индивиди с ниски доходи и мигранти, деца, особено от проблемни семейства и от детски домове. От трудова експлоатация са застрашени най-вече млади и на средна възраст мъже и жени, особено с ниско образование, имигранти, безработни, бездомни, деца от проблемни семейства и деца без родителски контрол. За просия се експлоатират най-вече деца от проблемни семейства и лишени от родителска грижа, лица с увреждания, бездомни, многодетни и самотни майки. Жертви на трафик с цел продажба на деца и незаконно осиновяване стават най-вече социално уязвими семейства (семейства с проблеми като алкохолизъм или домашно насилие и т.н.), семейства с нисък доход.

4. ОСНОВНИ ФОРМИ И ПРОЯВЛЕНИЯ НА ЯВЛЕНИЕТО ТРАФИК НА ХОРА

Анкетираните експерти посочват, че в България най-често се среща трафик на хора с цел развратни дейности. Мнзинството от тях поставят този вид трафик на първо място сред видовете трафик от страната. На второ място по честота, според тях, е трафикът на хора с цел трудова експлоатация, а на трето – трафикът с цел принудително подчинение.

Потвърждение може да бъде открито в обобщените данни на Прокуратурата на Република България, представени от Диков³³ в следващата графика.

Графика 5: Цел на незаконния трафик на хора

Източник: Върховна касационна прокуратура

Данните в графиката показват, че от общо наблюдаваните в прокуратурата на Република България за 2008 г. 219 производства: с цел сексуална експлоатация са 187 (85.37 %), при 181 (85.37 %) от 212 ДП за 2007 г.; с цел трудова експлоатация: 18 (8.22 %), при 17 (8.01 %) за 2007 г.; с цел държане на жертвата в принудително подчинение – 7 (3.19 %) при 6.60 % за 2007 г.; с цел отнемане на органи – 1 ДП (0.45 %), за 2007 г.

Според опита на анкетирания експерти, по-често се среща международният трафик на жени и деца от България, отколкото вътрешният. Според цитирания по-напред Доклад за трафик на хора на Държавния департамент на САЩ, България е страна на произход, транзит и в по-малка степен дестинация за мъже, жени и деца от Украйна, Молдова и Румъния, трафикирани от и през България за Германия, Белгия, Франция, Италия, Испания, Австрия, Норвегия, Чешката република, Полша, Гърция, Турция и Македония.

Диков отбелязва, че съществува тенденция при международния трафик жертвите да се трафикират в различни страни с различна цел. Например, в Гърция и Испания – основно с цел трудова експлоатация и продажба на неродени деца, в другите

западноевропейски държави – с цел сексуална експлоатация. Също така е установено, че се трафикират жертви от определени райони в страната към определени държави на крайна дестинация: Сливен – към Холандия и Белгия; Пловдив, Пазарджик – към Франция, Италия, Испания; Варна, Добрич, Шумен, Разград – към Германия, Чехия и Скандинавските страни.

4.1. Трафик с цел развратни действия

Най-разпространената форма на трафика с цел развратни действия е трафикът с цел експлоатация на проституцията на жени и деца. Представители на разследващите органи³⁴ отбелязват, че в България се наблюдава еволюция в отношенията трафикант-жертва при трафика на хора с цел сексуална експлоатация. В голяма част от случаите трафикирането се извършва след предварително съгласие на жертвата и при уговорено разпределение на облагата от експлоатацията, а при набирането се използват т.нар. „меки“ методи за сметка на ограничаване на насилствените, характерни за предишните години. Мнозинството от отговорите на анкетирания експерти също се концентрират около това, че жертвата предварително е знаела какво ще прави.

Въпреки че първоначалното включване в мрежите на проституцията може условно да се определи като съзнателен акт, тези жени остават жертви на експлоатация. Освен икономическата принуда, която ги е направила уязвими за този вид престъпление, според данните от изследването на Петрунов³⁵ почти всички проституиращи са подложени на някакъв вид насилие – физическо, сексуално, психологическо и/или икономическо. Въпреки това, малка част от проституиращите, които предварително са знаели за дейността, която ще извършват в чужбина, се обявяват за жертви на трафик. Това се случва най-вече в случаите, когато експлоатацията им в страната дестинация е твърде жестока и те не получават заплащане, което да ги мотивира да прикрият трафикантите си, както и когато не са се адаптирали към експлоатацията.

Независимо от големия брой примери, в които жените предварително знаят с какво ще се занимават, се откриват и случаи, при които жертвата предварително е имала напълно невярна информация или дори не е имала никаква представа какво ще прави. Анкетирания експерти посочват, че знаят и за случаи, в които жертвите са попаднали в трафик на хора вследствие на отвличане и жестоко насилие.

В своето изследване Петрунов³⁶ систематизира в таблица основните механизми за попадане в трафик, която ще бъде представена и тук:

Таблица 4: Начин на набиране

Набиране без насилие	Процент – с насилие	Процент – без насилие	Общо
Чрез влюбване/приятелят ѝ предлага	14%	3%	17%
Приятелка, която прости-туира, ѝ предлага	15%	0%	15%
Познат ѝ предлага	14%	0%	14%
Сама се свързва със сводник/обява за компаньонки	13%	0%	13%
Проституира самостоятелно и е привлечена от сводник	7%	4%	11%
Роднина я продава/ѝ предлага	5%	3%	8%
Излъгана за работа/екс-курзия в чужбина	0%	8%	8%
Обвързване с дълг	5%	2%	7%
Отвлечена	0%	5%	5%
Учи/работи в чужбина и се свързва със сводници	2%	0%	2%
<i>Общо</i>	<i>75%</i>	<i>25%</i>	<i>100%</i>

Източник: Петрунов 2009

В представената таблица начините за набиране са разделени на случаи, в които е използвано физическо насилие и такива, при които не е използвано физическо насилие. И от тези данни

се потвърждава твърдението, че при набиране не е използвано физическо насилие спрямо голямата част от жените и те са били предварително запознати с целта на пътуването си. Според Петрунов **обещаването на материални облаги и големи печалби се очертава като основен фактор при набиране.**

След като бъдат набрани, в повечето случаи жертвите се транспортират до държавите на крайна дестинация. В резултата на своето изследване Петрунов³⁷ извежда три основни начина за транспортиране на момичетата от България. Първият е транспортиране с обществен транспорт, вторият – с личен автомобил, а третият е комбиниран между първите два начина.

Най-често хората, които набират момичета и ги прекарват през граница, са различни от тези, които след това отговарят за експлоатирането им в чуждата страна. При повечето случаи на трафик на жени с цел сексуална експлоатация трафикантите поемат разноските по пътуването и самото му организиране: „*Направиха ми паспорт само за 3 дни, който той плати (човекът, който я подлъгва за работа в чужбина, бел. авт.). Нямах пари и не беше възможно аз да го платя. Уточнихме се, че като спечеля пари в Гърция, ще му ги върна*“. Сумата, която трафикантът заплаща за пътуването в повечето случаи не е известна на жертвата, но при пристигането им в чуждата страна се оказва, че това е сериозен дълг, който жената трябва да изплати на сводника си. Много често този дълг се увеличава непрекъснато поради налагани санкции за незадоволително свършена работа. Освен това, в някои от случаите, трафикантите отнемат личните документи на жертвите под предлог, че ще уреждат формалностите, но в действителност не им ги връщат, за да могат да ги държат под контрол и да не дават възможност на жените да избягат и да потърсят помощ от местните власти.

Най-често жените, които се извеждат в чужбина за проституиране, са млади момичета, навършили 18 години, поради строгите санкции, които съществуват в европейските страни за престъпления спрямо непълнолетни. Данните от проведеното изследване обаче показват, че има много случаи, в които жертвата е непълнолетна. Тогава трафикантите

използват пълномощно от родителите или фалшиви документи за самоличност. Ето какво споделя за своето заминаване момиче на 16 годишна възраст: „Обещаха ми невероятно преживяване в Германия. Аз се съгласих и те на бързо ми извадиха фалшива лична карта, с която пътувах. Имаше и една жена, която пътува с мен до там“.

Тревожна тенденция се открива в наблюдаваните по време на изследването случаи, в които момичета под 18 годишна възраст са експлоатирани в България до навършване на пълнолетие, а след това са трафикирани в чужбина по напълно легален начин, където сексуалната им експлоатация продължава.

В почти всички случаи експлоатацията започва веднага след пристигане в чуждата държава. Преди да се пристъпи към нея, трафикантите посочват на жертвите конкретно място, на което ще работят и ги запознават с условията на работа – времето, в което ще проституират; услугите, които ще предлагат и техните цени; начина за отчитане на заработените пари и т.н. Петрунов разделя местата, на които работят момичетата, най-общо на открити (улица, магистрала, площад, паркинг) и закрити (клубове, еротични барове, кафенета, ескорт, витрини, пуфове, сауни, къщи за удоволствия, казина и др.). В зависимост това къде работят момичетата, се различават и условията им на работа, цените, на които предлагат услуги и т.н. В повечето случаи при работа на открито тарифите са по-ниски, но това се компенсира от броя на клиентите, който е по-голям.

При голяма част от проституиращите условията на работа и живот, които са им обещавани, се различават от това, което се случва в действителност. В повечето случаи жените са получавали обещания за много, бързо и лесно спечелени пари. В действителност се оказва, че въпреки големите суми, които успяват да изработят, за тях остава една малка част, тъй като освен процентът, който трябва да дадат на сводниците си, те поемат и всички разходи – квартира, храна, облекло, такса за правото да работят на дадено място. Това се потвърждава от думите на интервюираните жертви: „Работихме вечерта и

като се прибирахме сутринта, деляхме 50/50 всички пари с този мъж. Но от нашите, трябваше да си плащам квартирата и другите разходи, всичко аз си купувах“. Често им се налага и определен минимум, който е необходимо да изработят, в противен случай се налагат финансови глоби, които допълнително намаляват, оставащите за тях пари или не получават нищо: „Ако не изкарах достатъчно пари следваше бой, защото не съм била достатъчно убедителна да накарам клиентите да ме вземат. Пари не съм видяла и една стотинка“.

Работното време на жените е от 6 до 12 часа, в зависимост от това къде се предлагат услугите – на открито или закрито. Месечно се работи от 25 до 30 дни.

Основен елемент при сексуалната експлоатация е осъществяването на непрекъснат контрол върху жените. Петрунов³⁸ отбелязва, че в огромната част от случаите при експлоатацията трафикантите контролират проституиращите чрез обещаване на облаги и съответно заплахи за лишаване от тях и финансови глоби. Заедно с това в много случаи ограничават движението на момичетата и взимат значителна част от заработените от тях пари. Често момичетата се контролират със заплахи, че при неподчинение ще бъдат наранени те или техните близки. При отправяне на заплахи към момичетата трафикантите им казват, че са покровителствани от полицията и дори да се оплачат, нищо няма да се случи. Системното малтретиране, както и държането на жертвите в робски условия, също са форма на контрол.

Освен тези механизми за контрол Петрунов отбелязва, че важна част при експлоатацията на жени се явяват и наказанията. Освен репресия над провинилия се те имат и превантивен ефект – да покажат на другите момичета, че ако нарушават зададените правила и не се подчиняват на трафикантите, ще бъдат жестоко наказани. Много често използвано наказание е финансови глоби или изобщо лишаване от получаване на пари. Често се срещат и физическо насилие или заплаха за такова. Тези наказания се комбинират. Те са особено важни при експлоатацията, защото основната част от конфликтите при

трафика на хора се проявяват след като жертвата е вече транспортрана до държавата на крайна дестинация.

Както от начина на експлоатиране на жените, така и от начина, по който се държат към тях трафикантите, се вижда, че те биват третирани като вещи, като стока, която трябва да носи печалба, а не като живо човешко същество. Затова не е изненадващо, че тези жертви често са наричани „бели робини“. Освен непрекъснатите заплахи, на които са подлагани, и несигурните условия, в които живеят, Виолета Канджикова³⁹ отбелязва, че голяма част от тях нямат достъп и до здравната система. Всичко това поставя живота на жените, жертви на трафик с цел сексуална експлоатация, в непрекъснат и висок риск.

От изключително значение при трафика на хора с цел сексуална експлоатация в България е фактът, че в много случаи това е дейност, осъществявана от добре **организираните престъпни мрежи**. Жертвите на този вид трафик стават част от стриктно организирана схема за печелене на огромни суми пари от сексуална експлоатация на жени и млади момичета. Това означава, че борбата с него трябва да отива далеч отвъд идентифицирането на жертвите и тяхното връщане в собствените им страни. Защото докато има търсене на сексуални услуги, ще има и предлагане. Проблемът е в това, че чрез експлоатацията на хора, и по-специално на жени и деца, изградените престъпни организации придобиват застрашителни размери и стават опасни чрез натрупаната от тях икономическа мощ⁴⁰.

4.2. Трафик с цел принудителен труд

Наред със случаите на трафик на хора с цел сексуална експлоатация в изследването са констатирани и случаи на трафик на хора с цел трудова експлоатация. Този трафик е насочен основно към Гърция и Италия.

В сравнение с трафика с цел сексуална експлоатация този вид трафик е по-малко забележим, което затруднява неговото разкриване. Причините за това са разнообразни – често

подложените на трудова експлоатация нямат контакт с други хора, освен със своите експлоататори; те не подават оплакване, тъй като това е единственият начин да изкарат някакви пари, макар и малко; при международен трафик, жертвите най-често са нелегално пребиваващи, поради което избягват контакти с местните власти и не търсят помощ от тях; не на последно място, незнанието на езика обуславя невъзможност за контакт с местните хора; както и срамът от това, че са попаднали в подобно положение⁴¹.

Най-уязвима група за този вид трафик се явяват млади до средна възраст жени и мъже, с ниско образование и квалификация, които нямат работа в България или работят на сезонна заетост. Децата също са обект на трудова експлоатация, но при тях експлоататорите са най-вече роднини, дори собствените им родители.

В повечето случаи набирането на хора става чрез обява за работа в чужбина или чрез познат, който предлага да свърже жертвата с хора, които ще ѝ уредят работа. Обещанията са за високо заплащане, осигурен подслон и гарантирана работа в страната на крайна дестинация. Сферите, в които се обещава работа, са селско стопанство, услуги (сервитьорки, рецепционистки), детегледачки и строителство (за мъжете). Както и при трафика с цел сексуална експлоатация, и тук **този, който набира жертвите, в повечето случаи е човек, различен от самия експлоататор**. Неговата задача е да доведе и предостави нова работна ръка, при което получава своя дял и се връща в България. Транспортрането става най-често по законен начин, без съпротива от страна на жертвите, тъй като те са убедени, че ще работят в чужбина желаната от тях работа при предварително договорените условия. След пристигането в страната на крайна дестинация, по подобие и на първия вид трафик, експлоататорът отнема личните документи на жертвите, с което си гарантира, че работниците няма да могат да избягат. Допълнителна гаранция за това са и непрекъснатите заплахи, които жертвите получават, за насилие и за юридическа отговорност според местните закони за нелегално пребиваване.

Попадайки в страната на крайна дестинация, се оказва, че условията на живот, които се предлагат от работодателя, са дори значително под санитарния минимум. Една от респондентките описва мястото, където е била настанена, така: *„трябваше да стим в една дървена постройка, вътре бяхме като в обор. Нямахме подова настилка, само цимент. Имаше един разнебитен шкаф и маса с три стола. Беше по-лошо и от кучешка колиба. Нямахме и къде да се къпем, тоалетната беше ужасна“*. Тези условия не са най-непосилното изпитание за жертвите на трудова експлоатация. По-тежки и жестоки са условията на работа и отношението на експлоататорите. Обикновено се работи от сутрин до вечер, с малка или изобщо без почивка. Наблюдавани са докато работят и се контролират, като под непрекъснати заплахи за насилие от тях се изисква все повече работа. Храна не получават, или, ако им се дава, то тя е некачествена и недостатъчна, липсва питейна вода. Заплащането, разбира се, е много под предварително договореното: *„Уж щяхме да получаваме по двадесет евро на ден, а ни хвърляха само по седем евро. А с тези пари – до никаде. Никакви пари не можехме да спестим, защото отиваха за хляб и нещо друго за ядене“*.

В изследването се установяват и случаи, при които жертвите се експлоатират като са принуждавани да извършват незаконни дейности. Например, млади мъже, които са набирани от трафикантите с обещание за посредничество при намиране на работа като строители в Испания. Жертвите тръгват от България заедно с трафикантите. Всички разходи по изготвяне на документите, транспорта и настаняването в чуждата страна се поемат от трафикантите. След пристигането в Испания трафикантите заявяват на жертвите, че няма търсене на строителни работници, не могат да им намерят такава работа и трябва да им се издължат за направените разходи при пътуването и престоя в чуждата държава. Тъй като жертвите нямат средства, с които да покрият тези разходи, трафикантите им предлагат да се издължат, като станат „мулета-гълтачи“ за пренос на кокаин. Така те са изпращани в Латинска Америка,

където гълтат специално пригодни пакети с кокаин и ги внасят контрабандно в Европа, за да възстановят направените от трафикантите разходи.

Илияна Дерилова⁴² посочва, че **средствата за контрол при трафика на хора с цел трудова експлоатация са по-мекки в сравнение с тези на сексуална експлоатация**. Те включват най-вече контрол чрез дълг, отнемане на лични документи, заплахи и изнудване. Много често жертвите живеят заедно с трафикантите и са под постоянен техен надзор и с напълно ограничена свобода, което допълнително утежнява положението им.

4.3. Трафик с цел принудително подчинение

В някои случаи държането в принудително подчинение се отнася до случаите на принудителна женитба и продажба на малолетни момичета, характерен за някои етнически групи в България. Така например една от интервюираните жертви споделя: *„Мен ме ожениха на дванадесет, за нас това си е нормално, не знам дали знаеш“*. А една от респондентките споделя за действията на съпруга си: *„като я продаде (дъщеря им, бел.авт.), беше на дванадесет години, ходеше на училище. Продад я е в село Д., на едно петнадесет годишно момче за 300 лева и каруца. Да им е робиня – да пере, готви, чисти, меси. Това е, слугува им“*.

Въпреки че така повеляват традициите в тези групи, обикновено за момичетата браковете са осъзнато нежелани. В много случаи младите съпруги са малтретирани от съпруга си и неговите роднини, използвани са за извършване на тежка домакинска или селскостопанска / животновъдска работа, не им е позволявано да излизат навън и да имат контакти с други хора: *„Освен домакинската работа, помагах при животните. Те имат много коне, крави, гълъби. Доях, хвърлях боклука, носех кофи с вода. Не излизях. Удрял ме е навсякъде, само по корема не е. Не ми даваха да сядам отвън на пейката“* и *„Първо мъжът ми се отнасяше добре с мен. После почна да ме бие за*

няма нищо. Излизаше, не се прибираще понякога с месеци и аз не знаех къде е. Майка му, като я питах, все казваше да си мирувам, че като разбере, че много ми знае устата, ще си изпая. Бях само на шестнадесет години“.

Най-разпространената експлоатация при този вид трафик е използване на деца за **джебчийство и просия**. Според данни на Държавната агенция за закрила на детето, цитирани от Антоанета Василева⁴³, за 2008 г. децата, станали жертва на трафик са: за Гърция – 43 деца, Германия – 5, Холандия – 5, Австрия – 3 бр., Дания – 2 бр., Италия – 2 бр., Франция – 2 бр., Швейцария – 3 бр., от Испания, Белгия, Чехия, Кипър и Румъния – по 1 бр. В различните периоди се променят само държавите на крайна дестинация. В началото на 2006 г. има бум на джебчийските кражби във Виена, извършени от ромски деца от България (207 случая, в сравнение с 35 случая за 2004 г. и 85 за 2005 г.), а в края на 2006 г. се увеличава броят на български деца, извършители на джебчийски кражби в Гърция и Великобритания. Днес страни на крайна дестинация, според главния секретар на Националната комисия за борба с трафика на хора, са Великобритания, Гърция, Австрия, Холандия, Германия, Белгия, Чехия, Румъния, и дори Швейцария и Дания, за които до преди една-две години този феномен не е бил познат. Според данни, изнесени в публичното пространство, децата жертви на трафик в този период в целия ЕС се оценяват годишно на около 500 000, а в световен мащаб те са най-малко 1,2 млн. годишно⁴⁴.

Големият брой на държавите, в които действат джебчийски групи от България, показва, че при този вид престъпност мобилността на извършителите е лесно осъществима и не среща никакви пречки по международните граници. Както посочва Василева, това означава, че една добре обучена малолетна джебчийка без особени инвестиции може да работи успешно навсякъде по света. Пътуването на децата през граница не представлява проблем, тъй като често родителите са част от джебчийската група или, ако не са, дават съгласие детето да напусне страната ни. В тези случаи

родителите получават и определена сума за детето и то започва да краде за хората, които са го купили. Ако не иска или не може да се справи със задълженията си, следва бой и лишаване от храна. Децата, които са включени в бизнеса с джебчийство са спирани от училище или изобщо не са ходили. В някои случаи специално се закупуват, отглеждат и обучават деца за джебчийство. Един от установените в изследването примери е за ромска фамилия, която живее в огромна луксозна къща. В двора на къщата е пригодно специално помещение, в което фамилията е настанявала деца, които е купувала, за да обучава за джебчийство. Децата от фамилията са живеели в охолство и лукс, а купените деца в изключителна мизерия, без възможност да излизат от дома на семейството.

Джебчийството е престъпна дейност със специфични особености. На първо място, **то се извършва почти изцяло от организирани престъпни групи от ромски произход, които са структурирани на родов и кланов принцип**. За някои групи от ромския етнос това е дейност, която е свързана с традициите им и начина им на живот от столетия насам. Както казва една от респондентките: „аз го правя, защото така съм научена. Всичките ми какви правят така, не виждам какво толкова лошо е това“. И според думите на друго дете, включено в престъпния бизнес с джебчийство, това си е част от живота им: „За мен беше нормално това, защото, като гледах какво правят всички, мислех, че това е нормално“ и „На мен това ми е професия. При нас е така, за нас това е нормално“.

Това показва, че **ключова роля за извършването на тази дейност играе семейството**, което и с възпитанието, и с начина на поведение насърчават включването на децата в извършването на джебчийски кражби. Тази обвързаност на престъпното поведение със семейство и дълбоки културни традиции прави разкриването на джебчийството, участниците в него и най-вече организаторите му много трудна задача. А дори да бъдат разкрити и заловени, децата не свидетелстват срещу своите роднини. Една от респондентките споделя: „Никога не бих

станала свидетел срещу близките ми, нали са ми семейство... Понякога ми се иска да не ме карат да вземам неща от хората. Аз си представям, че и ако от мен някой вземе нещо, ще ми е мъчно. Обаче, аз трябва да слушам мама и тя каквото каже“.

Според Василева **джебчийството е изцяло феминизирано**. Кражбите се извършват от деца от 7 до 13-14 годишна възраст⁴⁵. Парите се предават на мъжете, които разполагат с тях и ги разпределят между останалите членове на групата. Според журналистическо разследване на Магдалена Гилова⁴⁶ само по време на коледните празници в Белгия и Холандия една джебчийка изкарва по 12 350-13 000 евро. Едно дете в чужбина може да донесе на родителите си около 300-350 евро на ден, придобити от джебчийски кражби⁴⁷.

Обикновено джебчийките се движат на групи от по 5-6 жени на различна възраст. Най-старшата от тях събира и пази парите, а останалите по-млади отговарят за това децата да не бъдат заловени и подбират подходящи „жертви“. След като детето открадне дадена вещ или пари, то веднага се освобождава от тях, като ги предава на другите участници в групата. Така, ако бъде заловено в него няма да бъде намерено нищо чуждо. От друга страна, това, че е малолетно и следователно недосегаемо от закона, го прави идеален изпълнител на този вид престъпление.

Често, докато децата са по-малки, се използват за **просене**. За просия се използват и бебета и непълнолетни лица с увреждания, които предизвикват съжаление. В публичното пространство се появява и информация за умишлено осакатяване на децата от техните родители, за да бъдат състрадание у хората⁴⁸. Използват се както собствени деца, така и такива, които живеят в домове за деца без родителска грижа. В градовете те са разпределени по определени места. Например, на големи кръстовища, където искат пари от шофьорите, когато спрат на светофар, около църкви, в центъра на града, където минават много хора⁴⁹.

Парите, които получават от минавачите се събират от мъжете, които ги наблюдават и пазят. Просяци се изкарват и в чужбина, като там схемата за „работа“ е същата. В повечето

случаи децата са подлагани на насилие и заплахи от побой, ако не успеят да съберат достатъчно голяма сума пари. Една от респондентките споделя за случаите, когато не е изпълнявала това, което очакват от нея: „*Биеха ме, затваряха ме сама в един фургон на двора“*.

Антоанета Василева отбелязва, че се наблюдава устойчивото развитие на една тревожна тенденция – постоянно използване и експлоатиране на децата: като се започне от 6-7 годишна възраст с просия и джебчийство и се премине в една възраст от 13-14 години, която позволява сексуална експлоатация. Понякога жертви на сексуална експлоатация стават жертви и на трафик с цел продажба на бебета. Така тези деца се оказват в един порочен кръг, от който не могат да излязат. Когато получат помощ и успеят да се спасят от експлоаторите си, реинтеграцията им се осъществява изключително трудно, тъй като не познават друг живот, освен живот в експлоатация – преживели са и сексуална, и трудова експлоатация, и принудително подчинение, и отнемане на децата им.

4.4. Трафик на бременни жени с цел продажба на новороденото

Друг аспект на трафика на хора е извеждането на бременни жени с цел продажба на новородените им деца в чужбина. Този трафик е почти изцяло международен. Василева посочва, че като страни, в които се продават бебетата са установени Франция, Испания, Италия, а през последните години Гърция. Районите в България, от които се набират жертви на този вид трафик, са най-вече Бургаска област, Сливен, а в последните 1-2 години и районите на Плевен и Ловеч. По данни от прокуратурата за 2008 г. са разследвани 7 случая за такъв вид трафик. Разбира се, действителният брой на продадените деца е много по-голям и за него може само да се предполага.

В повечето случаи лицата (както мъже, така жени), които примамват бременната жена в държавата на крайна дестинация,

я продават на друго лице, което организира раждането и осиновяването на новороденото. Сумата, която получават лицата, търсещи и набиращи бременни жени, е в пъти по-малка от това, което получават след това продаващите бебета и според информацията от интервютата е около 300-400 лв.

Използват се основно **два начина за набиране** на бременни жени. При първия, извършителят подмамва жертвата с обещание за работа в чужбина, при която ще ѝ бъде осигурен подслон, храна и съответно високо заплащане за работа като домашна помощница в някое богато семейство или подходящ труд в селското стопанство (например, бране на маслини). Обикновено трафикантите се свързват с жената чрез нейн познат или приятел, което намалява бдителността ѝ. След като се съгласи да замине с трафиканта в чужбина, той ѝ подготвя документите и пътува заедно с нея. Понякога едновременно пътуват група бременни жени. Пристигайки в страната на крайна дестинация, жертвите са настанявани в жилище, от което не им позволяват да излизат, като са лъгани, че все още не може да им се уреди работа и трябва да изчакат. Когато родят, обикновено в частна клиника при лекар, който може да е част от трафикантската група, но може и да не е. След това бебето се отнема, а жената бива върната в България. Чрез измама престъпниците успяват да вземат и подпис от жертвата, че се отказва от детето си.

Данните в полицията в България са най-вече от подобни случаи на измамни жени, решили да се оплачат след случилото се: „След като ме върнаха в България, разбрах колко съм лъгана и се обадох в полицията“ или случайно разкрити от местната полиция в чужбина преди да родят и да им бъдат откраднати бебетата: „излезнах на терасата и започнах да викам. Така дойде полиция и ни отведоха“.

В случаите, при които бъдещата майка е наясно с целта на своето пътуване в чужбина и предварително се е съгласила да получи пари, много трудно се стига до разкриване и свидетелстване, тъй като всички страни – и бременната, и трафикантите, и бъдещите осиновители, са заинтересовани

всичко да приключи по предварително замислената схема. Трафикантите се насочват към бременни жени, които са бедни, вече имат деца и няма с какво да ги издържат, а и често бременността е непланирана и нежелана. На такива жени се предлагат пари в размер на около 5000-6000 евро, за да дадат съгласие новороденото бебе да бъде осиновено. За тези жени обещаната сума е голяма и е единствената възможност да осигурят прехрана на семейството си за не кратък период от време. В същото време те с готовност приемат формулирането на дейността като осиновяване. Една от респондентките споделя своите мотиви да тръгне с трафиканта: „За това ми обеща да получа 6000 евро, да ми направи международен паспорт и да ми плати пътя – отиване и връщане до Гърция. Аз се съгласих да тръгна, защото нямах работа и средства, имах вече едно родено дете, което трудно отглеждах и приех да замина, да родя бебето в Гърция и да го дам за осиновяване“.

Установен беше случай, в който бременната е настанена в къщата на бъдещите осиновители, които се грижат за нея, а бъдещата осиновителка започва да имитира бременност. След раждането бебето веднага се дава на осиновителите, а майката се връща в България, като ѝ се дава определена сума пари, обикновено по-малко от предварително уговорената. В повечето случаи биологичните майки никога не разбират кой е осиновил детето им и за каква сума в действителност са го продали: „Бебето, което родих, не знам кой го осинови, не съм видяла осиновителите. Прибрах се в България – излъгана, не получих обещаната сума“. Според мнението на експерти, изнесени в медиите, едно момченце в Гърция се продава за около 18 000 евро, а момиченцата – за 13 000-14 000 евро⁵⁰.

Василева отбелязва една тенденция в този вид престъпления, която се наблюдава в последно време. Ако преди се е разбирало за случаи на продажба на дете от самите майки, които са били подведени (напр. не са получили обещаното), напоследък полицаите могат да разчитат единствено на информатори и на собствена полицейска работа, защото жените вече не се оплакват. Причината, според представителката на

Националната комисия за борба с трафика на хора, е разпоредбата на чл. 182б, ал. 2 от НК и най-вече противоречието ѝ с тази на чл. 159а, ал. 3 от НК – в последната се криминализира трафикът на неродени бебета, а с първата се криминализира съзнателната продажба на детето от майката⁵¹. Това противоречие затруднява изключително много работата на правоохранителните органи.

4.5. Трафик на хора с цел отнемане на телесни органи

За този вид трафик на хора сведенията са оскъдни. В прокуратурата на Република България за 2007 г. има само едно наблюдавано досъдебно производство, а 2006 г. няма нито едно.

Причините за това са, че рядко някой от участниците в този вид трафик се съгласява да свидетелства, поради взаимна обвързаност и икономически интереси. В повечето случаи жертви стават хора без доходи, които нямат никаква друга възможност за спечелване на пари. Често се набират и бездомни хора, които нямат семейство, което да ги търси и да се грижи за тях.

Според данни, получени по време на изследване, проведено от автора на настоящия доклад, характерна особеност на трафика на хора с цел отнемане на органи и тъкани е, че **във всички установени случаи държавата, от която произхождат донорите, е една, държавата на произход на реципиентите е друга, а държавата, в която са клиниките и лекарите, е трета**. Например, в два от установените случаи разпределението е следното. При единия случай български граждани от района на град Шумен са набирани и транспортирани до клиники в Турция, където са извършвани трансплантации на израелски граждани. В другия случай, граждани от бившия Съветски съюз са трафикирани в български клиники, където са извършвани трансплантации на израелски граждани. И при двата случая реципиентите на органите са набирани с обяви в родните им страни, като са заплащали суми от десетки хиляди евро. Според събраната информация за донорите са оставали много по-малко от 10 % от парите. При подобни дейности

основна функция имат лекарите, които предлагат и продават на трафикантите „нужния материал“. Схемите са изключително трудни за разкриване, поради това, че нито една от страните не е заинтересована да разкрие случилото се.

Освен в държави като България и Турция, подобни медицински манипулации се правят и в държави като Пакистан, където много по-лесно може да се купи телесен орган. Проблемът там е ниското качество на медицински услуги, което поставя в риск здравето на пациентите. Затова хората, решили да предприемат такава стъпка и да купят орган „на черно“, се насочват към страни като България, в които самите операции не са толкова скъпи (колкото са в САЩ, например) и в същото време качеството на медицинското обслужване е достатъчно високо. Това намалява рисковете от последващи усложнения и отхвърляне на органа, което не само е опасно за здравето на донора или пациента, но в крайна сметка може да доведе и до разкриване на незаконно извършената трансплантация.

Трафикът на хора с цел отнемане на органи е доходоносен престъпен бизнес за едни и начин за оцеляване за други. Това е добре организирана дейност, при която търсенето едва ли ще изчезне някога.

5. ИЗЛИЗАНЕ ОТ ТРАФИКА

Последиците за жертвите на трафик на хора са за цял живот. Трафикът оставя у тях не толкова и само физически, колкото тежки психически травми. Самото освобождаване от мрежите на трафикантите е много трудно, тъй като те прилагат изпитани и добре действащи техники за контрол над жертвите⁵². Когато става въпрос за жени и деца, проблемът става особено труден. Децата са лесно манипулируеми, особено когато трафиканти са собствените им родители. Те живеят с разбирането, че това, което извършват, е в реда на нещата, а

това, което възрастните правят с тях, представлява грижа и обич. Дори когато бъдат идентифицирани като жертви на трафик, те не приемат, че са такива. Дори да знаят, че извършват незаконни дейности, честите заплахи от насилие и реалното им малтретиране, ги спира да търсят помощ и да свидетелстват срещу експлоататорите си.

При международен трафик на хора голяма пречка пред излизането от престъпните схеми е **непознаването на местния език**, както и **липсата на документи за самоличност**, които се държат от експлоататорите. В повечето случаи жертвите са предупреждавани, че дори да се оплачат в полицията, няма да получат помощ, тъй като полицаите са „*наши хора*“ или нямат доказателства в подкрепа на твърденията си. Това допълнително обезкуражава експлоатираните и ги кара да се чувстват безсилни пред ситуацията, в която са попаднали. Както една от респондентките споделя: „*Заплашиха ме сериозно и ме предупредиха да не давам показания срещу тях, че всички в полицията са техни хора*“.

Най-често посочваният от анкетираните експерти начин за излизане от трафик на хора е чрез **бягство**. Въпреки силният контрол, осъществяван върху жертвите, не са редки случаите, в които те успяват да избягат и дори да се върнат сами в страната ни: „*Това продължи седем месеца и аз успях сама да взема автобуса и да дойда в България. Тогава се обърнах към МВР*“. Жертвата със собствени сили е успяла да се освободи от трафиканта и да потърси помощ от местните власти. В някои случаи, жертвите дори не стигат до полицията, а директно се връщат в България с риск да бъдат заловени от експлоататорите и повторно експлоатирани.

Тъй като сводниците не позволяват на проституиращите да излизат сами, в някои случаи те успяват да съобщят за своето положение чрез телефон на свой клиент. Една респондентка описва своето спасение така: „*един ден една от проститутките, българка, ми даде листовка с наша организация, която помагала. Каза да скрия брошурата, защото ако разберат, че ми я е дала, лошо ни се тиче на всички.*

Та аз, като бях с един клиент, му посочих номера с молба да го набера, да се обади. Той хич не се интересуваше къде ще се обаждам. Успях да му обясня, че ще се обаждам в къщи да видя как са близките ми. На телефона беше една много приятна служителка. Казах ѝ, че се обаждам от Италия и набързо ѝ разказах как мъжът ми ме е продал като проститутка. Тя ме пита за адреса ми в България и ми каза да запазя спокойствие и че ще се свърже с нашите и полицията, за да ме измъкнат“. Според анкетираните експерти това е **вторият по честота начин за спасение** на жертвата от сексуална експлоатация.

На трето място анкетираните представители на различни организации и държавни институции, работещи с жертви на трафик, поставят **специализираната полицейска операция**. При тези акции става възможно идентифициране на жертвите и изкарване от положението на експлоатирани. Ето как е протекло при една от респондентките: „*Спасих се от трафик при една акция на тамошната полиция. Те се държаха много добре с мен, осигуриха ми прегледи от лекар, психиатър и психолог и ме настаняха в дом за жени, жертви на трафик, и след престой малко повече от два месеца и половина се върнах“.*

В друг случай **семейството на жертвата е подало сигнал в полицията** и тя е намерена дори в чуждата страна. Понякога самото издирване от правоохранителните органи принуждава експлоататора, ако му стане известно, да освободи жертвата, поради страх от разкриване на целия му престъпен бизнес: „*казали му (на сводника, бел.авт.), че ме издирват и веднага да се махам от тук, за да не му пострада бизнесът. Направо ме избута навън, хвърли ми документите и петдесет евро и аз тръгнах, без да знам къде отивам. Бях научила малко италиански и с големи усилия стигнах до полицията“.* Друга респондентка успява да се спаси от трафик пред очите на собствените си експлоататори, проявявайки изобретателност: „*Веднъж, когато бях на улицата, видях една полицейска кола. Казах си, че това е моментът и нападях една жена. Исках*

да им привлека вниманието. Полицаяте веднага дойдоха, а албанците, като ги видяха, веднага изчезнаха. Заведоха ме в ареста и там аз им разказах какво се случва с мен. Държача ме в ареста и после ме качиха на самолета и така се прибрах в България“.

От този случай се вижда, че идентифицирането на човек като жертва на трафик и отнясянето към него като към преживял експлоатация не е нито толкова лесно, нито често срещано. Причините за това са много. Не всички държави разполагат с обучен персонал, който може да разпознава жертвите, дори когато не се оплакват от своите експлоататори. Нещо, което те не биха могли и да направят в тяхно присъствие, поради страх от последващо отмъщение. Често към жертвите се проявява съмнение дали в действителност са експлоатирани или просто нарушават местните закони и към тях трябва да се процедира като към нарушители. **Тази грешка се среща най-вече при случаите на трафик на хора с цел сексуална и трудова експлоатация.** При тях правоохранителните органи трябва да умеят да разграничават нелегални мигранти от експлоатирани. Често хората, станали жертва на трудова експлоатация, са третираны като нарушители на местното трудово законодателство и като нелегално пребиваващи в страната. Те биват депортирани в България, без да получат необходимата помощ, която им се полага след преживените трудности, съгласно самото местно законодателство за жертви на трафик.

Голяма част от специалистите отбелязват, че **самите жертви не се разпознават като жертви или се разпознават като такива само след компетентната им професионална намеса.** Както посочват психологът Донка Петрова и психотерапевтът Надя Кожухарова, работещи с жени жертви на насилие и трафик: „идентификацията е важна не толкова, за да се предпазят институциите от измама, а за да се осигури на жертвите достъп до помощта, от която се нуждаят и имат законното право да получат“⁶⁵³.

Излизането на жертвите от условията на трудова експлоатация в чужбина се затруднява поради ред причини.

Както и при трафика с цел сексуална експлоатация, и тук незнанието на езика и непознаването на района, в който работят, е голяма пречка пред жертвите. Най-притеснителен за българските жертви е фактът, че те пребивават в страната нелегално и са се съгласили да тръгнат със своите експлоататори, за да изкарват пари в чужбина. У повечето жертви това създава убеждение, че ще бъдат обвинени в извършване на незаконни дейности и тежко наказани. Експлоататорите, които са местни хора, допълнително ги манипулират с твърдения, че никой не би им помогнал, защото полицаите са им приятели и биха повярвали на съгражданите си, а не на незаконно пребиваващи и незаконно работещи чужденци. В повечето случаи трудовата експлоатация на жертвите приключва с края на работата, за която са наети. След края на земеделския сезон за селското стопанство или след построяване на строителния обект експлоататорите връщат документите им и ги принуждават да се върнат в България. Ето така една от респондентките описва своето излизане от ситуацията на експлоатирана: „гъркът ни извика, даде ни паспортите и един билет и ни закара на автобуса в Атина. Ние започнахме да си търсим правата и да си искаме парите, които ни бяха обещали. А той само повтаряше, че нищо не знае и ни е платил, каквото трябва. За цялото време сме получили по 630 евро – да сме си ги събирали. Все пак, той ни бил хранил и ни купил билети за автобуса. Да сме си търсели правата в България“. Когато жертвите са експлоатирани в собствената си страна, съществуват повече възможности за спасение, но при международния трафик основната принудителна сила да не търсят помощ е икономическата, липсата на всякакви други средства, както и срамът от това, което, според тях, те са допуснали да им се случи.

Поради спецификите на **трафика с цел джебчийство и просия, рядко се стига до лична инициатива** при излизане от престъпните схеми. Най-често децата са извеждани от експлоатацията чрез полицейски акции и поставяни под наблюдение от правоохранителните органи в различни

защитени места. Много често поради силната семейна обвързаност, когато децата биват връщани в тяхната семейна среда, те отново се захващат с джебчийство и просия, и дори приемат действията на полицаите като нарушение на собствените им права. Ето какво споделя едно момиче, включено от майка си в джебчийския бизнес: *„За мен майка ми не е трафикант, както се опитват да кажат. Като се върнах, тръгнах пак на училище. Бяха ми забранили да напускам село и мама подписа документ. Само, че аз ходих с кака в София и там в ЦУМ пак взех портмонето от джоба на един мъж, беше се много разсеял... Никога не бих станала свидетел срещу близките ми, нали са ми семейство. После какво ще правя? Винаги мълча, като ме разпитват, така ми е казвала мама – без нея да не им отговарям. Полицаите все казват, че тя ме учи какво да отговарям. Може и така да е, но аз ѝ вярвам“.*

При трафик с цел продажба на бебета, голямо значение оказва това дали бременната жена знае предварително за целта на пътуването. Когато тя е притисната от различни обстоятелства и решава да получи пари, вместо да отглежда дете, трудно се стига до разкриване на случая. Жени, които са измамани и не предполагат, че стават част от престъпна схема за продажба на деца, са готови на всичко, за да излезнат от тази ситуация и да спасят детето си. Така например, въпреки че са пазени и заплашвани от експлоататорите си, жертви на този вид трафик описват спасението си по следния начин: *„отворихме прозорците и силно започнахме да крецим: „Помощ, помощ“.* Махахме на хората от строежа срещу апартамента и викахме. Бързо дойде полиция и ни отведоха и четирите. Стояхме там три дни и ни разпитваха. После дойдоха хора от техния Червен кръст и ни донесоха дрехи. От полицията ни отведоха в Международната организация по миграция-Гърция, а после до границата, от където ни поеа хора от МОМ-България“.

В други случаи жените не успяват да се спасят, преди да родят, но когато се върнат в България, отиват в полицията и

разказват какво им се е случило. Дори да не съберат смелост да свидетелстват веднага, са готови да дадат показания, ако полицията ги потърси: *„След време ме потърсиха от полицията в Сливен, за да дам показания срещу трафикантите – разкрили са ги, има и други жени, продали бебетата си. Аз се съгласих и разказах всичко, което се случи с мен“.*

Както вече бе посочено, **трафикът с цел отнемане на органи е много трудно установим.** Самите жертви в повечето случаи знаят за целта на пътуването им и тръгват с трафикантите поради икономическа принуда или други утежняващи живота им обстоятелства. Поради това, а и заради многобройните заплахи преди да бъдат върнати в България, целящи да ги мотивират да не говорят, те не търсят помощ от нито една институция. Освен полицейската работа и данните, които се събират по странични канали, единствената възможност за осветляване на подобни случаи е при усложнение след операцията или при преглед на жертвата по друг повод от лекар, който разкрива истината. Случай за български граждани, продали органите си в Турция, стават известни, едва когато жертвата припада, тъй като веднага след операцията се е върнала на работа. При болничния преглед лекарите установяват, че бъбрек на лицето е изваден и сигнализират полицията. По време на разследването са установени и други хора с отнети органи.

Що се отнася до преживяванията на самите жертви в проведените интервюта впечатление прави, че те **обвиняват на първо място себе си** – своята наивност и доверчивост, бедността, в която са живели и която ги е подтикнала да търсят пари в чужбина. Чак след това като виновници посочват хората, които са ги въвели в престъпната схема и са ги продали на експлоататорите в чужбина. Това споделят жени, съгласили се да излезнат в чужбина с цел продажба на дете: *„Основно вината е моя, че се съгласих да предоставя бебето си за осиновяване срещу получаване на пари. Нямах средства за живеене, камо ли за отглеждане на деца. Единственият ми доход бе детски (18 лв.) за първото ми родено дете“* и *„Аз често мисля, че сама съм си виновна, че се съгласих*

да продам бебето си. Всичко това направих, защото нямах възможност да се грижа за него и исках да получа средства да издържам останалите три деца“. Но дори жените да са били излъгани и да не са искали да продават бебетата си, те отново прехвърлят вината за трафика основно върху себе си и чак след това върху трафикантите: „Виновен за това, което ми се случи, е моето доверие към непознатата жена и нуждата от пари да храня децата си“ и „В моя случай вината се разделя по равно между мен и трафикантите. Моята наивност и слаба информираност ми създадоха сериозни проблеми“.

От разстоянието на времето и на преживените събития жертвите осъзнават ролята на хората, които са ги подлъгали и след това са ги продали, независимо от това, че са им били познати и са им имали доверие преди трафика. Именно поради това мнозинството от тях са силно мотивирани да свидетелстват, но не толкова срещу тези, които на практика са ги експлоатирани в чужбина, а срещу тези, които са ги вкарали в престъпните схеми и са ги направили жертви на експлоатация. Както една от интервюираните споделя за човека, който я трафикира в чужбина и я продава на хора, занимаващи се с продажба на бебета: „Искам да влезе в затвора, защото е лъжец и измамник. Бих свидетелствала, за да си получи той това, което заслужава, но изпитвах страх, защото той ме заплашваше“.

Обстоятелството, че жертвите прехвърлят вината за случилото се върху себе си, както и манипулацията от експлоататорите, че няма кой да им помогне, до голяма степен обяснява липсата на желание у някои от тях да потърсят помощ, както в страната на крайна дестинация, така и в България. Веднъж успели да се спасят от експлоататорите си, на собствени разходи и без да уведомяват нито полицейски органи, нито организации, работещи с жертви на трафик, те напускат страната, в която са експлоатирани и се завръщат в България. Така жените предприемат огромен риск от ретрафикиране.

Нежеланието да се търси помощ особено силно се отнася за жертвите, попаднали в трудова експлоатация и продажба на

бебета и органи. В първия случай те не търсят помощ поради страх, че са били нелегално пребиваващи и могат да бъдат наказани. Ето как жена, преживяла трудова експлоатация преди години, споделя защо не е потърсила помощ: „Не знаехме и как да докажем, че сме прави, като нямахме нищо черно на бяло, освен едни фалшиви разписки. Не знам дали бих участвала в съдебен процес. Страхувам се, че и аз самата съм била нелегално на работа там и как и с какво ще докажа правата си. А и се срамувам, че на тези години се оказах излъгана“.

В други два случая самите жени и мъже, решили да получат пари за продажба на детето си или свой орган, **се чувстват част от престъпната схема**. Както бе посочено по-напред, Наказателният кодекс на България поставя под наказателна отговорност жените, които дават съгласие за продажба на децата, които носят (чл. 182б, ал. 2 от НК).

Много често **жертвите на трафик не приемат, че са жертви на това престъпление, въпреки че държавните институции ги идентифицират като такива**. Това най-често се случва при деца, които са вкарани в престъпните схеми от родителите си и всички техни близки са част от престъпната дейност. Тогава те виждат в представителите на правоохранителните органи врагове, които се опитват да ги отделят от семействата им. Това споделя за полицаите дете, което в продължение на десет години (от навършване на петгодишна възраст) периодично е регистрирано за джебчийски кражби: „Не обичам полицаите и разните там домове, където пращат такива като мен. Те само ме заплашват, че ще ме отделят от семейството ми. Никога не бих се доверила на полицаи“.

В повечето случаи обаче **жертвите на трафик са благодарни за оказаната им помощ**, както на място в държавата на крайна дестинация, така и тук, в България. Ако жертвата е идентифицирана в държавата на експлоатация, тя получава краткосрочна помощ още там. След това е транспортирана в България. Формалностите се уреждат от съответната организация – неправителствена, правителствена

или международна – заела се с извеждането на жертвата. В повечето случаи тези организации закупуват билет на жертвата, подпомагат я да получи лични документи, които най-често са ѝ били отнети от трафикантите, нейни служители съпровождат жертвата до родината ѝ. Тук тя отново е поета от компетентни институции⁵⁴. Чрез защитата на полицейските органи и помощта – психологическа, материална и морална – на експерти от направителствените организации, жертвите на трафик до голяма степен успяват да преодолеят стреса, който са изживели и да получат възможност за ново начало. В някои от случаите жертвите получават възможност да преминат обучение в професионални курсове, например за готвачи, фризьори, или да продължат образование, което са прекъснали: *„Помогнаха ми относно здравословни проблеми – платиха ми прегледи при лекари-специалисти, закупиха ми лекарства за лечение. Консултираха ме с психолог и психиатър. Потърсиха начин за включването ми в професионален курс (помощник-готвач), но поради липсата на такъв, това стана на по-късен етап. Завърших такъв курс и се реализирах в тази професия. С мен се държаха много добре, помогнаха ми да получа издръжка за децата, за да продължат образованието си“*. Интервюираните споделят, че в защитените жилища, в които са изведени, те се чувстват спокойни и сигурни, подпомогнати от експертите: *„Чувствам се сигурна в центъра, вярвам на хората. Те се държат добре с мен“* и *„Те (полицайте, бел.авт.) ме заведоха в офиса на МОМ, където се чувствах по-спокойна и сигурна. Оттам също получих помощ и подкрепа“*. От последния пример се вижда колко важна е координираната и съвместна работа между полицейските органи и неправителствените организации, които се занимават с подпомагане на жертвите на трафик.

По-голям проблем представляват случаите, когато жертвите са деца и млади момичета, които след това **се връщат отново в средата на експлоатация и трафикиране**. Опасността те отново да бъдат въввлечени в трафик на хора е много голяма.

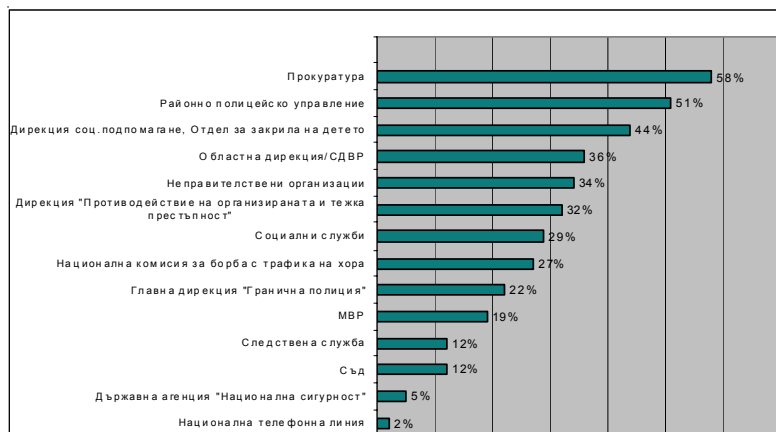
Въпреки че според анкетираните експерти, първият и най-често срещан начин за приключване на даден случай е жертвата да бъде настанена в изправителна институция, на второ и трето място те поставят необходимостта жертвите да продължат живота си от преди трафика. Тези отговори показват много нерешени проблеми, които пречат процесът по идентифициране и подпомагане на жертвите да завършва с възможно най-пълното им реинтегриране в обществото. **Затова работата с тях не трябва да приключва само с тяхното установяване и връщане в родината**. Необходимо е тя да продължава за подълъг период от време. Именно поради това се налагат **координираните действия не само между различни държавни институции, но и между тях и организациите с нестопанска цел както на местно, така също и на международно ниво**.

6. ВЗАИМООТНОШЕНИЯ НА ЖЕРТВИТЕ НА ТРАФИК С ПРЕДСТАВИТЕЛИ НА ДЪРЖАВНИТЕ ИНСТИТУЦИИ И ДРУГИ ПОДПОМАГАЩИ ОРГАНИЗАЦИИ

Работата с жертви на трафик е екипна задача – тя трябва да се осъществява чрез координираните действия на многобройни държавни институции и неправителствени организации. Успешното установяване, връщане, подпомагане и ресоциализиране на жертвите на този вид престъпност зависи изцяло от съвкупните действия на институции като: органите на съдебната власт, Министерство на външните работи, Министерство на вътрешните работи, Държавна агенция за закрила на детето, Агенция за социално подпомагане – Министерство на труда и социалната политика, местните неправителствени организации, както и особено важната функция на международните организации каквато е

Международната организация по миграция и нейните регионални поделения. Данните от анкетното проучване показват, че работещите с жертви на трафик търсят съдействие от широк кръг институции в стремежа си да подпомогнат тези хора и работят съвместно с тях при разрешаване на проблемните ситуации. Това се вижда от следващата графика.

Графика 6: Работа с различните институции

⁸ Данните в графиката надхвърлят 100%, защото анкетираните експерти са посочвали повече от един отговор.

Значима роля в борбата с трафика на хора и защитата на уязвимите на това престъпление хора имат **полицейските, правоохранителните (прокуратура) и правозащитните (съд) органи**. Намесата им е решаваща в дългия процес до справедливо наказание на виновните. По време на изследването беше установено, че оценката на жертвите за работата на тези институции е свързана с личното отношение на техните служители и с изразената съпричастност и разбиране на проблемите и тежката ситуация, в която са попаднали жертвите. Може да се каже, че **отношението на служителите на тези институции е от решаващо значение** жертвата да се **почувства сигурна и защитена, от което почти изцяло зависи дали тя ще свидетелства срещу своите експлоататори или**

не. Това твърдение може да се илюстрира със следните думи на една от интервюираните жертви: „*За да им се доверя, трябва да се държат приятелски, да ми влизат в положение*“. А друга жертва споделя, че въпреки че „*на полициите не трябва много да се вярва*“, тя им разказва всичко, защото „*те се държаха приятелски с мен и им вярвах, че ще ме защитят. Най-сигурна се чувствах в полицията*“. С други думи, ако жертвата усети съпричастност и разбиране, тя би разказала подробно и искрено своите преживявания: „*Доволна съм, разбираха проблема ми. Дадох показания в помещения на МВР. Разказах им всичко, точно каквото ми се случи. Мисля, че те искат да помогнат на жени като мене*“ и „*Срещяхме се в полицията, разпитвахме ме. Държаха се добре с мен и искаха да им кажа всичко вярно и точно. Аз го наравих. Те се отнасят сериозно*“.

Обратно, ако са посрещнати **грубо или с недоверие, самите жертви започват да се чувстват като престъпници и да заемат защитна и дори агресивно-предизвикателна позиция спрямо държавните органи**. Това усещане се засилва, когато експлоататорите са **втълпили на жертвите, че органите на държавата са подкупни и няма да им помогнат**, а напротив – пак ще ги върнат при тях и **несъпричастното отношение на държавните служители потвърждава тези твърдения**. Както посочва едно от интервюираните деца: „*Осиновителите (хората, които я принуждават да краде, бел.авт.) винаги ми го повтаряха – полицайте са наши хора*“.

Негативно отношение спрямо жертви на трафик се наблюдава най-често в държавите на крайна дестинация, където между полиция и жертви има езикова бариера и до изясняване на обстоятелствата полицайте се държат към жертвите като към нарушители на закона. Ето разказът на жена, приживяла трафик с цел продажба на бебе извън нашата държава: „*В полицията в Гърция отначало бяха строги, не ни вярвах, но после докараха преводач и започнаха да се държат по-добре*“ и „*Хората от гръцката полиция дойдоха и ни спасиха, макар и да проявиха отначало малко грубост. Гледаха ни лошо, но това беше само*

в началото“. Както посочват експертите, работещи с жертви на трафик: „в тези страни проблемите, свързани с трафика на хора, са силно политизирани, защото там трябва да се справят с много наболели обществени проблеми, каквито са престъпността, проституцията и нелегалната миграция“⁵⁵. Известни са случаи, в които местните полицаи не осигуряват преводач на жертва, потърсила от тях помощ и пак я връщат при експлоататорите ѝ, или пък я връщат в България, но без да ѝ окажат нужната помощ и без да ѝ осигурят защита.

Отрицателна нагласа се открива и в обратна посока – не от полицията към жертвите, а от жертвите към полицейските служители. Такова отношение се среща най-вече у **жертви, които не се възприемат за такива**, отхвърлят нуждата от помощ за извеждането им от експлоатацията и предпочитат да продължат с извършваната от тях дейност. Най-често това са **деца**, трафикирани с цел джебчийство, които са научени от своите родители да приемат органите на реда като хора, които им пречат за изкарване на прехраната и искат да им навредят. Ето как едно от интервюираните деца, трафикирано от своята майка в различни европейски страни, за да краде, приема полицаите: „Важното е да имаш добър адвокат и нищо не могат да ти направят. Мама винаги намира добър адвокат. Винаги съм чакала да намерят мама и тя да им каже нещо, ама повечето пъти си мълчах. Винаги се притеснявам, като говоря с тях“.

Въпреки това **в мнозинството от изследваните случаи жертвите са с положителна нагласа спрямо правоохранителните органи, доверяват им се и са убедени, че те ще ги защитят от експлоататорите им**. Ето какво споделят част от респондентите за тях: „вярвам на служителите, че си гледат работа, ще пресекат дейността на тези групи и ще намалят възможността други хора като мен да страдат“ и „Полицаяте са готини и се опитвах да ме крият и да ме пазят, те искаха да ми е добре в районните и да имам всички условия. И пари са ми давали, и са ми купували разни неща“.

Значим проблем в процеса на подпомагане на жертвите на трафик е обстоятелството, че **те често остават в неведение**

какво ще се случи с тях, след като са установени като жертви и какви мерки се предприемат в следствие на техните показания. Има оплаквания, че дори жертвата да попита какво ще стане с трафиканта, срещу когото тя свидетелства, представителите на реда ѝ отказват адекватен отговор: „Само дето като питам какво ще стане, казват, че това не е моя работа, а тяхна. От мен се иска да съдействам“. Това поражда съмнение и несигурност у жертвата относно изхода на делото и наказване на извършителите, както и за нейната лична безопасност. Жертвите се нуждаят от изясняване на последиците от идентифицирането им, какво се иска от тях, до какво биха довели техните показания, как и от кого могат да потърсят помощ, в какво се изразява тази помощ и т.н.

Това се налага най-вече от факта, че при извеждането си от положението на трафик **жертвите са объркани, не знаят на кого да вярват, често смятат, че пак ще бъдат излъгани**. Ето какви чувства изпитва момиче, жертва на трафик с цел джебчийство, когато за първи път е поета от организация, подпомагаша пострадали: „Първоначално много се притеснявах, докато свикна. Първо се чувствах много объркана, не знаех къде се намирам, защо съм там и всеки момент очаквах, че осиновителят (експлоататорът ѝ, бел.авт.) ще дойде“. При друг случай, на една от интервюираните жертви на принудително държане в подчинение, е обяснено защо е много важно да даде показания и тя споделя, че е **по-спокойна след като знае смисъла на свидетелстването и функциите на специалистите, които работят с нея**.

Липсата на информация поражда у жертвата същите чувства, каквито е изпитвала в трафика. Подобна констатация правят и изследователите от Международния център за развитие на миграционната политика. В своето изследване⁵⁶, посветено на начина, по който жертвите на трафик на хора преживяват дългия процес на установяване, връщане и подпомагане в родните си страни, експертите подчертават, че именно **липсата на информация как ще се осъществи**

връщането, какво ще се случи след това с жертвата, къде ще бъде настанена и т.н., води до силен стрес, объркване и тревожност у нея. Това допълнително натоварва психиката на пострадалите и намалява доверието им в правоохранителните и правораздавателни институции, които се занимават с разрешаване на техния проблем.

Независимо от декларираното доверие в работата на полицейските органи, жертвите изразяват притеснение от обстоятелството, че са разпитвани в полицейския участък твърде често. Ето какво споделят те за тези преживявания: „По добре, според мен, е да не ни вкарват в полицията, защото ние не сме престъпници. Бих желала да ни разпитват на друго място, например в офиса на МОМ. Не съм притеснена, когато говоря със служителите от полицията и им вярвам, защото ми помогнаха да не ми вземат бебето“ и „Не ми харесваше, че всеки път ме викаха в полицията, притеснявах се“.

От голямо значение за това дали жертвата ще се чувства удобно, т.е. дали ще е достатъчно сигурна, за да даде показания, се отдава на това **кой ще я изслушва**. В повечето случаи жертвите желаят да разкажат историята си на **човек, когото познават** или ако няма такъв, то поне на **човек, който е спечелил доверието им** със своята съпричастност и разбиране на проблемите им. Най-често такива хора са психолозите и социалните работници, тъй като те обръщат внимание на **човешката страна на трафика**, на това какви чувства са изпитвали жертвите, какво са преживели.

Самите психотерапевти споделят, че: „ние сме тези, които познаваме проблемите на пострадалите от трафик. Те ни имат доверие и ги споделят с нас. Знаем колко им е трудно да започнат живота си отново. Искаме да им помогнем. Ако не работим в тази насока, означава да позволим да ни завладее отчаянието и самотата на тези жени“⁵⁷. Това създава у жертвата по-голяма привързаност и доверие към социалните работници и психолозите и затова тя се чувства по-спокойна да разкаже историята си пред тях.

Ето какво споделят интервюираните жертви: „Не искам да има полицаи. Не искам да ме разпитват полицаи. Някой друг, например социален работник, когото познавам и му имам доверие, но не и полицаи“ и „Няма голямо значение къде ще контактуваме, но по-сигурна бих се чувствала на място, където познавам хората, като тук например (социален център за работа с жертви на трафик, бел.авт.). Бих разказала всичко и не мисля, че бих се притеснила, стига да зная, че ще си свършат работата“. За повечето жертви няма значение къде ще бъдат разпитвани – дали в помещение в полицейския участък или в друга структура – важното е да присъстват най-много двама или трима човека. Интервюирана жертва обяснява, че ако в съдебната зала по време на делото не са присъствали родителите ѝ и другите хора, е имала готовност да разкрие повече данни за случилото се, отколкото се е осмелила да разкаже. Друга респондентка твърдо заявява: „За мен няма значение къде ще контактувам с полицаи, съдия и прокурор. Не се притеснявам да говоря, защото говоря истината и искам да бъда защитена. Вярвам на хората на реда.“

И ако мястото на изслушване и броя на хората са притеснителни за някои жертви, то **всички изказват неодобрение и тревожност от срещата си със своите експлоататори и трафиканти в съда**. Мнозинството са категорични, че не искат да виждат отново тези лица, тъй като изпитват страх от тях, независимо, че вече не са под властта им, и присъствието им **определено влияе на показанията и готовността на жертвата да участва в процеса**. Повечето жертви споделят, че: „Бих дала показания, но да не е в съда. Не искам да го виждам. Страхувам се. Смятам, че трябва да не ни изправят в съда един срещу друг“ и „Исках, ако може, да не се явявам пред моите трафиканти. Това най-много ме притесни“. Цитатите могат да продължат още с: „Не съм била и не искам да ходя в съда, а да ми прочетат там показанията. Старх ме е да ги виждам тия, дето ни измамиха, отново“ и „Не бих могла и не приемам да се явя като свидетел в съдебно заседание, защото е страшно, и най-страшното е това, че

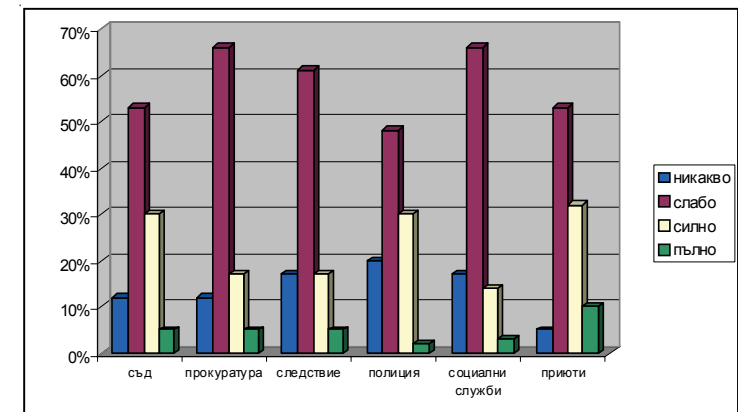
се срещаш с хората, които са ти причинили това, с адвокатите им. Придружават ги отвън и други техни близки и на теб гледат като на виновния за това, че ще ги осъдят. Страшно е“.

Проблем представлява обстоятелството, че дори жертвите вече да не са под пряката власт на своите експлоататори, последните успяват **лично или чрез други лица да достигнат до тях или до близките им и да ги заплашват с насилие, за да се откажат от показанията си или да не дават такива.** Една от интервюираните споделя: „Баща ми каза, че получавали заплахи от роднини на мъжа ми, но той не се плаши от това. Важното е оня да си получи заслуженото“. Прокурор Евгени Диков също посочва, че съществуват нерешени практически проблеми със защитата на жертвите на трафик и опити за неправомерно въздействие върху тях с оглед промяна на показанията им в досъдебното и съдебното производство. Така например, в много случаи на производства за международен трафик, инициирани от компетентни органи на държави на крайна дестинация, жертвите дават подробни и логични показания, правят разпознаване на извършителите, а при завръщането си в България променят показанията си, именно защото са получили заплахи и не се чувстват защитени тук.

Спрямо съда и прокуратурата повечето жертви на трафик, които бяха интервюирани, изказват положително отношение: „Вярвам на съдиите“ и „При разпита пред съдия се чувствах спокойна и защитена“. Отново от основно значение е поведението на съдиите и прокурорите към жертвите. Това, което вдъхва доверие у жертвите, е човешкото отношение. Масово се наблюдава липса на разграничение между прокурор и съдия, които за голямата част от интервюираните имат една и съща функция – да осъдят виновниците.

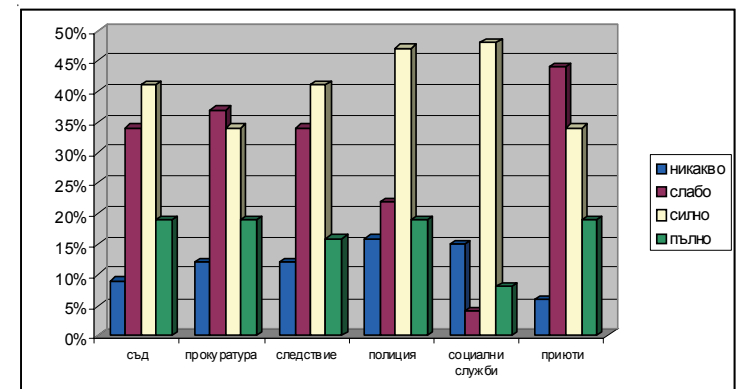
Ако се сравни доверието на жертвите спрямо българските и чуждестранните институции, според експертите, работещи с пострадалите, ще се види, че то е **по-силно към институциите в чужбина**. Отговорите на анкетираните специалисти са представени в следващите две графики.

Графика 7: Доверие на жертвите спрямо българските институции

Според по-голямата част от експертите, **жертвите имат слабо доверие в българските институции**. Най-силно е доверието им към приюти и кризисни центрове. Това може да се свърже с факта, че голяма част от пострадалите, след като бъдат идентифицирани, са настанени в такива организации, където прекарват известен период от време и им се оказва морална, психологическа и материална помощ.

Графика 8: Доверие на жертвите спрямо чуждестранните институции

При сравнение на данните от двете графики се вижда, че **доверието на жертвите към чуждите институции е по-силно**. За разлика от първата графика тук има много повече отговори, посочващи силно и пълно доверие, в сравнение с българските институции. Разбира се, не трябва да се забравя, че това е мнението на експертите, произтичащо от техните наблюдения и опит, натрупан при работата им с пострадалите.

Доверието на жертвите към институциите е свързано с готовността им да свидетелстват. При повечето интервюирани един от най-важните мотиви е надеждата трафикантите да бъдат справедливо наказани. Мнозинството от анкетираните експерти също потвърждават, че това е основна причина, мотивираща жертвите да свидетелстват. На второ място, според специалистите, стои желанието на трафикантите да предпазят други хора от експлоатация.

Както самите жертви, които бяха интервюирани, така и анкетираните експерти отбелязват, че от изключително значение дали жертвите ще се съгласят да свидетелстват има подкрепящата среда и увереността им за сигурност и защита за тях и близките им. Както вече бе описано, подкрепящата среда се изгражда не само и дори не основно в семейството на пострадалите, а от самите служители, работещи с тях – полицаи, социални работници, психолози, съдии, прокурори. Ако жертвите получат адекватна, подробна и навременна информация за процедурите, през които трябва да преминат, те много по-лесно биха се съгласили да разкажат всичко, което са преживели.

Осигуряването на сигурна и защитена среда, в която жертвите да изчакат приключването на процеса, е от огромно значение за това дали ще дадат показания и дали ще ги поддържат. Според мнозинството от запитаните експерти основната причина жертвите да не свидетелстват или да се отказват от показанията си е страхът от отмъщение от трафикантите спрямо тях и близките им. Този страх е свързан и с недоверие в държавните институции, които трябва да противодействат на престъпността и да осигурят справедлив процес за пострадалите. Това недоверие е втората основна причина според анке-

тираните за липса или неустойчивост на показанията. По-нататък, жертвите имат емоционална или роднинска връзка с експлоататора, или чувстват срам да разкажат това, което са преживели. Тези преживявания ги въздържат от участие в процеса.

Поради изброените причини, настойчивото искане на жертвите да бъдат **разпитвани от възможно по-малко хора и най-вече не пред експлоататорите си**, е посочено от анкетираните експерти като водеща препоръка към правораздавателната система, за да може противодействието на трафика да бъде по-ефективно. Според работещите с жертви на трафик, ако разпитите и изобщо контактите на пострадалите в процеса се осъществяват чрез обучени професионалисти – психолози и социални работници, процентът на съгласилите се да свидетелстват значително ще се увеличи. Тези изисквания са поставени след най-важното условие, което според анкетираните, трябва да бъде осигурено – осигуряване на защита и чувство на сигурност у жертвите. За това спомага и бързината на наказателното производство и налагане на ефективно наказание на виновния.

Освен тези препоръки в ежедневната си работа с пострадали експертите от различни институции и неправителствени организации се сблъскват и с някои конкретни казуси, към които насочват вниманието ни:

- в случаите, когато родителите са включени в трафика на собствените си деца, но от юридическа гледна точка доказателствата са недостатъчни, родителските права не могат да бъдат отнети;
- докато родителските права не са отнети, полицията няма основания да осигури защита на детето;
- в случай на трафик на бременни, непълнолетните жертви не могат да вземат решение за аборт, ако не са прекъснати родителските права;
- ако непълнолетна бременна жена реши да задържи детето, тя не може да остане в Дом за деца, лишени от родителска грижа⁸⁸.

Практически прилаганите решения на подобни казуси биха повишили ефективността на противодействието на обществения феномен – престъпен трафик на хора.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Трафикът на хора е престъпление с множество и разнообразни лица. Разбирането, че той е комплексен и сложен феномен с множество проявни форми, е първата крачка към по-ефективното му противодействие⁵⁹. Условието в нашата страна в последните десетилетия – икономически, социални, политически – създават благоприятна среда за зараждането и развитието на организирани престъпни мрежи, които, възползвайки се от стремежа на хората за по-добър живот, печелят огромни суми от тяхната експлоатация. От единични случаи на измамни българи за работа в чужбина, трафикът на хора се превръща в добре функционираща международна мрежа, осигуряваща за нейните участници внушителна икономическа мощ.

Именно поради това е необходимо борбата с този вид престъпност да се осъществява както на **национално, така също и на глобално ниво**. И ако международните организации полагат усилия за изготвяне на конвенции за обединение на усилията в тази посока, то държавните институции на местно ниво са тези, които на практика въвеждат и прилагат споразуменията.

От проведеното изследване с жертви на трафик и специалисти, работещи с тях след тяхното идентифициране, може да се обобщи, че до момента са направени големи промени, както в законодателството⁶⁰, така и в практическата работа в посока повишаване ефективността на противодействието на трафика на хора. Законът за борба с трафика на хора, Наказателният кодекс, както и ратифицираните актове в тази материя са съгласувани с международните усилия в посока превенция и справяне с този вид престъпност, грубо погазващ човешките права и застрашаващ живота на милиони хора и икономиките на много държави по света. Държавните институции, съвместно с неправителствени организации, полагат усилия за подпомагане на пострадалите, осъзнавайки, че **противодействието е колективна кауза**. Въпреки това, все още съществуват някои пречки, както в материалното право, така и в рамките на двете

фази на наказателния процес, чието обсъждане и премахване би подобрило справянето с този обществен феномен и достигане на крайната цел – **по-малко жертви**.

В следствие на данните, които бяха получени по време на изследването, може да се обобщи накратко, че все още съществуват проблемни полета, изискващи специално внимание. Така например, могат да бъдат направени следните предложения:

По време на досъдебното производство да се работи в насока:

- съгласувани действия между държавните институции и между тях и организациите, подпомагащи жертви на трафик;
 - жертвите да не бъдат третирани като нарушители;
 - на жертвите да бъде предложен разговор със специалисти – психолози, социални работници. Това се отнася особено силно до случаите, в които жертвите са деца⁶¹;
 - въвеждане на индивидуален подход към жертвите и разбиране на специфичните им проблеми;
 - предоставяне на пълна информация на достъпен език за това какво следва след установяването, какви възможности имат, къде могат да отидат, от кого да получат помощ;
 - осигуряване на пълна защита и сигурност за жертвата;
 - недопускане жертвата да бъде заплашвана от трафикантите, нито да се среща с тях при разпитите си;
 - съкращаване периода на досъдебното производство;
 - да се намали големия брой разпити от различни хора.
- При съдебния процес:
- да се ограничи контактът на жертва и трафикант в съдебната зала;
 - показанията да не бъдат давани пред трафикантите;
 - бърз съдебен процес;
 - налагане на ефективно наказание, прекъсващо физическия контакт на трафиканта с жертвата;

Необходимо е след приключване на съдебния процес на жертвата да бъде предложена **адекватна и продължителна помощ за реинтегриране в обществото**. Това може да бъде

консултиране с психолози и психотерапевти, включване в обучителни курсове, временно настаняване в защитени домове и приемни семейства, бързо осиновяване на деца-жертви и други мерки, чрез които жертвите да получат шанс за ново начало. Всичко това, разбира се, не може да се осъществи без активен и последователен държавен ангажимент, включително чрез осигуряване на средства за подпомагане на жертвите по време на и след производството, изграждане на програми, ориентирани към жертвите и техните преживявания. Важно място в този процес имат и различните неправителствени организации, които със своите инициативи за защита на пострадали от трафик хора, са се превърнали във важен партньор на държавните институции в противодействието на „робството на модерния свят“.

Бележки:

¹ Кожухарова, Н. Как помагаме на жените, преживели трафик. В: Трафикът на хора. Въпроси и отговори. Фондация „Асоциация Анимус“, С., 2007, с.8.

² Вж. напр. Венелинова, Р. Медицински аспекти на трафика на хора. Център „Надя“, С., 2003; Попов, Х. Трафик на жени. Лик, С., 2007; Петрова, Д. и Н. Кожухарова. Жертвите на трафик на хора: възможна ли е идентификацията. В: Трафикът на хора. Въпроси и отговори. Фондация „Асоциация Анимус“, С., 2007; Zimmerman, С., M. Hossain, K. Yun, B. Roche, L. Morison and C. Watts. Stolen Smiles: A summary Report on the Physical and Psychological Health Consequences of Women and Adolescents Trafficked in Europe. London School of Hygiene & Tropical Medicine, London, 2006.

³ Вж. напр. Beare, M. Illegal Migration: Personal Tragedies, Social Problems, or National Security Threats? In: Illegal Immigration and Commercial Sex. Williams, P. (ed.). Frank Cass, London, 1999; Turnbull, P. The Fusion of Immigration and Crime in the European Union: Problems of Cooperation and the Fight against the Trafficking in Women. In: Illegal Immigration and Commercial Sex. Williams, P. (ed.). Frank Cass, London, 1999; Schloenhardt, A. Migrant Trafficking and Regional Security. Forum for Applied Research and Public Policy. 2001, Volume: 16, Issue: 2.

⁴ Miko, F. and G. Park. Trafficking in Women and Children: The U.S. and International Response. CRS Report for Congress, 2002; UNODC. Global Report on trafficking in Persons. UN.GIFT, 2009; US Department. Trafficking in Persons Report, 2009, <http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2009/index.htm>

⁵ Дерилова, И. Трафик на хора – хуманитарни предизвикателства в контекста на управление на миграцията. В: Изпиране на пари от трафик на хора, състав. Георгиев, Р. и Петрунов, Г. С., 2009.

⁶ US Department. Op. cit.

⁷ Караянис, А. Откриване. В: Изпиране на пари от трафик на хора, състав. Георгиев, Р. и Петрунов, Г. С., 2009.

⁸ Europol. Trafficking in Human Beings in the European Union: A Europol Perspective. 2008, p.3.

⁹ UNODC, Op.cit.

¹⁰ Диков, Е. Организираната престъпност и прането на пари, придобити от престъплението „трафик на хора“. В: Изпиране на пари от трафик на хора. С., 2009.

¹¹ Ivanova, S., A. Getova and D. Zheleva. Children speak out. Trafficking Risk and Resilience in Southeast Europe. Bulgaria Reprt. Animus Association Foundation, S., 2007.

¹² UN.GIFT. Quantifying Human Trafficking, its Impact and the Responses to it. The Vienna Forum to fight Human Trafficking. 2008, p. 2-3.

¹³ Петрунов, Г. Основни схеми за изпиране на пари от трафик на хора с цел сексуална експлоатация. РискМонитор, С., 2009.

¹⁴ Правен анализ на специалните цели на престъплението трафик на хора, както и правен анализ на престъплението „трафик на хора“ може да се намери в Гоцкова, Д. Правни аспекти на трафика на хора, особено на жени и деца. С., 2002; Костадинова, Р. „Трафик на хора – престъпление по българския НК“. Доклад, изнесен на конференцията „Противодействие на трафика на хора“ 07.06.2005г., НБУ. С, 2005; Пушкарлова, И. Специалните цели на престъплението „трафик на хора“, сп. Съвременно право, 5, 2008; Стефанов, Н. Правен анализ на престъплението „трафик на хора“. Научни трудове на Русенски университет. Том 47, серия 7, 2008; Пушкарлова, И. Значението на квалифициращите обстоятелства по чл. 159а, ал. 2 от НК за определяне на понятието за трафик на хора в Българското законодателство. Съвременно право, 1, 2009.

¹⁵ Петрунов, Г. Цит. съч., 11-14.

¹⁶ Exploitation sexuelle et exploitation au travail. Image annuelle. Police Judiciaire Fédérale – Cellule Traite des Etres Humains, 2007.

¹⁷ Вж.напр. Безлов, Т., Ф. Гунев, Г. Петрунов, Е. Ценков и М. Цветкова. Организираната престъпност в България: пазари и тенденции. Център за изследване на демокрацията, С., 2007; Futo, P. and M. Jandl. (eds.) 2005 Year Book on Illegal Migration, Human Smuggling and Trafficking in Central and Eastern Europe. International Centre for Migration Policy Development. Vienna, 2006; Jones, L., D. Engstrom, E. Hilliard and M. Disz. Globalization and Human Trafficking. Journal of Sociology & Social Welfare. Vol.: 34, Issue: 2, 2007, p.107+

¹⁸ Радева, Д. и С. Благоева. „Рискови фактори и фактори за устойчивост спрямо трафика на деца в Югоизточна Европа“. В: Трафикът на хора. Въпроси и отговори. Фондация „Асоциация Анимус“, С., 2007а, с.19

¹⁹ Безлов, Т. и др. Цит. съч.

²⁰ Диков, Е. Цит. съч., 59.

²¹ Въпреки това в пресата се откриват съобщения за жертви на трафик от мъжки пол: виж напр. „Изнасят български мъже за „бели робини“ в. Новинар от 2009/5/8

²² Ivanova et al. Op.cit.

²³ Петрунов, Г. Цит. съч., 18.

²⁴ Петрунов, Г. Цит. съч., 18.

²⁵ Василева, А. и Р. Ганчева, съст. Обществото срещу насилието и трафика на деца. Гражданско сдружение „Алтернатива 55“, Стара Загора, 2005; Василева, А. „Новите предизвикателства пред борбата с трафик на деца“. В: Изпиране на пари от трафик на хора, състав. Георгиев, Р. и Петрунов, Г. С., 2009; Танев, С. „Роля, място и значение за противодействие на трафика на хора“. В: Изпиране на пари от трафик на хора, състав. Георгиев, Р. и Петрунов, Г. С., 2009; Farr, K. Sex Trafficking: The Global Market in Women and Children. Worth Publishers, 2004; Kara, S. Sex Trafficking: Inside the Business of Modern Slavery. USA: Columbia University Press, 2009.

²⁶ Радева, Д. и С. Благоева, 2007а, Цит. съч., с. 18

²⁷ Пак там, с. 18

²⁸ Петрунов, Г. цит. съч., 17.

²⁹ Петрунов, Г. цит. съч., 17.

³⁰ Радева, Д. и С. Благоева, 2007а, Цит. съч.

³¹ Zimmerman et al. Op.cit.

³² Tiurukanova, E. Human Trafficking in the Russian Federation. Moscow, 2006, p.32.

³³ Диков, Е. Цит. съч., 57.

³⁴ Национална следствена служба. Генезис, развитие и проявни форми на организираната престъпност в България. С., 2005; Дочев, Д. „Ролята на ДПОТП-МВР в противодействие

на трафика на хора и изпирането на пари от тази престъпна дейност“. В: Изпиране на пари от трафик на хора, състав. Георгиев, Р. и Петрунов, Г. С., 2009.

³⁵ Петрунов, Г. цит.съч., 52.

³⁶ Петрунов, Г. цит.съч., 17-32.

³⁷ Петрунов, Г. цит.съч., 20-21.

³⁸ Петрунов, Г. цит.съч.

³⁹ Канджикова, В. Проституцията в България: обща ситуация, сексуално здраве и предоставяни здравни услуги. В: Трафикът на хора. Въпроси и отговори. Фондация „Асоциация Анимус“, С., 2007.

⁴⁰ Вж. „Търговците на хора въртят 12 млрд. долара годишно“ в. „Сега“ от 2004/8/24; Петрунов, Г., цит.съч. прави изчисления за секс пазара в размера на 900 млн.– 1,3 млрд. евро годишно.

⁴¹ За чувствата и емоционалните реакции, които се наблюдават при жени, жертви на трафик вж. Стойчева, Н. Развиване на програма от грижи за жени, жертви на трафик към „Асоциация Анимус. В: Трафикът на хора. Въпроси и отговори. Фондация „Асоциация Анимус“, С., 2007.

⁴² Дерилова, И. Цит. съч., 75.

⁴³ Василева, А. Цит.съч., 69.

⁴⁴ вж. „България е № 1 в бизнеса с деца в ЕС и Австрия.“ в.СЕГА от 2005/4/18; „Хванали 214 малки просяци“ в. „24 часа“ от 2004/9/18; „25 деца станали жертва на трафик“ в.Класа от 2008/11/28; „Престъплението просия се наказва с две години проба“ в. „24 часа“ от 2008/12/15; „Българи в Солун използвали имигранти за просия“ в. „Класа“ от 2009/4/13; „600 непълнолетни джебчии за година у нас“ в. „Новинар“ от 2009/4/4.

⁴⁵ Пресата цитира данни от МВР, според които е заловена джебчийка на 4 години: „4-годишна джебчийка работи по морето“ в. „Труд“ от 2005/7/26

⁴⁶ Гигова, М. Звънчето на джебчийката. Арос, С. 2007.

⁴⁷ Вж. „Крадливи малчугани изкарват по 350 евро на ден във Виена“ в. Новинар от 2009/6/1; „Стотици деца хранят

родителите си с просия“ в. „Дума“ от 2004/3/14; „€3000 на час “печели“ наша джебчийка във Виена“ в. „Труд“ от 2006/4/4

⁴⁸ Вж. „В мрака на червените фенери“ сп.Тема от 2006/1/30

⁴⁹ В София днес социалните работници прибраха от улицата 40 просещи деца“ в БТВ от 2004/4/20; „Задържаха българин, принуждавал сакати да просят в Гърция“ в News.dir.bg от 2009/9/13.

⁵⁰ „Изнасят български мъже за “бели робини“ в. „Новинар“ от 2009/5/8

⁵¹ Вж. напр. Гоцкова, Д. Правни аспекти на трафика на хора, особено на жени и деца. С., 2002; Стефанов, Н. Цит. съч.

⁵² Според Чомарова, М. Какво преживяват жените, оцелели от трафик на хора? В: Трафикът на хора. Въпроси и отговори. Фондация „Асоциация Анимус“, С. 2007 при трафика на хора се използват същите механизми за манипулация на хора, каквито се прилагат в концлагери, секти и други тотални общности

⁵³ Петрова, Д. и Н. Кожухарова. Жертвите на трафик на хора: възможна ли е идентификацията. В: Трафикът на хора. Въпроси и отговори. Фондация „Асоциация Анимус“, С. 2007, с. 5.

⁵⁴ Андреева, С. „Период за възстановяване и размисъл, репатриране и завръщане на жертвите на трафик на хора“. В: Трафикът на хора. Въпроси и отговори. Фондация „Асоциация Анимус“, С., 2007, предлага подробно описание на това, което Законът за борба с трафика на хора и съпътстващите го наредби могат да осигурят на жертвата на трафик след нейното завръщане в България.

⁵⁵ Ivanova et al. Op.cit., p. 35.

⁵⁶ Международен център за развитие на миграционни политики. Да се вслушаме в жертвите, 2007.

⁵⁷ Кожухарова, Н. Цит.съч., с. 9.

⁵⁸ Ivanova et al. Op.cit., p. 35.

⁵⁹ Вж. „Трафикът на хора – българският отговор“, доклад в рамките на проект „Ограничаване опасността от трафик и

проституция на деца от рискови групи на територията на гр.Русе“.

⁶⁰ Костадинова, Р. Цит.съч.

⁶¹ За нуждата от специален подход при работата с деца и юноши от рискови групи вж. Радева, Д. и С. Благоева. Юношите и институциите. В: Трафикът на хора. Въпроси и отговори. Фондация „Асоциация Анимус“, С., 2007.

ДЕЙСТВАЩОТО БЪЛГАРСКО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО ОТНОСНО ПРЕСТЪПНАТА ДЕЙНОСТ ПО ТРАФИК НА ХОРА

Д-Р ИВА ПУШКАРОВА,
ст.асистент по наказателно право
в СУ „Св. Климент Охридски“

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ	
ЕС	Европейски съюз
ЗБТХ	Закон за борба с трафика на хора
ЗИД	Закон за изменение и допълнение
КБТХ	Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, 2005 г., СЕТS № 197
Конвенция Европол	Конвенция на основание на чл. К.3 от Договора за Европейски съюз за създаване на Европейска полицейска служба
КТОП	Конвенция на ООН за транснационалната организирана престъпност
МОМ	Международна организация по миграция
МОТ	Международна организация на труда
НК	Наказателен кодекс
НСИ	Национален статистически институт
НСлС	Национална следствена служба
НПК	Наказателно-процесуален кодекс
ПТХ (Протокол за трафика)	Протокол за предотвратяване, противодействие и наказване на трафика с хора, особено жени и деца, допълващ КТОП
ЦИД	Център за изследване на демокрацията

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящото изследване цели да установи разбирането на българския законодател за явлението трафик на хора и да оцени неговата съответност с действителното проявление на престъпната дейност с този профил в България.

То обхваща национални и международни актове и разпоредби за предотвратяване и контрол върху трафика на хора и съдебната практика върху тях. То анализира и оценява равнището на изчерпателност на уредбата, нейната вътрешна съгласуваност и хармонизация с международни стандарти, като очертава тенденциите на нейното развитие и социална адекватност. При невъзможност съдържанието на разпоредба или понятие с международноправен произход да бъде установено с чрез тълкуване, се привлича приложимият чуждестранен опит. За разкриване на обективните признаци на изследваните явления са използвани официални качествени и количествени анализи на държавни институции, неправителствения сектор и международни организации.

Повечето аналитични трудове в материята се съсредоточават или само върху правната рамка, или само върху характеристиките на отделни явления. Равнището на адекватност на нормативния образ на трафика на хора спрямо неговото действително състояние е екзотичен обект на анализ дори в изследователските среди. През последните години този подход е почти напълно изоставен от държавата при вземане и изпълнение на политически решения, включително законодателни инициативи, което обуславя разминаване между нормативния и реалния профил на трафика на хора. Оттам

произхождат всички аргументи законът да бъде оценяван като неефективен: противоречиво, небалансирано и свръхпроменливо законодателство с колизиращи и повтарящи се разпоредби и неясни понятия, некачествено инкорпориране на международни стандарти. Напоследък се развива тенденция на заличаване на граници между трафика на хора и други видове престъпления, само някои от които са проявления на организираната престъпна дейност, както и между престъпно и непростъпно поведение. Тази тенденция е последица от непознаването на обективните явления и процеси от страна на законодателя и липса на стратегия за ефективен контрол върху тях.

Изследването позволява да се направят обобщени изводи за ефективността на българската законодателна политика срещу трафика на хора в помощ на законодателя.

„Гледната точка на индивид, лишен от възможността да се труди в собствената му страна, може много да се отличава от тази на законодателя или на защитника на правата на човека“¹.

I. ЯВЛЕНИЕТО ТРАФИК НА ХОРА В БЪЛГАРИЯ

1. Факторна среда

В хода на демократичния преход в България специфично се проявяват фактори, насърчаващи трафика на хора, които я определят **както като транзитна, така и като държава на произход**.

С водещо значение са процесите на обедняване и отпадане от образователната система, дискриминационните практики и насилието, чието интензивно и продължително действие по отношение на някои големи групи от българското общество обуславяват социалното им отпадане.

Каре 1. Фактори на трафика на хора

Повечето изследователи на трафика на хора се обединяват около разбирането за две основни групи фактори, които благоприятстват явлението, като непосредствено и активно го обуславят (*push factors*) или косвено го подпомагат (*pull factors*).

В първата група влизат отрицателни социално-икономически процеси по обедняване и социално изключване на определени обществени групи, свързани с ръст на безработицата, спад в образователното равнище, дискриминационни практики на законния пазар на труда, както и насилието в семейството, което не винаги е обусловено и съпътства тези процеси.

Втората група включва социални представи, маскиращи трафика зад привидни стимули за развитие, които създават готовност на групи от населението да се включат в трафика и по този начин намаляват съпротивите им срещу натиска на трафикантите.

Източници: Bodin, C. B., An Exposé of the Traffic in Women for Prostitution from the Newly Independent States, Global Survival Network 1997; Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe, an Inventory of the Current Situation and Responses to Trafficking in Human Beings in Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, The Federal Republic of Yugoslavia and the Former Yugoslav Republic of Macedonia, UNHCR 2000; Socio-economic Factors behind Moldovian Women's involvement in Prostitution, Trafficking and Sexslavery, 2001; International Centre for Migration Policy Development, Regional Standards for anti-trafficking Police training in SEE, 2003, цит. по Караколев, Г., Размисли върху явлението „трафик на хора“, Факултет „Сигурност“, Академия на МВР; Glonti G., Human Trafficking: Concept, Classification, and Questions of Legislative Regulation, Transnational Crime and Corruption Center, Georgia, 2004, HEUNI

В литературата се посочва, че преходът поражда **нов вид бедност**². Тя е различна както от бедността в капиталистическите държави, свързана с липса на икономически ресурс, така и от социалистическата бедност, свързана повече с ограничаване на привилегиите, отколкото на собствеността. Този различен вид бедност е свързан с трансформация в социалния статус на големи обществени групи, водеща до необратимо социално изключване, която е най-интензивна при

етническите малцинства и не е непременно придружена с катастрофална загуба на материален ресурс. Значителна част от засегнатите групи разполагат с недвижимо имущество и други доходи, но нямат социалните умения и нагласа да го управляват ефективно или да го увеличават чрез активен труд. Обедняването протича и поражда последици повече в сферата на социалното, отколкото на собствеността.

Докато в някои посткомунистически държави от Централна Европа тези процеси имат временен характер и постепенно се преодоляват чрез стратегия на радикални реформи, съобразени с особеностите на отделните групи от населението, в Югоизточна Европа и бившия СССР те се задълбочават и водят до силно разслояване на обществото. Закъсняването и опорочаването на приватизацията и на регулирането на банковия сектор и забавянето на други реформи (стопанска, социална, образователна и пр.) увеличава ръста на **дълготрайната безработица** и я превръща в риск от социално декласиране, което се предава между поколенията. Пораждат се качествени различия между бедността в градовете и селата. Те обуславят стремеж на селското население да напусне средата си, което го прави по-уязвимо на трафик на хора.

Специфично значение за проявлението на трафика на хора в България е тенденцията за **феминизиране на безработицата** поради продължителна криза на стопански отрасли, които традиционно осигуряват заетост на жени. Това увеличава дела на трафика на жени и деца за сексуална и трудова експлоатация.

Субективните фактори, свързани с **информираност, образование и ценности**, действат взаимосвързано и рядко имат обособено самостоятелно значение. Поради това факторният комплекс, който поражда трафика, може да включва разнообразие от конкретно проявление на всеки от тези фактори. Така например високото образование не е пречка за включване в трафик, ако ценностната система и самооценката на лицето са повлияни от **насилие, дискриминация или други отрицателни явления, създаващи психологически условия за виктимизация**. Сред тях са културни модели, които дефинират ценностната система

през личния опит на лицето или през липсата на такъв и това тяхно действие не се влияе решаващо от последващо образователно или информационно стимулиране. Трансформациите в ценностната система на обществото, свързани с безкритично възприемане на чужди културологични и социалноповеденчески модели при недостиг на достоверна информация за чуждестранните трудови пазари и социални практики, също улесняват включването на жертвите в трафик на хора.

Общо за различните комбинации от фактори е, че те попадат в среда на осъзнато драматично разминаване между амбициозната представа за житейски успех и неблагоприятни условия за нейното осъществяване в съчетание с готовност за подобряване на условията чрез поемане на рискове.

Проявлението на субективните фактори не е зависимо по необходимост от социално-икономическите фактори и **може да обуслови уязвимост към трафик дори в групи с високо социално и финансово положение**. Това е особено видимо при съобразяване на насилствените модели и практики на общуване в семейството като фактор, съдействащ за въвличане в трафик³. Такива практики се наблюдават във всички социални общности при нарастващ праг на търпимост към тях и все повече се очертават като едно от пренебрегваните, но извънредно значими обществени явления.

2. Особенности на трафика на хора

Според пар. 1, т. 6 от ЗБТХ рисковата е група от лица, които поради своята възраст, пол, социален статус или разположението на района, в който живеят, са потенциални жертви на трафик на хора. Понятието е близко до това за профил на статистически типичната жертва на трафик. В България обществената група в най-голям риск се определя основно от възрастта и пола и включва лица от женски пол на възраст между седемнадесет до двадесет и четири години⁴. Повече от половината не са завършили средно образование поради отпадане от училище, а не поради възрастта си⁵. Изключителното мнозинство са преживели травматично детство, свързано с жестокости и уни-

зителни форми на възпитание, сексуално и друго насилие в и извън семейството, независимо дали насочено директно към тях или към техни близки, дисфункционално семейство (алкохолизъм или проституиране на родител), драстични форми на родителска незаинтересованост⁶.

За България е характерен **изключително висок дял на реално пострадалите и на ретрафикирани лица**, т.е. на реализация, включително многократно, на риска в рамките на рисковата група. Това се потвърждава не само от обстоятелството, че България е сред шестте основни износители на сексуално експлоатирани жертви на трафик за ЕС⁷. То косвено се определя при анализ на демографската характеристика на населението и броя установени международни жертви от България и от други държави, за които е констатиран приблизително същият брой жертви, но при многократно по-голямо население и по-голям дял на младежкото население. Това позволява „**трафикът на хора от една 8-милионна страна да е сравним с този от страни като Русия със 150 милиона население, Тайланд – с 65 милиона, Украйна – с 46 милиона, както и да е по-голям от страни с 3 до 5 пъти по-голямо население, като Полша и Румъния**“⁸.

Холандия	Словения	Полша	Гърция	Чехия	Германия	Белгия
2004-06	2005-2006	2005-06	2005-07	2005-2006	2005-07	2007
Холандия 22 %	Словения 17 %	Полша 67 %	Румъния 36 %	Чехия 22 %	Германия 23 %	България 17 %
Нигерия 11 %	България 15 %	България 12 %	Русия 22 %	Украйна 29 %	Румъния 13 %	Нигерия 17 %
България 10 %	Сърбия 9 %	Украйна 10 %	България 14 %	Виетнам 19 %	Чехия 11 %	Румъния 13 %
Румъния 7 %	Други 58 %	Други 11 %	Украйна 6 %	България 12 %	България 9 %	Албания 7 %
Други 50 %			Други 21 %	Други 16 %	Други 45 %	Други 46 %

Източник: UNODC (2009), цит. по Петрунов, Г., Основни схеми за тране на пари от трафик на хора, София, 2009 г., РискМонитор

Географското разположение на рисковата група в България е неравномерно. Трафикът на хора почти отсъства в районите на Смолян, Перник, Кърджали, Ловеч, Габрово и Монтана. Рисковата група е съсредоточена в Бургас, Сливен,

Пазарджик, Пловдив, Русе и Благоевград. През 2008 г. е установена тенденция в рискови райони да се превръщат Варна и София-град. При международния трафик се наблюдава устойчивост на каналите, свързващи определени български градове и региони с определени държави на крайна дестинация, като например Сливен с Белгия и Холандия; Пловдив и Пазарджик с Франция, Италия, Испания; Варна, Добрич, Шумен и Разград с Германия, Чешката Република и скандинавските държави⁹.

Анализите на прокуратурата показват известен **превес на международния трафик**, който изцяло се контролира от престъпни сдружения от вида на организирани престъпни групи, над вътрешния трафик на хора, който се извършва и от отделни лица или по-нискодиференцирани сдружения¹⁰.

Тенденцията да си сътрудничат поражда **промени в структурата на сдруженията**. Първоначалната строга и централизирана йерархия и многоброен състав започва да отстъпва на мрежа от малобройни регионални групи с хоризонтални връзки и малък брой субординационни нива. Тези групи са високоспециализирани, с функционално разпределение на задачи, което обуславя йерархичност на цялата мрежа. Тази структура осигурява гъвкавост и приспособимост към особеностите на средата, както и „невидимост“ на дейността и сдружението. Отделното звено не се разпознава като част от цялото нито от държавата, нито от конкурентните и агресивни албански, сръбски, турски, руски, украински и кавказки мафиотски сдружения. Неговият организиран характер може много рядко безспорно да се установи, тъй като звеното е малобройно, изглежда безструктурно, независимо и нетрайно и поради това успешно имитира обикновено съучастие.

Корумпирането на висши държавни служители и магистрати приема разнообразни форми, сред които включване в експлоатацията с привилегирован статус на предпочитан клиент, преки парични преводи или прехвърляне на собственост, изплащане на задължения. Предизвиканото нарушение в правозащитната реакция на държавата се изразява в непредприемане на никакви действия по предотвратяване и преследване на дейността

и сдружението или в имитация на такива действия с пренебрежим ефект, при който експлоатацията се прекъсва за кратко.

Групите от ядрото на мрежата, които най-много се доближават до традиционните йерархии, контролират вътрешния трафик на хора и пазари за експлоатация в големите градове и привличат към периферията си – включително чрез схеми за рекет и насилие – по-нискодиференцирани групи от вида „семеино предприемачество“ и еднолични трафиканти, оглавяващи мрежите в съседни по-малки населени места. Групите от ядрото често са свързани в единен конгломерат с други сдружения на законната и незаконната икономика, част от които предоставят услуги, свързани с движението на хора (транспорт, хотелиерство, посредничество при търсене и наемане на работа, управление на развлекателни заведения, охранителни дейности и пр.).

Мрежата се управлява от център извън страната, чиято основна задача е да осигури сигурността на участниците и дейността, включително чрез широко прилагани корупционни практики¹¹.

Някои особености на българските мрежи са типични изобщо за балканските трафикантски сдружения¹².

На първо място те се стремят да установят **пряк контрол върху целия процес от набиране на пострадалите до експлоатацията им** и рядко осъществяват дейността в условия на посредствено извършителство (за разлика от трафикантски групи в Източна Азия).

Корумпирането на висши държавни служители и магистрати приема разнообразни форми, сред които включване в експлоатацията с привилегирован статус на предпочитан клиент, преки парични преводи или прехвърляне на собственост, изплащане на задължения. Предизвиканото нарушение в правозащитната реакция на държавата се изразява в непредприемане на никакви действия по предотвратяване и преследване на дейността и сдружението или в имитация на такива действия с пренебрежим ефект, при който експлоатацията се прекъсва за кратко.

Деянията се насочват едновременно към голям брой лица, образуващи групи по смисъла на чл. 159а, ал. 1 от НК (вж. по-долу). Пострадалите са преобладаващо жени и момичета, а целта на трафика е тяхната сексуална (90 процента) и по-рядко трудова експлоатация (под 10 процента). Трафикът с други цели е инцидентен (около и под процент) и засяга почти изключително деца, като целта за отнемане на телесни органи почти липсва¹³. Причината за напредналата монополизация на трафика с цел сексуална експлоатация от престъпни сдружения е в изключително високите приходи, които генерира проституцията, включително в сравнение с другите видове трудова експлоатация и задържане в принудително подчинение¹⁴. Когато сдружението се занимава и с други видове трафик (на наркотични вещества, оръжие и пр.), приоритетен е трафикът на хора, тъй като при него входящите инвестиции са чувствително по-малки, докато печалбите са съизмерими.

Тенденцията към **отказ от насилието** се подкрепя от мощни икономически и политически фактори и започва да се развива устойчиво през 1997-1998 г. Благоприятни в тази посока са държавният натиск за ограничаване на силовите изяви на организираната престъпност в условия на преговори за членство в ЕС и НАТО, заличаването на зоните на военни действия в бивша Югославия и ориентацията на самите сдружения към узаконяване на дейностите след започналото им законодателно изтласкване от черните пазари.

Започва търсене на жертви, които изпитват материални затруднения и са лишени от подкрепящи социални мрежи и навици за самозащита.

Трафикантските сдружения относително широко прилагат **брутални насилствени методи**, по което се доближават до трафикантските групи в други държави от Европейския Югоизток, Източна Азия, Централна и Северна Америка. Степента на прилагане и развитостта на насилствените практики е пропорционална на равнището на йерархична структурираност и централизация на сдружението¹⁵.

Въпреки това, **от средата на 90-те години насилствените методи за трафик на хора в България се използват все по-рядко**, макар делът им все още да е голям (около една трета). Той е съизмерим с дела на жертвите, набрани от непознато за тях лице (38 процента), които по-

често оказват съпротива и по-трудно се поддават на заблуждение. Основно се прилагат отвлечане, противозаконно лишаване от свобода (изолация) и физическо насилие (сексуални посегателства, изтезание), като най-често са съчетани и винаги са насочени към осигуряване на съдействието на жертвата.

Така от края на 90-те години най-масово се използва **въвеждането в заблуждение** (над една трета) чрез създаване на неверни представи, че жертвата ще полага добре платен законен труд в областта на ресторантьорството (сервитьорки), развлекателната индустрия (танцьорки, актриси, фотомодели) и частното наемане в домакинство (детегледачки, домашни помощнички). Повече от една четвърт от жертвите знаят или предполагат, че трудът може да включва проституиране и са съгласни с това, но са заблудени относно условията, заплащането, използването на насилие и положението на принудително подчинение, което съпровожда сексуалната експлоатация¹⁶.

След 2002 г. **актуален за България е процес на заместване на насилието и заблуждението с методи, които целят автентичното съгласие на пострадалия, в случаи на международен трафик**. Тенденцията се развива под влияние на

Тенденцията към **отказ от насилието** се подкрепя от мощни икономически и политически фактори и започва да се развива устойчиво през 1997-1998 г. Благоприятни в тази посока са държавният натиск за ограничаване на силовите изяви на организираната престъпност в условия на преговори за членство в ЕС и НАТО, заличаването на зоните на военни действия в бивша Югославия и ориентацията на самите сдружения към узаконяване на дейностите след започналото им законодателно изгласване от черните пазари.

Започва търсене на жертви, които изпитват материални затруднения и са лишени от подкрепящи социални мрежи и навици за самозащита.

Каре 2. Профил на трафиканта

Профилът на трафиканта силно се доближава до този на жертвата по ниското образование на лицето и средата на насилие, в която е формирана личността му.

Профилът е различен според пола на дееца. В повече от половината случаи това е мъж, осъждан за престъпления с ясно изразен насилствен елемент. Когато дейността му има отношение към набирането на жертвата, в над 36 процента от случаите тя е негова позната, като всяка четвърта жертва го определя като свой приятел. В ромските общности е силно разпространен моделът за набиране на жертви измежду близките роднини на трафиканта, както и набиране чрез сключване на брак или започване на интимна връзка с жертвата като елемент от стратегията за установяване на контрол върху нея. В тези случаи трафикантът е местно лице, който е член на семейството (близо 9 процента) или интимен партньор на пострадалата (близо 4 процента).

Когато трафикантът е жена, в масовия случай тя самата е жертва на трафик, която по редица причини от психологически, икономически или друг характер приема да съдейства на трафикиралите я мъже, за да облекчи собствената си експлоатация, да намали рисковете за свои близки и пр.

Източник: МОМ за 2005 г., цит по ЦИД, цит. съч. стр. 126 и сл.

решението на законодателя да преследва трафика независимо от съгласието на жертвата и когато не са използвани специалните за трафика начини за повлияване на нейната воля (чл. 159а, ал. 1 от НК). Това решение е в отклонение от международния стандарт, възприет в повечето държави на крайна дестинация, и представлява криминализиране на деяние, което в тези държави не се преследва като престъпление. Това създава стимул за извършителя да си осигури съгласието на пострадалия без да прилага насилствени методи, за да може да разчита на безнаказаност в държавите на експлоатация.

Купуването на жертвата от нейни близки е около една пета от всички случаи, но тази практика не се прилага равномерно, а изключително в рамките на ромската общност¹⁷.

Стратегически, трафикантските сдружения на Балканите са ориентирани към големи дългосрочни печалби, които реинвестират в незаконни дейности. Едва през последните години се наблюдава тенденция към изпирането им и вливането им в законната икономика на страната.

II. НОРМАТИВНА РАМКА НА ТРАФИКА НА ХОРА

Международното право разглежда незаконното движение на хора като родово понятие за **три относително обособени обществени явления**: незаконна миграция, незаконно преминаване на границите и трафик на хора. Общото между тях е нарушаването на установените правила за придвижване в пространството, като най-широко е понятието за незаконна миграция.

Трафикът на хора описва **процес, при който едно или повече лица биват премествани в пространството с цел да бъдат поставени в положение**

Действащи правни стандарти

- Конвенция за транснационалната организирана престъпност, 2000 г.;
- Протокол за трафика към КТОП, 2003 г.;
- Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, 2007 г.;
- Конвенция за Европол, Приложение II;
- Рамково решение на Съвета на ЕС № 2002/629/ JHA от 19 юни 2007 г. относно борбата с трафика на хора;
- Рамково решение на Съвета на ЕС № 2004/68/JHA от 22 декември 2003 г. относно борбата със сексуална експлоатация на децата и детската порнография;
- Закон за борба с трафика на хора, 2004 г.
- Наказателен кодекс (изм. след 2002 г.)

ние, което нарушава техни основни права, в зоната на крайната дестинация. Според разбирането на международния законодател, застъпено във всички относими международни актове и политически документи, този процес, когато е насочен срещу пълнолетен, **задължително се осъществява чрез използване на принудителни или други незаконни начини**, които заличават възможността преместваният да формира свободна воля и да ръководи поведението си според нея.

Българският законодател е от малкото, които се отклоняват от този възглед. Разширявайки понятието, той приема, че незаконните начини не са задължителен елемент от наказуемия трафик на пълнолетни, а съгласието на премествания никога няма правно значение (чл. 159а, ал. 1 от НК).

В същото време **тази позиция не е проведена последователно** в законодателството. Понятието за трафик на хора по специалния административен ЗБТХ следва международноправния стандарт. Оттук произхождат някои усложнения в правоприлагането, които ще бъдат подробно обсъдени по-долу.

Националният наказателноправен стандарт е изграден върху **три основни понятия за трафик на хора**, обусловени от два разграничителни критерия:

1. според това дали в процеса на изпълнение на деянието **се пресича държавна граница** и следователно държавата на произход е различна от държавата на крайна дестинация, трафикът се дели на вътрешен (национален) и международен (транснационален, трансграничен), съответно определени в чл. 159а и чл. 159б от НК;

2. според това дали **експлоатационната цел се изпълнява или не** трафикът се дели на трафик с цел експлоатация (чл. 159а-б) и експлоатационен трафик (чл. 159в), като и двата могат да бъдат както вътрешен, така и международен.

Централно е понятието за вътрешен трафик по чл. 159а, ал. 1 и 2, което може да се разглежда като **родово понятие за трафик на хора**. Останалите две се изграждат, като или добавят (международен), или видоизменят (експлоатационен) елементи от състава на вътрешния трафик.

1. Вътрешен (национален) трафик на хора

1.1. Непосредствен обект

Непосредственият обект на трафика на хора е комплексен и се определя основно от особеностите на експлоатационните цели и използваните начини, тъй като те придават престъпен характер на формите на изпълнителното деяние. Експлоатационните цели очертават непосредствения обект на основния състав на трафика на хора по чл. 159, ал. 1, докато използваните начини квалифицират посегателството и разширяват този обект. Изменение в непосредствения обект внасят и особените признаци на предмета на трафика, предвидени също като квалифициращи обстоятелства по чл. 159, ал. 2, т. 1 и ал. 3 (вж. Таблица 1).

Таблица 1

Експлоатационна цел	Обект по основния състав	
Използване за развратни действия	Полова свобода и полова неприкосновеност или полов морал. Половата свобода предоставя на титюляра възможност съзнателно да се разпорежда със своя пол и да контролира половото си общуване с други лица, а половата неприкосновеност представлява забрана за всички трети лица да встъпват в полова или по повод на пола връзка с титюляра без негово съгласие ⁴ . Половият морал включва нравствените норми, които регулират мотивацията за встъпване в интимни отношения и половото общуване между полово съзрели лица.	
Използване за принудителен труд	Правото на труд, правото на безопасни и здравословни условия, право на съответно заплащане и други трудови права	
Използване за отнемане на телесни органи	Телесна неприкосновеност, неприкосновеност на здравето, свобода за разпореждане с тялото. Правото на живот, когато липсата на отнетия орган е животозастрашаваща.	
Използване за държане в принудително подчинение	Свобода на вземане на решения и ръководене на поведението според собствената воля	
Използвани начини	Обект	Влияние върху обекта по основния състав
Принуда	Свободата на придвижване в пространството	Разширява обекта независимо от целта.
Злоупотреба с власт	Свобода на вземане на решения и ръководене на поведението според собствената воля	Разширява обекта, когато целта не е задържане в принудително подчинение.
Използване на зависимост		
Отвлечане	Свобода на придвижване в пространството и на ръководене на поведението според свободно формирана воля	Винаги разширява обекта, но при цел за задържане в принудително подчинение добавя само засягането на свободата за придвижване.
Противозаконно лишаване от свобода	Свобода на придвижване в пространството	

Въвеждане в заблуждение	Свобода на вземане на решения и ръководене на поведението според собствената воля	Разширява обекта, когато целта не е задържане в принудително подчинение.
Обещаване, даване или получаване на облаги	Нормална мотивация за предприемане на определено поведение	Разширява обекта, когато целта не е трудова експлоатация
Особен предмет	Обект	Влияние върху обекта по основния състав
Дете (лице под 18 годишна възраст)	Обществените отношения, осигуряващи особена закрила на подрастващите	Разширява обекта независимо от целта и средството

Трафикът на хора засяга **различни групи основни права на човека, свързани с различни аспекти от неприкосновеността и свободата на неговата личност**. Поради припокриването на обекта, засегнат от някои експлоатационни цели и някои начини, е възможно **обектът на квалифициран състав по чл. 159а, ал. 2 да не се промени** в сравнение с чл. 159а, ал. 1. Това се отнася до трафика с цел задържане в принудително подчинение, когато са използвани начини, засягащи свободата на вземане на решение и възможността лицето да ръководи поведението си съобразно свободно формирана воля. Същото се отнася до трафика с цел трудова експлоатация, при който пострадалият е мотивиран чрез обещаване, даване или получаване на облага.

В същото време някои квалифициращи признаци винаги по необходимост разширяват непосредствения обект на трафика. На първо място това са използването на принуда, отвлечане и противозаконно лишаване от свобода. Те засягат свободата за придвижване в пространството, която не се включва в обекта по основния състав. На второ място това е невръстната възраст на пострадалия, тъй като по основния състав предмет са само пълнолетни лица.

1.2. Изпълнително деяние

Основният състав на вътрешния трафик на хора по чл. 159а от НК включва четири форми на изпълнителното деяние. Те описват различни етапи от осъществяването на

явлението трафик. Това са набиране, транспортиране, укриване и приемане на пострадали лица.

А. Във формата на **набиране** (*recruitment*) трафикът е престъпление на просто извършване и представлява активна дейност по търсене на лица с експлоатационна цел. Граматическото тълкуване на понятието *recruitment*, използвано от международните стандарти, води до извода, че деянието представлява убеждаване на друго да се присъедини към колективно начинание, обикновено осъществявано в организационна форма (група, организация и пр.), което се отличава с известна трайност и повтораемост във времето¹⁹. То съответства изцяло на понятието „набиране“ в българския език.

В теорията набирането е определяно като „психично въздействие върху едно или няколко лица, насочено към тяхното мотивиране да участват в постигането на една или няколко от целите на престъплението“²⁰. Към това определение следва да се добави елемента на трайно участие или на присъединяване към организационна форма, създадена за постигане на експлоатационната цел. Също така следва да се отбележи, че лицето участва в постигане на цел за неговата собствена експлоатация, защото друго би го превърнало в съучастник, а не в пострадали.

Издадено е и становище, че деянието „набиране“ представлява „намиране“ на жертви, което не може да бъде споделено²¹. На първо място, законодателят ползва изрично понятието „намиране“, когато го има предвид, а не го замества със синонимен израз (аргумент от чл. 17 от НК). На второ място намирането е резултатна дейност, докато самият автор поддържа извод за формалност на състава.

По основния състав набирането се отнася до пълнолетно лице, чиято воля не е опорочена, т.е. деянието се изпълнява с негово съдействие, като не са предприети действия по неговото транспортиране или подслоняване. Изводът се подкрепя и при систематично тълкуване с разпоредбата на чл.158а от НК, в която набирането и принуждаването са алтернативни форми

на изпълнителното деяние. Това стеснява изключително много приложното поле на състава на чл.59а, ал. 1 при тази форма на деянието, тъй като на практика трудно се различава от ненаказуемото приготвяне към други форми на изпълнителното деяние²².

Б. Транспортирането (*transportation*) е действие на преместване на пострадалия в пространството чрез превозно средство лично от трафиканта или от друго лице (вкл. жертвата) в условия на посредствено извършителство. В тази хипотеза деянието е резултатно, тъй като е налице промяна в местонахождението на пострадалия, настъпила вследствие на деянието.

Съществува нагласа в теорията и практиката тази форма на изпълнителното деяние да се тълкува тясно като преместване само чрез използване на превозно средство, но се среща и възглед, според който тя може да се осъществи и чрез превеждане, при което пострадалият върви пеша или бива носен²³. Стеснителното тълкуване се основава на буквален превод на оригиналното понятие ‘*transportation*’, използвано от международните стандарти. В езика на произход това понятие означава „преместване на хора и вещи от едно място на друго“²⁴, като не се свързва с определени начини. Това разминаване в съдържанието на понятията, особено при липса на тълкувателна практика на ВКС в обратен смисъл, създава предпоставки за изкуствено ограничаване на приложението на българския закон. То отваря лесна възможност за избягване на наказателна отговорност чрез преместване на пострадалия без превозно средство. Когато той е пълнолетен и не са осъществени квалифициращи признаци, които да допуснат преместването да се квалифицира като отвлечане по чл. 159а, ал. 2, деянието е несъставомерно. Това едва ли съответства на намерението на законодателя, който ясно се стреми към разширяване на международния стандарт, но в този случай е допуснал стесняване.

De lege ferenda следва да се препоръча българският закон да възприеме понятието „преместване“, вместо или заедно с

„транспортиране“, с което не само ще удовлетвори духа на международноправните актове, но и ще използва българска дума, вместо чуждица. Такъв е подходът и на чуждестранния законодател. Той обичайно използва едновременно думите „транспортиране“ и „прехвърляне“ / „преместване“, за да укаже алтернативни форми на изпълнителното деяние, свързани с промяна в местоположението на пострадалия според използваното средство²⁵, или употребява една дума, когато не свързва преместването с превозно средство²⁶.

В. Укриването (*harbouring*) се осъществява при поставяне на жертвата в положение, при което нейното местонахождение е неизвестно на лицата и органите, които имат право да го знаят. Обикновено то се проявява като подслоняване.

Деянието в тази форма е комисивно и може да се осъществи както с действие, така и с бездействие. Бездействие е налице, когато извършителят не уведоми за местоположението на жертвата субектите, които имат право да го знаят, но поставянето ѝ в неизвестност обективно е настъпило вследствие на действията на друго лице или на самата жертва преди възникването на умисъла на дееца за укриване.

За съставомерността е без значение дали деецът укрива при себе си или не. Във втория случай престъплението може да се изпълни чрез посредствено извършителство, ако жертвата се укрива при лице, което няма съзнание за специалната експлоатационна цел.

Деянието е довършено в момента, в който жертвата бъде поставена на място, което не е известно на никой от правоимащите субекти, съответно от момента, в който за дееца възниква задължение за тяхното уведомяване, което той не изпълнява.

Г. Приемането (*receipt*) е определено в теорията като установяване на контакт или запознанство с жертвата, чиято пряка цел може да бъде осигуряване на подслон за известен период от време, последващо транспортиране, укриване, предаване на други лица или пряко осъществяване на дейност, чрез която ще бъде постигната някоя от целите на трафика по

отношение на пострадалия²⁷. За разлика от набирането, приемането не включва действия, насочени към убеждаване на жертвата да участва в изпълнението на целта. Пострадалият или е дал съгласие да бъде трафикиран, или действа при опорочена воля, когато ще бъде осъществен квалифициран състав по чл. 159а, ал. 2. За разлика от укриването, при приемането липсва умишлено прикриване на местонахождението на жертвата.

За да го разграничат от непрестъпни прояви, някои чуждестранни закони изрично указват, че приемането е последващо спрямо други форми на трафика, осъществени непосредствено преди него²⁸. Деецът има съзнанието, че са настъпили спрямо същата жертва, макар да не е участвал в тях.

1.3. Предмет на трафика на хора

Предмет на трафика на хора по основния състав са **отделни лица или групи**. Поради особеностите на обекта на престъплението, което засяга лични права и интереси на физически лица, предметът му винаги е човек или общност от хора.

Група пострадали е множество от две или повече лица, между които съществува връзка, която позволява те да бъдат разглеждани като едно цяло в процеса на изпълнение на деянието. Това са например хора, спрямо които деянието се изпълнява едновременно или между които съществува връзка на родство, съседство, домакинство и пр. Отделни са лица, между които няма такава връзка, но които са предмет на едно деяние, изпълнено въз основа на едно решение и представи в съзнанието на дееца, че деянието му ще засегне две или повече лица.

В теорията и практиката съществуват два възгледа за минималния брой на пострадалите, при който трафикът на хора е съставомерен.

Единият, който изглежда се поддържа от водещи изследователи и се застъпва широко в съдебната практика, приема, че предмет може да бъде и едно лице²⁹. Формален аргумент за

това е формулировката на чл. 159а, ал. 1, т. 1, която навежда на представата, че детето е единствен предмет на деянието.

Вторият възглед, който се поддържа например от Висшия адвокатски съвет, се придържа плътно към множественото число във формулировката на състава по чл. 159а, ал. 1³⁰. Това разбиране свързва понятието трафик със системност и нееднократност на действията. Според поддръжниците на това разбиране предметът на трафика винаги е множествен, не само защото обратното формално противоречи на закона, но и защото представява разширително тълкуване, което допълнително препятства разграничението на престъплението от други близки до него престъпни състави.

Всеки от двата възгледа среща някои практически проблеми. Разбирането, че пострадалият може да бъде и един, проблематизира и без друго усложненото разграничение между трафика на хора и съставите на склоняване към проституция по чл. 155 и отвлечане с цел предоставяне за развратни действия по чл. 156 от НК. Противоположният възглед създава затруднения при квалифицирането на трафик на няколко отделни лица, едно от които е дете. Изглежда, че в този случай това обстоятелство ще отегчи отговорността по чл. 159а, ал. 1, когато повечето пострадали са пълнолетни, и може да обоснове приложение на чл. 159а, ал. 2, т. 1 единствено при количествено преобладаване на пострадалите деца над броя на пострадалите възрастни.

Междувременно, поради формулировката на чл. 159а, ал. 2, т. 1, съществува нормативна празнота относно хипотезата на трафик на група пострадали, в която има дете.

За да бъде отстранена тази празнота и да се преодолее зависимостта на правоприлагането от разнопосочни интерпретации, следва да се препоръча разпоредбата на чл. 159а, ал. 2, т. 1 да се отнася и до случаи на множество пострадали, сред които има поне едно дете, независимо дали тези пострадали са отделни лица или образуват група по смисъла на чл. 159а, ал. 1.

Особеностите на лицето, предмет на престъплението, отличават трафика по чл. 159а, ал. 3. По този състав предмет е бременна жена, а целта е продажба на плода след неговото раждане.

1.4. Правно значение на волята на пострадалия

Съгласието на пострадалия изрично е обявено за обстоятелство без правно значение, чието наличие не влияе на извода за осъществен трафик по чл. 159а, ал. 1. Този законов постулат изисква някои уточнения.

На първо място, се касае за **автентично информирано съгласие на пълнолетно лице.** То не трябва да е мотивирано от цел за облагодетелстване нито лично, нито на друго (включително на дееца) и лицето трябва да може свободно да го даде или откаже. Обратното означава или липса на съгласие, или съгласие по корисни подбуди, които винаги обуславят приложението на квалифициран състав по чл. 159а, ал. 2. Практически не е мислима хипотеза, в която несъгласието не се намира в причинна връзка със забранено поведение на извършителя, влияещо на волята на жертвата и описано в разпоредбата на чл. 159а, ал. 2, т. 2-5.

По-нататък, съгласието се отнася до **всички обстоятелства, чрез които се проявява изпълнителното деяние и се реализират експлоатационните цели, както и за последиците от осъществяването на тези обстоятелства.** Когато съгласието не обхваща всички етапи от процеса на осъществяване на експлоатационната цел, то винаги се приравнява на липса на съгласие. Такава е хипотезата, в която лицето е съгласно да бъде укрито и да проституира, но не е съгласно с условията на настаняване и заплащане. Непълното съгласие се приравнява на липса на съгласие, но само когато изключва обстоятелства от значение за квалифицирането на поведението на дееца като трафик. Незнанието на незначителни подробности или непредвиждането на обичайни усложнения при осъществяване на уговорки, свързани с превоз, настаняване, приемане на работа и пр., не правят едно лице предмет на престъпен трафик на хора.

Съгласие по смисъла на чл. 159а, ал. 1 липсва и когато е дадено за определен **срок или под условие,** които не обвързват трафиканта. Такива са случаите, в които волята е ограничена до изплащане на дълг, до спечелване на определена сума, до

Каре 3. Адаптиране на жертвата

Травматичното влияние, което трафикът на хора оказва върху жертвите, често води до тяхното приспособяване към експлоатацията, на която са подложени, поради действието на защитни психологични механизми, които формират привидно съгласие. Това се наблюдава особено при сексуалната експлоатация, която характеризира най-разпространения вид трафик. Извънредно интензивното стресово и насилствено въздействие налага бързи и радикални промени в ценностната система и самооценката на жертвата и ангажира стратегии за справяне в трудни житейски ситуации, свързани с примиряване и дори позитивиране на експлоатацията, потискане на вътрешните конфликти, породени от нея, и възприемане на методите и мотивите на насилника (т.нар. идентификация с агресора).

За много кратък период от време пострадалият усвоява тип поведение, в което е трудно да бъде разпознат, а и сам да се разпознае като жертва на трафик. Той функционира адаптирано и интегрирано в експлоатационната среда, което създава илюзия за доброволност и психологически заличава факта на трафика, като изгласква от съзнанието на жертвата преживяването за него.

завършване на образование в зоната на експлоатация, до навършване на определена възраст или до загуба на интерес, но експлоатацията продължава, тъй като трафикантът не признава условието за настъпило или се позовава на извънредни или новонастъпили обстоятелства, които според него удължават срока³¹.

Някои експлоатационни цели не могат да се осъществят при съгласие на жертвата. Такива са целите за използване за принудителен труд и за държане в принудително подчинение. В някои техни проявления съгласието заличава принудителния им характер, а в други международният и националният зако-

нодател са приели, че автентично съгласие никога няма, дори да е налице съдействие на жертвата.

Следователно по чл. 159а, ал. 1 съгласието на пълнолетен пострадал е елемент от състава, чието правно значение се изразява в това, че обуславя приложението на основен, а не на квалифициран състав. Законът не отменя изцяло правното значение на съгласието, а забранява съгласието да се разглежда като обстоятелство, изключващо съставомерността на трафика.

1.5. Цели на трафика на хора

Трафикът на хора е престъпление с особени цели. Те имат експлоатационен характер, които се изразява в субективна насоченост към неправомерно облагодетелстване от поставянето на пострадалия в положение на тежко увреждане на групи от основни негови права, предназначени да осигурят нормалното му биологично, личностово и социално съществуване и развитие.

Законовият критерий, използван в чл. 159а, ал. 1 от НК за видово разграничение на целите, е видът експлоатация. Той се определя комплексно от вида на увредените групи права и естеството на увреждането им, а не от вида облаги, извлечани от дееча, или други особености на мотивацията му. Според този критерий целите на трафика могат да бъдат използване на пострадалите за развратни действия (сексуална експлоатация), за принудителен труд (трудова експлоатация), за отнемане на телесни органи и да бъдат държани в принудително подчинение (поробване).

А. Целта за използване за развратни действия представлява субективна насоченост на деянието към това трети лица (едно или няколко ясно определени или неограничен брой предварително неидентифицирани лица) и трафикантът да извършват блудство, съвкупление или хомосексуално действие с лицата, предмет на трафика.

Най-често тази цел се проявява като цел за използване на **проституирането на друго и използване за порнография**. Поради това тези хипотези са изрично определени като случаи на сексуална експлоатация от международните стандарти (чл. 4 от КБТХ, чл. 3 от ПТХ, чл. 1 от РР № 2002/629/ЖНА, Приложение II на Конвенция Европол и др.), както и от всички чуждестранни законодателства, които изрично се произнасят по отношението на проституирането и порнографията към сексуалната експлоатация (Молдова, Румъния, Словакия, Албания, Германия, Сърбия, Турция, Италия, Македония, Русия, Украйна, Чешка Република и др.).

Б. Целта за използване за принудителен труд е субективна насоченост на деянието към активно поведение, чрез което деецът мотивира лицата, предмет на трафика, да полагат труд не по собствена воля или при условия, за които не са дали автентично съгласие.

Принудителният труд според българското вътрешното право представлява конституционно забранено (чл. 48, ал. 4 от КРБ) посегателство върху трудови права на гражданите, което не е определено от национален нормативен акт. При изясняване на неговото съдържание се привличат международните актове, по които България е страна. То не е определено в ПТХ, а в актовете на МОТ. Според разпоредбата на чл. 2 от Конвенция № 29 на МОТ относно принудителния труд от 1932 г., в сила за България от 22 септември 1932 г., принудителният труд е „всяка работа или служба, изисквана от едно лице под страх от някакво наказание, която работа или служба това лице не е приело да извършва доброволно“. Аналогично е понятието по Конвенция № 105 на МОТ относно отмяната на принудителния труд от 1957 г., в сила за България от 1999 г.

Съгласно тези актове принудителния труд разкрива някои особености.

Първо, той е физическа или умствена целенасочена дейност, упражнявана с оглед постигане на определен полезен резултат³².

Второ, изпълнението ѝ е възложено от лице, което е заинтересовано резултатът да бъде постигнат и разполага с възможност да определя съществените елементи на дейността и условията, в които се осъществява. Световен доклад на МОТ отбелязва, че положението на принудителен труд се определя от естеството на отношението между пострадалия и възложителя, а не от типа извършвана работа. Нейната законност или незаконност по смисъла на вътрешното право на съответната държава, както и наличието на изискуема квалификация и правоспособност у лицето, което я извършва, е без правно значение за определянето ѝ като принудителен труд.

Трето, за полагането на труда липсва съгласието на трудеция се. Насоките на МОТ за трафика на хора и експлоатацията на принудителния труд от 2005 г. (НМОТ) установяват някои основни признаци на принудителния труд, **които винаги изключват съгласието на лицето**.

На първо място това е *употребата или заплахата с употреба на физическо или сексуално насилие*. Тази дейност е престъпна и се проявява в едно или повече посегателства срещу неприкосновеността на личността или нейната полова свобода и неприкосновеност, съдържащо принудата като елемент от престъпния състав, с което пострадалият бива поставен в обстановка на постоянно осъществяване на престъплението или постоянно очакване такова да бъде осъществено. Тази обстановка създава положение на неизбежна отбрана по смисъла на чл. 12 от НК, дори когато елементите на деянието не се изпълняват, но съществува непосредствена опасност от такова незабавно изпълнение;

На второ място е *ограничаването на придвижването или задържането на работното място или в обкръжаващата го зона*, както и *„зависимостта поради дългове“*. Тези дейности, представляващи незаконно лишаване от свобода, също са престъпни и също създават трайно престъпно състояние;

На следващо място принудителен труд е и всяко *забавяне на възнаграждение или отказ от заплащането му*. Тази

дейност представлява нарушение на трудови права, която може и да не е съставомерна, но винаги е противоправна;

По-нататък признак на принудителния труд е *отнемането и задържането на паспорти и документи за самоличност, така че лицето не може да напусне работното си място, нито да докаже самоличността и правното си положение*. Тази противоправна дейност е свързана не само с ограничаване на свободата на придвижване на жертвата в пространството, но и с нейната социална изолация и ограничаване на възможността да потърси и получи съдействие от органите на държавата, в която се намира, и на националната си държава;

Накрая, Насоките свързват принудителния труд и със *заплаха с предаване на органите на властта*. Тази дейност не е противоправна, но има значението на психологическо насилие, тъй като създава у жертвата убеждение, че, ако не търпи трудовата експлоатация, на което е подложена, за нея ще настъпят още по-неблагоприятни последици. По необходимост тази хипотеза е осъществима, когато пострадалият се намира в положение, което обективно противоречи на установени в държавата на експлоатация императивни правила, или когато субективно вярва, че осъществил такова нарушение. Предаването на органите на властта не е противоправно и не засяга действителни права и законни интереси на пострадалия, но заплашването с извършването му има значението на психологическо насилие. То като създава у жертвата убеждение, че, ако не търпи трудовата експлоатация, на което е подложена, за нея ще настъпят още по-неблагоприятни последици. Особеност на опасността от настъпването им е нейната постоянност и внушението за неизбежност, ако работещият не приеме експлоатацията.

Извън описаните хипотези трябва да се приеме, че съгласие липсва и когато **отсъства знание** относно който и да е елемент от работата или службата или условията, при които те се осъществяват, включително място, време, продължителност, режим на изпълнение, възнаграждение и пр., както и когато **формираното знание относно тези елементи е невярно**.

В тези случаи пострадалият може да даде само формално (привидно доброволно) съгласие, защото е повлиян от манипулация или неинформираност.

В. Целта за държане в принудително подчинение е субективна насоченост на деянието към мотивиране на пострадалите да предприемат поведение противно на волята им и съгласно волята на друго лице, включително когато то включва пребиваване на нежелано място³³. Подчинението се характеризира с известна трайност и непрекъснатост. Целта е по-широка от тази за трудова и сексуална експлоатация и обхваща поведение на пострадалия, което не може да се разбира нито като полагане на труд, нито като извършване на развратни действия.

Тази цел е формулирана в отклонение от международния стандарт и пар. 1 от ЗБТХ, които говорят за поставяне в робство или в положение, сходно с робството. Това налага да се изясни възникналото различие, както и причините, на които то се дължи.

Понятието „робство“ е определено в международни договори, по които България е страна. Това е основно Допълнителната конвенция на ООН относно премахването на робството, търговията с роби и институтите и обичаите, подобни на робството (Конвенция за премахване на робството), 1956 г., в сила за България от 1958 г., но за някои особени положения, свързани с децата, е относима и Конвенция № 182 на МОТ относно най-тежките форми на детски труд от 1999 г., в сила за България от 2000 г.

Анализът откроява **тясно и широко понятие**, според това дали се съсредоточава само върху робството или включва и подобни на робството институти и обичаи.

аа. Тясното понятие е определено в разпоредбата на чл. 7, б. (а) от Конвенцията за премахване на робството, която възпроизвежда чл. 1, ал. 1 от Конвенцията за робството на ООН от 1926 г. (не е в сила за България). Според нея робство е правното положение или състояние на физическо лице, спрямо което се упражняват някои или всички елементи на правото на собственост.

66. На робството са приравнени и редица институти и обичайни практики, изброени в чл. 1 от Конвенцията за премахване на робството и чл. 3 от Конвенция № 182 на МОТ, някои от които са приложими само по отношение на лица от определен пол или на определена възраст.

Зависимостта за дългове е правно или фактическо положение, при което длъжник предоставя своите лични услуги или личните услуги на трето лице, намиращо се под негов контрол, като залог срещу задължението си. Необходимо е тези услуги да са неопределени и неограничени по продължителност и естеството си, както и да не могат да доведат до погасяване на дълга съгласно разумната преценка за тяхната стойност. Този институт може да доведе до поробване на дете за дълговете на възрастен, който упражнява над него родителски права, попечителство или друга правна или фактическа власт. Поради това зависимостта за дългове е изрично спомената в разпоредбата на чл. 3, б., а⁴ от Конвенция № 182 на МОТ като форма на поробване на дете.

Положението на зависимост поради дългове може да се създаде както независимо от трафика, така и в рамките на осъществяването му. Разпространена е практика, при която жертвата е въввлечена в трафика с нейно съгласие, но при заявяване на желание да се оттегли пред нея се поставят неизпълними условия за възстановяване на несъществуващи или преувеличени разходи, за които се твърди, че са извършени в нейна полза³⁴.

Крепостничеството е определено като правно или фактическо положение на арендатор, който по силата на закон, обичай или договор е задължен да живее и да полага труд на земя, принадлежаща другиму, или да предоставя определени услуги на собственика на земята, възмездно или не, и не е свободен да промени това положение. Особеност на този институт е, че той обикновено се разпростира върху лицата от семейството и домакинството на закрепостения, които живеят заедно с него, и в този смисъл е форма на поробване и на деца (чл. 3, б., а⁴ от Конвенция № 182 на МОТ)

Поробващите обичаи, приложими само към лица от женски пол, са купуване, продаване и наследяване на съпруга.

Практиките за купуване и продаване на съпруга са описани в две хипотези. При Първата е налице обещаване или предаване в брак на жена, лишена от правото да откаже, срещу заплащане на парична сума или непарично обезщетение на нейните родители, законни представители, семейство или друго лице или група, която упражнява власт над нея. Проявления на хипотеза са известни още като трафик с цел брак.

Втората хипотеза се отнася до признаване на право на съпруга, на неговото семейство или на неговия род да предаде жена, която му е съпруга, на друго лице срещу получаване на обезщетение или при други обстоятелства. Тя обхваща и случаи на брак с цел трафик. При тях сключването на законен брак с пострадащото лице има за предназначение да улесни установяването на власт над него (включително с подкрепата на самата жертва и нейното семейство, които са заблудени за действителните намерения на дееца) и прикриване на трафика зад нормални съпругески отношения, свързани със съвместно придвижване в пространството, съвместно участие в отношения с трети лица и възможност деецът да представлява жертвата пред тях.

Наследяването е налице, когато по силата на изрично правило (закон или обичай) след смъртта на съпруга си жената става съпруга на друго лице, което е негов наследник.

Въпреки че международният стандарт определя жертвата като жена, обичаят е приложим не само към полово съзрели индивиди от женски пол, а към всяка жена или момиче независимо от възрастта му, ако то се намира в брак или спрямо него се предприемат действия, подготвящи брак между него и друго лице. В този смисъл тези обичаи могат да представлява поробване и на дете.

Институтите и обичаите на поробване, **специално насочени към деца**, са упоменати в чл. 1, б., д⁴ от Конвенцията за премахване на робството и чл. 3 от Конвенция № 182 на МОТ.

На първо място това е **предаване на дете от единия или и от двамата му биологични родители или законния му представител на друго лице, независимо дали срещу обезщетение или не, с цел това дете или неговият труд да бъдат експлоатирани** (чл. 1, б. „d“ от Конвенцията за премахване на робството). Това определение визира явленията, описани в чл. 3, б. „a“ от Конвенция № 182 на МОТ като продажба и трафик на деца според това дали предаването на детето е възмездно.

Тези хипотези са относими към незаконното осиновяване, което Насоките на ООН за прилагане на ПТХ приравняват на робство и принудителен труд, според това дали детето се осиновява, за да бъде използван трудът му или с други цели³⁵.

На второ място това е полагането на **принудителен или задължителен труд, включително принудително или задължително мобилизиране на деца за участие във въоръжени конфликти**. Тези форми са изрично определени като обичаи, подобни на робството, в чл. 3, б. „a“ от Конвенция № 182 на МОТ. И двата вида труд се упражняват независимо от съгласието на детето, но в първия случаи трудът се полага при условията на чл. 2 от Конвенция № 29 на МОТ и разкрива белезите, установени в Насоките на МОТ за трафика на хора и експлоатацията на принудителния труд от 2005 г. Задължителен е трудът, който се полага въз основа на императивна нормативна разпоредба, чийто адресат е определена група деца, към която принадлежи поробеното дете.

На робство е приравнено още **използването, склоняването или предлагането на дете за проституиране, за създаването на порнографски материали или порнографски представления** (чл. 3, б. „b“ от Конвенция № 182 на МОТ). Тази дейност е особен вид труд, полагането на който е елемент от половата свобода на индивида и следователно е необходимо последният да бъде полово и интелектуално зрял, за да може да я упражнява. В този смисъл както националните законодателства на демократичните държави, така и приложимите за тях международноправни стандарти относно прости-

туцията и порнографията съдържат забрана този вид труд да се полага от ненавършило пълнолетие лице.

Като робство следва да се третират **използването, склоняването или предлагането на дете за извършване на незаконни дейности, по-конкретно произвеждането и трафика на наркотици според както са определени в относимите международни договори** (чл. 3, б. „c“ от Конвенция № 182 на МОТ).

И накрая, робство са и **всякакви други форми на труд, който по своето естество или обстоятелствата, при които се полага, е вероятно да увреди здравето, сигурността или морала на децата** (чл. 3, б. „d“ от Конвенция № 182 на МОТ).

Според Насоките на ООН за прилагане на ПТХ практиките, относими към трафика с цел принудителен труд и робство могат да включват и незаконно осиновяване на дете³⁶. То може да се осъществи както безвъзмездно, така и възмездно и да се отнася както до живо дете (родено жизнеспособно), така и до заченато, но все още неродено (плод). В последния случай предмет на посегателството е бременната жена, биологична майка на детето. Възмездните уговорки за окончателно предаване на дете след неговото раждане на лица, различни от рождените му родители, при което се прекъсва връзката с последните и обикновено се заличава истинският му произход, се обхваща от целта за продажба на дете по смисъла на чл. 159а, ал. 3 от НК. В този смисъл целта по този състав може да се разбира и като специален случай на целта за държане в принудително подчинение.

Като цяло, **робството в широк смисъл включва форми на драстично ограничаване на правоспособността по отношение на фундаментални права на човека, упражняването на които осигурява нормалното развитие и проявление на индивида в неговия личен и обществен живот**. Робството и подобните нему институти и практики създават положение на невъзможност поробеният да бъде пълноценен субект на права, ползващ се с правна закрила в това си качество и разполагащ с възможности лично да

упражнява права. Вместо това той бива експлоатиран като средство за производство или третиран като вещ, спрямо която се упражняват вещни права и която може да се разменя срещу стойност и да се наследява. Особеност на робството е правната или фактическата невъзможност на поробения да го прекрати по собствена воля, както и непрекъснатият характер на робското положение. В този смисъл всяка от описаните форми на робството се обхваща от израза „държане в принудително подчинение“ по чл. 159а, ал. 1 от НК.

Между **робството, при което поробеният извършва трудова дейност, и принудителния труд** съществуват прилики, което налага разграничаването на двете явления. Принудителният труд е свързан с нарушения на трудови права и на права и свободи, чиято неприкосновеност се накърнява по необходимост при засягането на трудовите права. Робството представлява значително по-дълбоко и цялостно увреждане на правната сфера на лицето, което води до органичаване на правоспособността му и оттам на неговата правосубектност.

От особена важност е изводът, че **целта за трудова експлоатация е практически неосъществима по отношение на дете**, тъй като формите на принудителен труд са специално приравнени на поробване, когато пострадалият не е навършил пълнолетие.

Д. Целта за използване чрез отнемане на телесни органи е субективна насоченост на деянието към нанасяне на вид телесна повреда, изразена в отделяне на определени органи от тялото на пострадалия. Тази дейност винаги е противозаконна, тъй като се извършва не по установения ред, с което се създава опасност за здравето и живота на жертвата и поради това тя обичайно осъществява състав на престъпление против живота или телесната неприкосновеност³⁷.

Поради пропуск както международният, така и националният стандарт не предвиждат възможността за отнемане на кръв, други телесни течности или телесни тъкани и клетки. Ако едно лице бъде преместено в пространството с такава цел, за да бъде съставомерно по чл. 159а-г, деянието трябва да

удовлетворява и друга експлоатационна цел. В противен случай дейността се квалифицира като посегателство срещу телесната неприкосновеност, което според наличието или липсата на съгласие на жертвата може да се яви в съвкупност с други престъпления (отвлечане, лишаване от свобода).

Предвид широкото им съдържание, което се установява при тълкуване на относимите международни актове, се поставя въпросът **дали съставомерните цели са достатъчно прецизно разграничени помежду си**.

Е. Съдържанието на целите ги определя като относително самостоятелни. Изводът се налага при съобразяване на съотношението между обществените отношения, които целите засягат, и оценката на международните актове за някои специални хипотези на поробване, принудителен труд и сексуална експлоатация.

аа. Трудовата и сексуалната експлоатация се различават по вида права на човека, които всяка нарушава, но е възможно пострадалият да бъде използван по начин, който едновременно засяга права и от двете групи.

Най-разпространените гранични случаи са свързани с проституирането и порнографията на пълнолетни лица. Въпреки че могат да удовлетворяват признаците на принудителен труд, международните актове относно трафика на хора еднозначно ги определят като форми на сексуална експлоатация. В същото време полагането на труд, към който лицето е мотивирано чрез употреба или заплашване със сексуално насилие, представлява трудова експлоатация съгласно НМОТ.

Видът експлоатация зависи от съотношението на обществените отношения, засегнати от всяка от целите. При сексуалната експлоатация водещо е накърняването на половата свобода и неприкосновеност и половия морал. Евентуалното посегателство върху трудови права е функционално подчинено на използването за развратни действия или представлява неизбежна или типична странична последица на избория от дееца конкретен механизъм за сексуална експлоатация.

Обратно, при трудовата експлоатация засягането на половата неприкосновеност и свобода е елемент от склоняването на лицето към полагане на принудителен труд.

бб. Най-широк е обектът на целта за поставяне в принудително подчинение. Докато сексуалната и трудовата експлоатация и отнемането на телесни органи засягат определени групи права и аспекти на неприкосновеността на човека, робството и приравнените му положения представляват значително по-дълбоко и цялостно увреждане на правната сфера на лицето, като органичават правоспособността му, а оттам и неговата правосубектност.

Международните актове и насоките за тяхното прилагане разрешават някои гранични хипотези, които са най-многобройни при разграничаването на робството от трудовата експлоатация, но някои се отнасят и до разграничението му от използването за развратни действия. Тези разрешения могат да се разделят на две групи според подхода на международния законодател.

В първата група са случаи на принудителен труд и сексуална експлоатация, които се квалифицират като робство, когато пострадалият е дете (КПР, чл. 3 от Конвенция № 182 на МОТ). За тях международният законодател приема, че качеството на отрицателно въздействие върху правната сфера зависи от възрастта на жертвата.

Втората група обхваща обичай и институти, които могат да се определят както като трудова експлоатация, така и като робство според интензивността на прилагането им спрямо пълнолетен. Така например зависимостта поради дълг винаги обуславя принудителност на извършвания във връзка с нея труд (НМОТ), но ако доведе до засягане и на елементи на правоспособността на жертвата, ще бъде приравнена на поробване (чл. КПР и чл. 3 от Конвенция № 182 на МОТ).

вв. Целта за отнемане на телесни органи е относително самостоятелна поради своето значително потясно и конкретно определено съдържание в сравнение с останалите цели.

Граничните случаи са, общо взето, **две групи. Първата** обхваща отнемане на органи, което се цели, за да се улесни друг тип експлоатация, обикновено трудова, а втората – целенасочено поробване на пострадалия, за да му бъде отнет орган. Към първата група се отнася например умишленото ослепяване или друг вид осакатяване на пострадал, който се използва за принудителна просия или създаване на материали със садистично порнографско съдържание, или за да се ограничат възможностите му за избягване на принудително подчинение. В тези случаи отнемането на орган е функционално подчинено на друга експлоатационна цел и ще се погълне от нея. Към **втората група** спадат например практиките на незаконно осиновяване на дете с цел да бъде превърнато в донор на телесни органи. В тези случаи приоритетна е целта за отнемане на орган и трафикът ще бъде квалифициран според нея.

Съдържанието на целите, като цяло, ги определя като съвместими. Трафикът на хора може да се ръководи от множество цели (например, за трудова и сексуална експлоатация, ако трафикираният е заставен да проси и проституира), което отегчава отговорността. Изключенията са свързани с хипотезите на полагане на принудителен труд от зависимо поради дълг лице или дете. Те могат да се определят като трудова експлоатация или поробване, но не и като двете едновременно, тъй като в тези случаи поробването поглъща принудителния труд.

Съвместимостта на целите поставя някои практически въпроси, свързани с усложнения на субективната или обективната страна на трафика на хора.

Ж. Според замисъла на дееца целите могат да се преследват едновременно, последователно, при предварителна неопределеност, алтернативно или под условие.

Трафик при предварително неопределена цел е налице, когато престъплението започва при субективна насоченост към експлоатация без конкретизирана представа за нейния вид. При набиране на група лица видът на експлоатационната цел може да се определи в хода на

престъплението по отношение на всяко лице от групата. **Алтернативност** на целите е налице, когато деецът има едновременно две или повече различни експлоатационни цели при субективно намерение да осъществи само едната. Хипотезата е типична при използването на труда на зависимо поради дълг лице, когато извършителят има алтернативни представи за конкретното проявление на експлоатацията и те удовлетворяват съответно целите за трудова експлоатация и поробване. При **условност** на целите деецът свързва осъществяването на всичките или на част от тях с настъпването на бъдещо несигурно събитие.

Трафикът на хора, осъществен при неопределеност, алтернативност или условност на целите, не трябва да се бърка със субективно несъставомерно деяние, при което деецът е безразличен към експлоатацията на пострадалия или умисълът за трафик като цяло не е оформен. Трите хипотези описват усложнения на субективната страна на съставомерен трафик. При него деецът формира конкретни представи за различни възможни форми на бъдеща експлоатация на жертвата и пряко ги цели. Евентуалното отпадане на някои от тях зависи от обективни особености на конкретния случай или съображения на дееца, които не променят отношението му към експлоатацията.

3. При престъпна дейност на множество лица е възможно всяко лице да се ръководи от различна цел.

аа. Тази разлика не изключва **съучастието** между лицата, ако са изпълнени и останалите условия на чл. 20 от НК. Това е така, защото, макар трафикът на хора да е осъществим единствено при пряк умисъл, съучастието в него може да се извърши и при евентуален, като преките цели на всеки съучастник са различни.

бб. Разликата в експлоатационните цели, преследвани от различни лица, не е пречка формата на престъпно сътрудничество между тях да се определи като **престъпно сдружение**. Целта на сдружението, схваната като негово предназначение, предмет на дейност или насоченост, е извършване на

престъплението трафик, а не постигане на определена експлоатационна цел на това престъпление. Всеки участник може да преследва лични цели при осъществяването му, каквито могат да бъдат и експлоатационните цели, стига „да има от субективна страна само пряк умисъл за уговаряне на престъпна насоченост на сдружението“³⁸.

вв. Възможно е при посредствено извършителство прекият извършител да действа с цел, различна от целта на посредствения извършител, като никой от двамата не знае за умисъла на другия. Тогава всеки отговаря като едноличен извършител на трафик на хора със съответната цел. В тази хипотеза **пострадалият е едновременно предмет на две отделни деяния, с които се осъществява трафик на хора.**

И. Съвместимостта между целите не трябва да подвежда правоприлагащия орган да приеме, че конкретно деяние се ръководи от повече от една цел, когато е затруднен да определи на коя конкретно субективните намерения на дееца най-плътно съответстват³⁹. Такъв извод ще бъде основан на предположение. Той може да доведе до погрешна квалификация, когато деянието е субективно несъставомерно по чл. 159а-б от НК, както и до неоправдана репресия, ако деянието бъде погрешно квалифицирано като трафик при множество цели, особено когато обвиняемият упражнява правото си да не съдейства за изясняване на целта.

Й. За разлика от българското, повечето чуждестранни законодателства **допълват описаните четири експлоатационни цели с други и изрично указват, че изброяването е примерно** (Албания, Хърватия, Италия, Македония, Молдова, Таджикистан, Украйна и пр.)⁴⁰.

Проучването на този законодателен опит би допринесло за изясняване на въпроса доколко четирите цели са достатъчни за адекватното нормативно отразяване на общественото опасни цели на общественото явление трафик на хора. С оглед на това в настоящото изложение целите за сексуална и трудова експлоатация, поробване и отнемане на телесни органи ще бъдат условно определени като основни, тъй като са възприети

от всички изследвани национални правни системи и всички относими международни актове. Всички други цели, въведени от национални закони, ще се разбират като допълнителни.

аа. Анализът показва, че **допълнителните цели изцяло се поглъщат от основните**, като съотношението им с тях се проявява по три начина.

На първо място, **като допълнителни цели са посочени специални случаи на някоя от основните цели.** Такива са например целите за използване на пълнолетен за проституиране и порнография, които са частен случай на сексуална експлоатация (Албания, Македония, Молдова, Румъния); целта за използване за просия (Италия, Сърбия, Румъния), която е вид трудова експлоатация; целта за използване на зависимост за дългове, което е обичай, приравнен на робството (Молдова, Украйна).

На второ място, **някои допълнителни цели представляват специфични гранични случаи между две основни цели.** Такива са целта за използване за извършване на незаконна или престъпна дейност (Молдова, Сърбия, Украйна), която може да удовлетвори едновременно целта за трудова експлоатация и за държане в робство, и целта за извършване на опити с пострадалия без негово съгласие (Украйна), която според особеностите на конкретния случай може да се квалифицира като цел за поробване или за отнемане на телесни органи и части.

На трето място, **като допълнителни цели на трафик на пълнолетни лица по основен състав се формулират частни случаи на целта за държане в положение, подобно на робство, които международните актове свързват с обичай по отношение на деца и жени.** Такава е например целта за използване във въоръжени конфликти (Молдова, Сърбия, Таджикистан, Украйна) и незаконно осиновяване (Молдова, Македония, Сърбия, Таджикистан, Украйна, Хърватия), както и целта за използване за принудителен брак (Македония), за принудително забременяване или за репродуктивни цели (Македония, Молдова, Украйна). Следва изрично да се отбележи,

че трафик с такава субективна насоченост, винаги ще бъде квалифициран като извършен с цел поробване независимо от изричното въвеждане на тези особени цели, тъй като те изцяло се поглъщат от понятието за робство в широк смисъл⁴¹.

бб. Сравнителноправният анализ дава основание за следните два важни извода.

Първо, четирите основни цели изчерпват възможните цели на трафика на хора като обществено явление. Единственото отклонение се забелязва в тенденцията (актуална и за България) за ограничаване на целта за отнемане на телесни органи чрез изключване на отнемането на телесни тъкани, клетки и течности.

Второ, установяват се два законодателни подхода за въвеждане на допълнителни цели.

Първият ги определя като елементи на субективната страна по основен състав, в който целите са изброени при мерно. Решението е възприето в законодателствата на държавите, които бяха обсъдени по-горе. То категорично не съдейства за обогатяване на нормативното отражение на общественото явление трафик на хора. Вместо това то внася елементи на неуместна казуистика и неяснота относно разграничението на трафика от престъпления с близки до него обективни признаци.

Политическите основания за такова законодателно решение са свързани със стремеж да се обхванат всички проявления на трафика на хора в държави с относително голяма динамика и разпространение на посегателството при специфични форми на експлоатация, както и с опасения от противоречива съдебна практика в гранични случаи. Въпреки това, използваната законодателна техника за фокусиране на наказателната политика за противодействие и предотвратяване на тези явления е неудачна.

Нейн основен недостатък е натоварването на основния състав с множество субективни елементи, които се намират в отношение на поглъщане и не влияят типично на наказателната отговорност на извършителя. Така се създават предпоставки

именно за противоречиво правоприлагане, както и за изкуствено статистическо изкривяване на съотношението на целите, като се обуславя едновременно интензивна и екстензивна, но не и диференцирана наказателна политика.

Като пример за преодоляване на тези недостатъци следва да се посочи втория подход. Той е възприет от българския наказателен закон и се характеризира с два момента.

Първо, четирите цели са установени изчерпателно като признаци на основния състав (чл. 159а, ал. 1 от НК). Това съдейства за прецизното разграничаване на престъплението трафик на хора от други престъпни прояви с подобни признаци на обективната страна.

Второ, определено типично проявление на целите, което се отличава с висока или специфична обществена опасност, е изведено като квалифициращ признак на специален състав (чл. 159а, ал. 3 от НК). Тази техника позволява диференциране на стандарта на защита на обществените отношения от трафик на хора според динамиката на обществените процеси и политическата оценка за тяхната значимост.

1.6. Правно значение на особените методи на трафика на хора

А. В отклонение от международните стандарти, възпроизведени в ЗБТХ, понятието за трафик на хора по чл. 159а от НК не съдържа особени методи за извършване на изпълнителното деяние. Методите представляват описани в закона начини за осъществяване на изпълнителното деяние. Българският законодател извежда признаците относно метода извън основния състав на трафика и ги въздига в квалифициращи обстоятелства по чл. 159а, ал. 1.

Въпреки че разширяването на понятието по принцип се допуска от ПТХ, неговата целесъобразност от гледище на ефективното противодействие срещу явлението у нас съвсем не е несъмнена. Както се подчертава в съдебната практика, „прекомерно разширеният обseg на деянието превръща в

потенциални престъпници прекалено голям брой лица⁴², като в същото време прекомерно стеснява приложното поле на основния състав. Той се превръща в нормативно отражение на редки и необичайни случаи, характерни с изключителното съдействие и инициативност на пълнолетна жертва и относителна пасивност на извършителя. При тях пострадалият формира поведението си в условия на неопорочена воля, като както той, така и извършителят действат безвъзмездно при ясно съзнание за експлоатационната цел.

Хипотезата е особено екзотична при форма на изпълнителното деяние „набиране“ и граничи с ненаказуемо поведение (доброволни сексуални практики между пълнолетни лица). Поставянето на наказателноправни ограничения пред тях не изглежда оправдано, особено при ненаказуемост на проституцията.

Разширяването създава условия за изкуствено статистическо нарастване на относителния дял на трафика в общата криминологична картина и в сравнение с други държави, без у нас нито явлението, нито ефективността на наказателната система да се отличават съществено. Това изкривява количествените и качествените параметри на политиката по превенция и противодействие и затруднява сравнителната оценка на опита на различните държави, която е от изключително значение за ефективността на тази политика.

На следващо място, по-високият стандарт затруднява разграничаването на трафика на хора от посегателства, чиито състави съдържат признаци, близки или аналогични на неговите. В съдебната практика се срещат случаи на квалифициране на производство и разпространение по интернет на порнографски материали като трафик, а не като престъпление по чл. 159⁴³, както и колебание между трафик на хора и склоняване по чл. 155⁴⁴. Това създава предпоставки за противоречива съдебна практика и разногласия между компетентните правораздавателни и правосъдни органи по въпросите на правната квалификация, което е обективен фактор за забавянето на наказателния процес и понижаване на неговата ефективност.

Разширяването на понятието създава напрежение между НК и всички останали действащи за България международни и национални правни стандарти, което пречатства осъществяването на единна комплексна държавна политика срещу трафика на хора, обединяваща наказателни, административни, закрилни, социални и пр. политики.

Б. Независимо от обосноваването на разширяването, неговото правно-техническо изпълнение страда от някои недостатъци, чието изясняване налага анализ на всеки от методите, предвидени като квалифициращи обстоятелства по чл. 159а, ал. 2. Това са използването на принуда, въвеждане на жертвата в заблуждение, отвличане, противозаконно лишаване от свобода, използване състояние на зависимост, злоупотреба с власт и обещаване, даване или получаване на облаги.

Методите по чл. 159а, ал. 2 могат да се **групират според два класификационни критерия**.

аа. Според наличието или липсата на съгласие у трафикирания методите се делят на две групи. Методите по чл. 159а, ал. 2, т. 2-5 пречатстват формирането и изразяването от пострадалия на автентична воля относно трафикирането му, докато методът по чл. 159а, ал. 2, т. 6 не изключва волята. Той представлява фактор за нейното формиране, тъй като деецът формира у пострадалия цел за облагодетелстване от неговото трафикиране.

бб. Според начина на опорочаване на волята на пострадалия методите по чл. 159а, ал. 2, т. 2-5 се делят на насилствени и ненасилствени. Първата група обхваща използването на принуда, противозаконно лишаване от свобода и отвличане. Останалите методи представляват форми на манипулация на волята, които действат на различни етапи от нейното формиране и изразяване. Въвеждането в заблуждение е метод за формиране на волята под влияние на неверни представи. Злоупотребата с власт и използването на зависимост за методи, които пречат на лицето да изрази волята си и да я съобразява в поведението си, но не пречат на формирането ѝ.

Принудата е законово определена в чл. 143, ал. 1. Тя представлява употреба на сила, заплашване или злоупотреба с власт спрямо друго лице, в резултат на което то извършва, пропуска или претърпява нещо против волята си. Съдържанието ѝ е подробно изяснено в науката и практиката. Употребата на сила е отрицателно физическо въздействие, а заплашването е определено в чл. 196, ал. 2 от НК.

Злоупотребата с власт е изведена като самостоятелен метод за извършване на трафик на хора по чл. 159а, ал. 2, т. 4. Характерно за него е мотивирането на пострадалия към поведение в противоречие с волята му при изходно наличие на субординационни отношения между него и извършителя или трето лице. По силата на тях деецът или третото лице са овластени едностранно да въздействат върху правната сфера на жертвата на определено правно основание, включително да изискват нейното подчинение, като тя е длъжна да предприеме поведение в съгласие с нарежданията им, дори когато не желае. Задължението произтича от нормативна разпоредба и е свързано с постигане на общественополезен резултат или предотвратяване на увреждане.

Злоупотребата с власт представлява поведение, различно от физическата сила и заплашването. При нея деецът използва властта си или властта на третото лице за постигане на забранената цел да застави жертвата да извърши, пропусне или претърпи нещо против волята си, за което тя не е законно задължена⁴⁵. В този смисъл е важно да се подчертае, че НК не изисква властта, с която деецът злоупотребява, да дефинира отношенията между него и пострадалия.

Принудата като метод за трафик на хора по чл. 159а, ал. 2, вр. ал. 1 е по-тясно понятие в сравнение с принудата като посегателство по чл. 143. В първия случай от него се изключва злоупотребата с власт, тъй като тя е предвидена като самостоятелно квалифициращо обстоятелство. Когато трафикът е осъществен при употреба едновременно на сила или заплашване и злоупотреба с власт, той ще бъде квалифициран с оглед две квалифициращи обстоятелства, което

ще се отрази при индивидуализацията на наказателната отговорност в посока към нейното утежняване.

Разделянето на употребата на сила и заплашване от злоупотребата с власт като методи за трафик на хора намира основание и в обстоятелството, че двете групи методи са приложими към различни форми на изпълнителното деяние на трафика. Принудителните методи не са осъществими при приемане, тъй като при тази форма пострадалият оказва съдействие на извършителя, независимо дали при пълно съзнание за последиците или поради заблуждение. В първия случай той може да е мотивиран от поведение на трафиканта, което представлява злоупотреба с власт.

Въвеждането на пострадалия в заблуждение представлява целенасочено въздействие върху съзнанието му, в резултат на което той формира погрешна представа относно обективно съществуващи обстоятелства, които са от значение за вземане на решение за предприемане на определено поведение⁴⁶. Това е един от най-типичните методи за набиране на трафикирани лица, като неверните представи обикновено се отнасят до мечтите на пострадалия за по-висок стандарт на живот и социална реализация и експлоатират характерна социална и житейска неопитност, неинформираност и културен опит. Предназначението на този метод е да осигури съдействието на пострадалия, като го мотивира към привидно (неинформирано) съгласие, което намалява значително рисковете от провал на престъпното начинание.

Отвличането е законово определено в чл. 142 от НК. Това е действие по преместване в пространството на пострадалия против неговата воля, при което той бива противозаконно лишен от свобода. За да се яви метод, то не трябва да бъде извършено чрез превозно средство, защото тогава цялостната дейност ще се квалифицира като принудително транспортиране по чл. 159а, ал. 2, т. 2. Когато е осъществено непосредствено преди транспортиране, отвличането се поглъща от него.

Отвличането като метод за извършване на трафик на хора изключва всички други методи по чл. 159, ал. 2, тъй като ги

поглъща или се намира с тях в отношения на алтернативност. Отвличането представлява преместване на жертвата в пространството против волята ѝ и поради това поглъща употребата на сила и заплашване и злоупотребата с власт (трите се обхващат от понятието принуда по смисъла на чл. 143), използването на зависимост и въвеждане в заблуждение. То винаги ще бъде алтернативно на даването, обещаването и получаването на облага, тъй като този метод не опорочава съгласието на лицето.

Когато трафикът е осъществен чрез използване на отвличане, той е съставно резултатно престъпление, като престъпните последици ще обхващат най-малко (според формата на изпълнителното деяние) промяната в местонахождението на жертвата⁴⁷.

Противозаконното лишаване от свобода е законово определено в чл. 142а от НК като формално престъпление, при което пострадалият няма възможност да се придвижва свободно в пространството и да ръководи поведението си съобразно свободно формирана воля. В тази хипотеза трафикът също е съставно престъпление. Методът винаги има принудителен характер, тъй като несъгласието на задържания се предполага⁴⁸. Поради това той ще погълне, а няма да се яви в съвкупност с принудата. Той никога не включва действия по преместване на лицето, защото ще се погълне от метода отвличане. Поради това противозаконното лишаване от свобода не може да бъде метод за транспортиране.

Поради обективната необходимост придвижването на лишения от свобода да бъде пространствено ограничено, този метод ще може да се прилага единствено при форми на изпълнителното деяние набиране, укриване и приемане. Практически затруднения възникват при разграничаването на набиране чрез противозаконно лишаване от свобода и принудително укриване и приемане, при което винаги се ограничава свободата на придвижване в пространството. Следва да се приеме, че когато противозаконното лишаване от свобода има за предназначение да мотивира пострадалия да

окаже съдействие при своето трафикиране, е налице набиране. В останалите хипотези ще е налице укриване или приемане. На практика тези форми на изпълнителното деяние никога не могат да се осъществят с принудителните начини по чл. 159а, ал. 2, т. 2, защото винаги ще се поглъщат от приемане или укриване с противозаконно лишаване от свобода. Когато с едно деяние местонахождението на жертвата е станало неизвестно за лицата, които имат право да го знаят, и в същото време противозаконното ѝ задържане на това място се използва за мотивирането ѝ да съдейства за своето трафикиране, е налице идеална съвкупност от квалифицирано набиране и укриване.

Противозаконното лишаване от свобода практически изключва методите по чл. 159а, ал. 2, т. 2-5, когато формите на изпълнителното деяние са укриване или приемане. Тези две форми са свързани с пребиваване на пострадалия на определено място, а споменатите методи опорочават волята му относно избора на мястото и престоя на него. Поради това всяко укриване или приемане, когато липсва съгласие на лицето, ще удовлетворява признаците на укриване / приемане чрез противозаконно лишаване от свобода.

Използването на състояние на зависимост. Това състояние се свързва със затруднения на пострадалия да се противопостави на опасност, застрашаваща неговата личност или права към момента на посегателството. Затруднеността произтича от правната или фактическата възможност на извършителя да въздейства едностранно и отрицателно върху правнозащитени блага на пострадалия⁴⁹. Трябва да се отбележи, че деецът може да използва зависимост на трафикирания от трето лице, което не действа като негов съучастник. Поведението на това лице може да е несъставомерно или да осъществява състав на друг вид престъпление (например, чл. 178 от НК).

Съществено е, че пострадалият субективно цени повече застрашените блага от тези, които конкретното посегателство засяга и поради това приема по-малкото зло. Зависимостта, както при злоупотребата с власт, предполага особени отношения между

пострадалия и дееца, но за разлика от злоупотребата с власт, те могат да бъдат фактически. Емпиричните изследвания показват, че, когато този квалифициращ признак е налице, обикновено става въпрос за семейно-родствени и брачни връзки, включително емоционална зависимост от интимен партньор, и за материална зависимост, възникнала от заемни отношения, но може да се отнася до незаконен или несигурен бежански или имигрантски статус, болест, бременност, малолетие, физически или умствен недъг и пр. Според чл. 3 от ПТХ злоупотребата с власт или зависимост се отнася до всяко положение, в което лицето е лишено от действителна или приемлива алтернатива, освен да предприеме поведението, към което злоупотребяващият го тласка. Критерият е субективен и изисква да бъде безспорно доказано, че в причинна връзка с поведението на дееца и поради особените му отношения с жертвата последната е формирала убеждение за безизходност, т.е. субективна увереност, че липсва разумен изход, различен от даване на съгласие да бъде трафикирана.

Обещаване, даване или получаване на облаги. Обещаването и даването на облаги е метод за мотивиране на лицето без опорочаване на волята му, който се изразява в поемане на задължение за или в осъществяване на благоприятно изменение на неговото положение⁵⁰. В качеството си на квалифициращо обстоятелство по чл. 159а, ал. 2, т. 6 той трудно може да се свърже с трафик с цел трудова експлоатация. Тези действия могат да се разглеждат като въвеждащи лицето в заблуждение, че ще полага законен труд и няма да бъде трудово експлоатирано и то само когато обещанието е дадено без намерение да бъде изпълнено и не е изпълнено или когато даденото не съответства на положения труд. В останалите случаи уговорки за плащане могат да обосноват несъставомерност на деянието.

При трафик на хора с цел, различна от трудова експлоатация, ако обещаването на облаги е насочено към осигуряване на съдействието на пострадалия, без деецът да има намерение да изпълни обещанието, дейността следва да се квалифицира като въвеждане в заблуждение.

При буквално тълкуване на разпоредбата на чл. 159а, ал. 2, т.б излиза, че получаването на облаги е метод за мотивиране без опорочаване на волята, при който получател на облагата е трафикантът и това се желае от пострадалия. Хипотезата ще бъде налице, когато между трафиканта и жертвата съществуват отношения, които биха мотивирали такова желание у нея. Такива са например случаи на трафик между роднини или между кредитори и длъжници.

От горния анализ стана ясно, че **методите отвлечане и противозаконно лишаване от свобода имат много широко приложно поле и изключват възможността някои форми на изпълнителното деяние на трафика да се осъществят при останалите методи.** Това е резултат на прякото възпроизвеждане на понятията от международния стандарт без да се съобрази, че в системата на българския НК те имат самостоятелно и ясно определено значение, каквото нямат според Протокола за трафика към КТОП и Конвенцията на СЕ за борба с трафика на хора. Поради това по-уместна и прецизна би била законодателна техника, която свързва формите на изпълнителното деяние с приложимите за тях методи, като съобразява употребяваните понятия със смисъла, който им е придаден от класически разпоредби на НК.

2. Международен (транснационален, трансграничен) трафик на хора

Международният трафик на хора е уреден в чл. 159б от НК като двуактно престъпление. То е образувано от два акта, от които само първият осъществява състав на самостоятелно престъпление – вътрешен трафик.

Вторият акт представлява **превеждане на пострадалия през международно установената държавна граница.** При него не се изисква да бъде нарушен граничният или визовият режим. По това този акт се отличава от каналджийството по чл. 280 от НК. Ако този режим бъде нарушен, ще е налице идеална съвкупност между трафик на хора по чл. 159б и чл. 280.

От практическо значение е въпросът дали съставите на трафика и каналджийството изискват **деецът лично да премине границата заедно с пострадалия.** Тъй като актът по превеждане е формулиран еднакво в разпоредбите на чл. 159б и чл. 280, изводът ще обхваща и двете престъпления. В теорията е възприето по-широко тълкуване, според което превеждането представлява създаване на условия пострадалите да пресекат държавната граница, без да е необходимо деецът да ги придружава. Необходимо е да се отбележи, че при лично преминаване на границата в нарушение на гранично-пропускателния режим субектът извършва съвкупност от трафик на хора, каналджийство по чл. 280 и незаконно преминаване на границата по чл. 279.

Двата акта при международния трафик се извършват в **хронологична последователност**, като вторият (преминаването на границата) е функционално подчинен на първия (трафик). Престъплението се извършва само чрез действие и винаги е резултатно. Престъпната последица представлява преместване на жертвата в пространството, при което тя пресича държавната граница, като влиза на или излиза от територията на Република България. Към тези последици се прибавят и последиците на първия акт, ако той е резултатен.

Деянието е довършено с пресичане на държавната граница от пострадалия.

При съучастие, при което всеки от съизвършителите осъществява различни форми на изпълнителното деяние изцяло на територията само на една държава, но цялостната груповата престъпна дейност е разположена на територията на повече от една държава, деянията се квалифицират като международен трафик⁵¹.

3. Експлоатационен трафик на хора

Този вид трафик е нов за системата на трафика по НК и е въведен с измененията на закона от април 2009 г. с чл. 159в (нов)⁵². Най-съществената му характеристика, която го отличава от трафика по чл. 159а-б, е, че отговорност по този текст се

носи за осъществяване на експлоатационната цел по отношение на лице, пострадало от трафик на хора и независимо от съгласието му.

Изпълнителното деяние е формулирано като използване и може да се прояви както в лично осъществяване от извършителя на експлоатационните действия, така и в създаване на условия трето лице да ги осъществи, включително като му бъде предоставена жертвата. Във всичките си проявления използването е активно поведение. То може да бъде формално или резултатно според особеностите на изпълнителното деяние. Така например, използването за развратни действия ще бъде резултатно, ако те са престъпни съвкупления или хомосексуални сношения, и формално, ако са блудствени. Използването за отнемане на телесни органи винаги е резултатно поради настъпването на обективни изменения в тялото на жертвата. Използването за принудителен труд или държане в принудително подчинение, поради особеностите на определенията, които им дават международните стандарти, могат да се разглеждат както като резултатни, така и като формални действия.

От обективна страна **предмет** на престъплението е лице, спрямо което вече е осъществен трафик на хора, т.е. хипотезата на чл. 159в описва случай на ретрафициране. Поради липсата на изрична конкретизация, както видът на осъществения трафик, така и броя на деянията е без значение за квалификацията на деянието, но винаги се отразява на индивидуализацията на наказателната отговорност. Необходимо е поне едно деяние, осъществяващо състав на трафик на хора, да е довършено по отношение на лицето към момента, в който започва използването по чл. 159в.

Качеството на лицето жертва на предходен трафик трябва да бъде не само обективно налично, но и да се обхваща от съзнанието на извършителя. Тъй като това престъпление, поради естеството си, може да се извърши само при пряк умисъл, деецът трябва да е сигурен, че пострадалият е жертва на трафик и не е достатъчно само да предполага това качество. Изводът

се потвърждава от обстоятелството, че законодателят изрично конкретизира субективното отношение на дееца към елемент от състава, когато е възможно то да се отклонява от отношението на пряк умисъл (арг. от чл. 158а, ал. 3, чл. 253, ал. 1).

Двете условия – обективно наличие на качеството и субективно отражение в съзнанието на дееца – са в основата на **разграничението на експлоатационния трафик от други престъпления**, свързани с извършване на развратни действия, отнемане на телесни органи, нарушаване на трудови права и други аспекти от свободата и неприкосновеността на личността. Сред тях са най-вече посегателства срещу половата свобода и неприкосновеност и половия морал.

Съществена особеност на трафика по чл. 159в е, че **пострадалият е само един**. Когато са повече, е налице съвкупност от престъпления по този текст.

Експлоатационният трафик поглъща трафика по чл. 159а-б, тъй като при него експлоатационната цел се осъществява на практика, т.е. тя се трансформира от признак на субективната страна (цел) в признак на обективната (изпълнително деяние и, според хипотезата, негов резултат). Това определя съставите на чл. 159а-б като алтернативни на състава на чл. 159в и идеална съвкупност между всеки от тях с него не е възможна. Поради това е от съществено практическо значение да се установи моментът, в който започва изпълнението на експлоатационната цел в случаи, в които тя е една и съща както за престъплението по чл. 159в, така и за предходно осъществения трафик по чл. 159а-б. В някои случаи самият факт на физическо предаване на предмета на посегателство от един трафикант на друг може да обоснове извод за започнала експлоатация, ако например обуславя положение на принудително подчинение.

Трафикът по чл. 159в **не е квалифициран с оглед възрастта на пострадалия и с оглед методи за въздействие върху волята му**. Касае се за законодателен пропуск, тъй като обхватът на квалифициращите признаци по чл. 159г изрично беше разширен, за да включи и хипотезата на чл. 159в, а

квалифициращите признаци по чл. 159а, ал. 2 и 3 се квалифицират и международния трафик. При това положение опорочаването на волята на пострадалия по чл. 159в ще обуслови или съвкупност между трафик по този текст и друго престъпление (принуда, отвлечане, противозаконно лишаване от свобода, полово престъпление при използване на зависимост, престъпление при злоупотреба с родителска власт), или ще утежни отговорността при нейната индивидуализация. Същото се отнася при използване на дете за развратни действия, принудителен труд, отменане на органи или държане в принудително подчинение, когато трафикът по чл. 159в почти винаги ще се яви в съвкупност с посегателство с предмет дете. Обещаването, даването или получаването на облага ще имат значение главно на отегчаващо отговорността обстоятелство.

4. Трафикът на хора и сродни престъпни дейности

Съгласно международната практика понятието трафик на хора може да се разбира и в по-широк смисъл, като освен посегателствата по чл. 159а-г от НК („чист трафик“, „трафик в тесен смисъл“) се включват и престъпленията склоняване и своджане към проституция по чл. 155 от НК, отвлечане с цел предоставяне за развратни действия по чл. 156, незаконна миграция по чл. 279 и чл. 280 от НК (преминаване през границата в нарушение на граничния и визов режим при липса на данни за трафик с цел експлоатация под различни форми). Основание за това е обстоятелството, че чистият трафик много рядко се осъществява самостоятелно, без да бъде предшестван или съпътстван от някое от изброените престъпления в условия на реална съвкупност или без цялостната дейност на извършителя да включва и такива престъпления⁵³.

Съдебната практика в България ясно разкрива необходимостта от провеждане на по-добро разграничение между някои състави на трафика на хора и някои други видове престъпления, близки до него по признаци на обекта, обективната и субективната страна. Тази необходимост е видна

не само от противоречиви съдебни решения по случаи с идентична фактическа обстановка, но и от редица случаи, в които се е наложило изменение на обвинението от прокурора в съдебната фаза на процеса или преквалифициране от второинстанционния съд, или констатация на ВКС за неправилна квалификация, неотстранима по конкретното касационно дело. Необходимостта от провеждане на разграничение се подсилва от измененията на НК от април 2009 г., с които бяха въведени нови състави, криминализиращи като самостоятелни престъпления отделни елементи от дейността, в която обичайно се изразява трафикът или която го придружава.

4.1. Трафик на хора при набиране с цел сексуална експлоатация и сводничество (чл. 159а и чл. 155, ал. 1 и ал. 3, вр. ал. 1)

Сводничеството е престъпна дейност по създаване на условия за извършване на развратни действия, което е криминализирано в чл. 155, ал. 1 от НК в две форми – склоняване към проституция и своджане към блудство или съвкупление⁵⁴. Това престъпление засяга нравствените норми, които регулират мотивацията за встъпване в интимни отношения и половото общуване. Същите ценности се засягат и от трафика на хора, когато се осъществява под формата на набиране с цел сексуална експлоатация и без опорочаване на волята на жертвата (т.е по основния състав и по чл. 159а, ал. 2, т 6). Това обуславя **съвпадение в непосредствения обект** на двата вида престъпни прояви и поставя въпроса за отношението на техните състави. Той е особено актуален, когато трафикът се сравнява със сводничеството под формата на склоняване към проституция.

Според някои съдебни решения трафикът поглъща склоняването⁵⁵, а според други двете престъпления се намират в съвкупност⁵⁶. В някои случаи идентична фактическа обстановка е квалифицирана или само като склоняване, или само като трафик⁵⁷. **Тази непоследователност е законодателно**

Чл. 155. (1) Който склонява друго лице към проституция или свожда към блудствени действия или съвкупление, се наказва с лишаване от свобода до три години и глоба от хиляда до три хиляди лева.

(3) Когато деянията по ал. 1 и 2 са извършени с користна цел, наказанието е лишаване от свобода от една до шест години и глоба от пет хиляди до петнадесет хиляди лева.

(5) Когато деянието по ал. 1 - 4 е извършено:

1. от лице, което действа по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група;

2. по отношение на лице, ненавършило 18 години, или невменяем;

3. по отношение на две или повече лица;

4. повторно;

5. при условията на опасен рецидив,

наказанието в случаите по ал. 1 и 2 е лишаване от свобода от две до осем години и глоба от пет хиляди до петнадесет хиляди лева, в случаите по ал. 3 - лишаване от свобода от три до десет години и глоба от десет хиляди до двадесет и пет хиляди лева, а в случаите по ал. 4 - лишаване от свобода от десет до двадесет години и глоба от сто хиляди до триста хиляди лева.

обусловена и произтича от общност на признаци на обективната и субективната страна на двете престъпления.

И в двата случая **изпълнителните деяния са формални** и представляват психическо въздействие върху пострадалия с цел той да бъде мотивиран да предприеме определено поведение.

При **сводничеството под формата на склоняване** това поведение представлява проституиране. Въпреки липсата на изрично определение за проституцията както в националното българско законодателство, така и в относимите международни актове, следва да се приеме, че това представлява извършване на развратни действия с другото срещу получаване от

проституиращия на облага, което по принцип няма еднократен, а системен характер и се извършва в рамките на даден период от време. Съществено е отсъствието у проституиращото лице на лична мотивация за интимност.

Когато самото склоняване се ръководи от користна цел (чл. 155, ал. 3), в съзнанието на склоняващия се формират представи, че ще получи имотна облага от проституирането на другото, които той предвижда като преки и конкретни и чието получаване цели. Тези представи силно се доближават до целта за използване за развратни действия при трафика на хора, която част от международните актове формулират ясно като цел за използване на проституирането на другото (Вж. Приложение). Няма съмнение, че материалното облагодетелстване от проституирането на другото представлява типична форма на сексуална експлоатация. В същото време то е по-тясно от използването, което представлява извличане и на всякакви нематериални облаги и ползи. В този смисъл **користната цел е по-тясна от експлоатационната** и трафикът на хора по принцип поглъща склоняването към проституция. Въпреки това, хипотезите на сводничество и трафик, в които целта на дееца се ограничава до извличане на материална облага, остават практически неразграничими в практиката.

При **сводничеството под формата на свождане към развратни действия** изпълнителното деяние отново е формално действие. То се проявява в мотивиране на поне две лица към встъпване в развратни действия помежду им. От обективна страна съществено е, че никое от тях няма намерение да участва в такива действия към началото на сводническата дейност. Единствените разлики, които могат да се открият с трафика на хора под формата на набиране с цел сексуална експлоатация, са две. На първо място, при трафика е възможно в развратните действия да се включи още и трафикантът, докато свождането е насочено към мотивиране на лицата към развратни действия *само* помежду им. На второ място, лицата, предмет на набирането, могат да бъдат от един пол, докато свождането се осъществява между лица от *различен пол*.

Това положение силно проблематизира разграничението между сводничеството и трафика с цел сексуална експлоатация в случаите на съдействие на жертвата. Основният състав по чл. 159а, ал. 1 едновременно отнема правното значение на съгласието на пострадалия и изключва допълнителните признаци, свързани с посегателство върху волята (насилие, измама и пр.), които биха могли да послужат за разграничение между двете престъпления. Въвеждането на даването и обещаването на облага като квалифициращ признак на трафика и допускането на възможността свождането да бъде безвъзмездно (чл. 155, ал. 1) само допринася за припокриването на приложните полета на режимите на двата вида престъпления. В тази посока действия и изричното допускане на възможността склоняването към проституция да бъде насочено към множество лица (чл. 155, ал. 5).

Следователно описаните по-горе разлики между трафика на хора и сводничеството подпомагат разграничението между двете престъпления само в някои хипотези. Трябва отново да се отбележи, че тези затруднения нямаше да възникнат, ако законодателят беше спазил международния стандарт за трафик на хора, вместо да се опитва да го надхвърли, за което явно не разполага с достатъчно умения. *De lege ferenda* са необходими мерки за ясно разграничаване на чл. 159а, ал. 1 и чл. 155, ал. 3, вр. с ал. 1 поради общоизвестните проблеми, които стълкновението на норми на Особената част създава на правоприлагането.

4.2. Трафик на хора с цел сексуална експлоатация и предоставяне на помещения за развратни действия (чл. 159а, ал. 1 и чл. 155, ал. 2 и ал. 3, вр. с ал. 2)

Предоставянето на помещения за развратни действия много често съпровожда трафика на хора, което поставя въпроса за съотношението на двете престъпления. Въпреки съществените различия между тях, в съдебната практика изглежда съществува известно колебание коя квалификация следва да се приложи, когато е осъществено само едното деяние⁵⁸.

Предоставянето на помещение за развратни действия е престъпление на системно извършване. За съставомерността му е необходимо поне три пъти да са създавани условия за осъществяване на развратни действия в едно или повече помещения на повече от едно лице. Необходимо е всеки път лицата да са различни, като повтарянето на някое от тях, както и участието на самия деец в развратните действия не изключва квалификацията, ако партньорите са различни.

Чл. 155 (2) Който предоставя систематическо помещение на различни лица за полови сношения или за блудствени действия, се наказва с лишаване от свобода до пет години и с глоба от хиляда до пет хиляди лева.

(3) Когато деянията по ал. 1 и 2 са извършени с користна цел, наказанието е лишаване от свобода от една до шест години и глоба от пет хиляди до петнадесет хиляди лева.

Въпросът за разграничението на това престъпление от трафика на хора в хипотеза на приемане с цел сексуална експлоатация възниква, когато извършителят настанява друго лице или лица в помещение, което владее, със съзнанието, че това лице или лица ще извършват развратни действия с различни трети лица. Волята на настанения е без правно значение както за престъплението по чл. 155, ал. 2, така и за трафика на хора. И двете престъпления са безкористни по основните си състави, като користната цел квалифицира и двата. Трафикът на хора също може да прояви системност.

Разграничителният критерий между двете е **предметът на деянието**. За престъплението по чл. 155, ал. 2 това е помещение, а трафикът има за предмет само хора. Когато жертвата е настанена в помещението, предназначено и за нейната експлоатация е налице идеална съвкупност между трафик на хора и престъплението по чл. 155, ал. 2.

4.3. Трафик на хора, извършен чрез отвличане, и отвличане с цел предоставяне за развратни действия (чл. 159а, ал. 2, т. 3 и чл. 156).

Трафикът на хора чрез отвличане може да се осъществи само при форми на изпълнителното деяние набиране, укриване и приемане. Престъплението е съставно, като отвличането конституира първия му акт, функционално подчинен на втория – съответната форма на изпълнителното деяние.

Между това престъпление, когато е извършено с цел сексуална експлоатация, и отвличането с цел предоставяне за развратни действия по чл. 156 са налице някои общи признаци.

На първо място, има **съвпадение на непосредствения обект**, който обхваща свободата на придвижване в пространството и на ръководене на поведението според свободно формирана воля, половата свобода и половата неприкосновеност. Свободата за формиране на волята се засяга по необходимост с принудителното преместване.

На второ място, **съвпадат част от признаците на обективната страна** и **поконкретно** признаци на изпълнителното деяние и резултата. И двете престъпления включват **принудително преместване** на пострадалия в пространство, при което

Чл. 156. (1) Отвличане на друго лице с цел да бъде предоставено за развратни действия, се наказва с лишаване от свобода от три до десет години и с глоба до хиляда лева.

(2) Наказанието е лишаване от свобода от пет до дванайсет години, когато:

1. отвлеченото лице не е навършило 18 години;
2. отвлеченото лице е предоставено за развратни действия, или
3. отвличането е с цел лицето да бъде предоставено за развратни действия извън границите на страната.

(3) Наказанието е лишаване от свобода от пет до петнадесет години и глоба от пет хиляди до двадесет хиляди лева, когато:

1. деянието е извършено от лице, което действа по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група;
2. отвлеченото лице е предоставено за развратни действия извън границите на страната;
3. деянието представлява опасен рецидив.

той бива лишаван от свобода, като обективното му преместване и ограничаването на придвижването му се явяват и престъпни последици.

Приликите поставят въпроса за разграничението на двете престъпления, което понякога затруднява съдебната практика⁵⁹ и което се проявява в признаци на **изпълнителното деяние, предмета и субективната страна**.

Отвличането по чл. 156 е едноактно престъпление, резултатно и довършено с промяната в местонахождението на лицето. Трафикът чрез отвличане е съставно престъпление, което може да бъде както формално, така и резултатно според формата на втория акт. Когато той е набиране, посегателството е сложно формално и при него преместването на пострадалия, настъпило в резултат на първия акт, е междинен резултат. При укриване и приемане престъплението е резултатно.

Във всичките си хипотези отвличането по чл. 156 има за предмет едно лице, докато предметът на трафика е множествен (лица или групи).

Специалната цел на отвличането по чл. 156 е предоставяне на жертвата за развратни действия, т.е. създаването на условия трети лица да извършват с нея съвкупления, блудствени или хомосексуални действия. Специална цел на трафика на хора е използването, а не предоставянето на пострадалите за развратни действия. Тя представлява субективна насоченост на деянието към създаване на условия както за трети лица, така и за трафиканта да извършват такива действия с жертвата.

4.4. Трафик на хора, извършен чрез отвличане, и отвличане на лице от женски пол с цел принудителен брак (чл. 159а, ал. 2, т. 3 и чл. 177, ал. 2 от НК)

Разграничението между тези две престъпления следва логиката на разграничението между предходно коментираниите.

Единствените съществени особености са свързани с **признаците на предмета и целта на деянието**, които се отразяват и на **непосредствения обект** на двете престъпления. Отвличането по чл. 177 има особен предмет – лице от женски

пол. Това ограничава непосредствения обект до обществените отношения, които осигуряват нормална и автентична мотивация на жените и момичетата при встъпването им в брачни отношения.

Целта отвличената да бъде принудена да сключи брак, независимо дали с дееца или с трето лице, включва представя, че тя не желае брак с конкретното лице. Бракът представлява съвкупност от дългосрочни отношения, включително интимно общуване, съжителство и др., свързани с промяна в гражданското състояние на лицето и други аспекти от правното му и фактическо положение. Това позволява **принудителният брак да бъде разглеждан като форма на държане в принудително подчинение или като средство за прикриване на сексуална или трудова експлоатация**. В тази посока е и позицията на международните стандарти, които изрично приравняват на робство обичайни практики по продажба в брак на лице от женски пол от негов сродник.

Това обуславя усложнение в разграничаването на престъплението по чл. 177 от трафика на лице от женски пол с цел сексуална или трудова експлоатация или държане в принудително подчинение, когато е извършен чрез отвличане. Анализът показва, че целта за принудителен брак може да се отнася и до хипотеза, в която пострадалата не се противи на интимно съжителство с конкретния партньор, а само на брак с него. Във всички останали случаи, в които тя не е съгласна да има с това лице отношенията, присъщи на брака, и това се обхваща от съзнанието на дееца, субективното му отношение съответства на експлоатационна цел и деянието следва да се разглежда като съставомерен трафик на хора. В тези случаи трафикът ще погълне отвличането.

Чл. 177. (2) Който отвличе лице от женски пол с цел да го принуди да встъпи в брак, се наказва с лишаване от свобода до три години, а ако пострадалата е непълнолетна, наказанието е лишаване от свобода до пет години.

4.5 Трафик на хора и престъплението по чл. 158а от НК

С измененията на наказателния закон от април 2009 г. беше въведен текстът на чл. 158а. Той беше обоснован с изпълнение на международни задължения за криминализиране на въвличане на деца в развратни действия. Въпреки добрите намерения на законодателя първите две алинеи на разпоредбата се намират в стълкновение с разпоредби за трафик на хора, някои от които въведени със същия ЗИДНК⁶⁰!

Престъплението по чл. 158а засяга обществените отношения, които осигуряват половия морал и правилното развитие на подрастващите. Същите блага се засягат от всички случаи на трафик на деца с цел сексуална експлоатация. При това непосредственият обект на чл. 158а е по-тесен. Той се отнася само до деца, навършили 14 годишна възраст, докато обектът на трафика обхваща всички ненавършили пълнолетие. Оттук следва, че по отношение на обекта трафикът поглъща престъплението по чл. 158а.

Веднага трябва да се отбележи, че това стесняване на обекта по чл. 158а не е оправдано. Като остава извън закрилата на разпоредбата възрастовата група на малолетните, то косвено насърчава концентрация на престъпна дейност именно по отношение на тях.

Чл. 158а. (1) Който по какъвто и да е начин набира или принуждава отделни непълнолетни лица или групи от такива лица да извършват полово сношение, блудствени действия, содомия, мастурбация, сексуален садизъм, мазохизъм или похотливо показване на човешки полови органи, се наказва с лишаване от свобода до шест години.

(2) Ако от деянието по ал. 1 е получена имотна облага, наказанието е лишаване от свобода до осем години и глоба до десет хиляди лева.

(3) Който наблюдава полови сношения, блудствени действия, содомия, мастурбация, сексуален садизъм, мазохизъм или похотливо показване на човешки полови органи, в извършването на които участва лице, за което деецът знае или предполага, че е набрано или принудено при условията по ал. 1, се наказва с лишаване от свобода до три години.

Тази група е най-уязвима на това посегателство, тъй като най-тежко понася травмите, които то нанася, и е най-търсена от престъпната секс-индустрия. Поради това е необходимо законодателят да промени качеството на предмета на престъплението от „непълнолетни“ на „ненавършили пълнолетие“ лица.

Както трафикът, така и престъплението по чл. 158 са **безкористни** по основните си състави.

Предмет на престъплението по чл. 158а, ал. 1 и 2 са отделни лица или групи непълнолетни, което се обхваща от предмета на трафика по чл. 159а, ал. 2, т. 1.

И в двете си форми – набиране и принуждаване – **изпълнителното деяние по чл. 158а, ал. 1 възпроизвежда поведение, описано в чл. 159а, ал. 1-2**. Разликата между двете форми по чл. 158а е във волята на лицето, предмет на посегателството. При принуждаването волята е опорочена от употребата на сила, заплашване или злоупотреба с власт, докато при набирането лицето е дало формално съгласие. Това следва от алтернативността на двете форми на изпълнителното деяние. Поради тази особеност разпоредбата на чл. 158а не обявява изрично **съгласието** на непълнолетните лица за обстоятелство без правно значение, тъй като съставът ще бъде налице независимо от него. Поради възрастовите особености на пострадалите тяхното съгласие за встъпване в полово общуване и действия по повод на пола не е по определение нерелевантен факт.

Деянието по чл. 158а, ал. 1 е формално и насочено да мотивира лицата, предмет на престъплението, към поведение, което удовлетворява съдържанието на сексуалната експлоатация, но е описано по-конкретно. По принцип тази особеност би могла да обоснове извод за специалност на състава на чл. 158а спрямо съставите на трафика на хора. В конкретния случай обаче разпоредбата на чл. 158а си служи със законово недефинирани понятия (сексуален садизъм и мазохизъм, похотливост и др.), за чието установяване няма установени критерии⁶¹. Това дава основания да се предполага,

че доказването на това престъпление ще бъде относително по-затруднено от доказването на абстрактно формулираната експлоатационна цел по чл. 159а. Тъй като всички останали признаци на двата вида посегателства съвпадат, е обосновано да се предположи, че съставите на трафика на хора напълно ще блокират приложението на чл. 158а, ал. 1 и 2.

Различно е съотношението между престъплението по чл. 158а, ал. 3 и трафика на хора по чл. 159в. Изпълнителното деяние „наблюдение“ на описаните в разпоредбата полови действия може да се разглежда като частен случай на лично използване за развратни действия без прякото участие на наблюдаващия в тях. Разпоредбата на чл. 158а, ал. 3 е безразлична към това дали наблюдаваните действия се извършват със съгласието на лицето или против волята му, както е изрично указано в чл. 159в. И при двете престъпления пострадалият може да е едно лице.

Основната разлика между двата вида престъпления е в **качеството на предмета** на престъплението и **субективното отношение на дееца** към него. По чл. 158а, ал. 3 това е лице, пострадало от престъпление по чл. 158а, ал. 1, докато чл. 159в изисква да е жертва именно на трафик. Това качество трябва да се обхваща от съзнанието на наблюдаващия, но за квалификацията по чл. 158а, ал. 3 е достатъчно само предполагане, докато чл. 159в изисква сигурност.

4.6. Трафик на неродено дете и продажба на собствено дете (чл. 159а, ал. 3 и чл. 182б, ал. 2)

Трафикът на неродено дете се отличава от другите видове трафик с особеността си **предмет** (бременна жена) и **целта за продажба на детето, след като бъде родено** като живо жизнеспособно човешко същество (аргумент от чл. 126 от НК, който нарича нероденото дете „плод“). **Съгласието на биологичната майка** детето ѝ да бъде продадено е част от съгласието жената да бъде трафикирана по смисъла на чл. 159а, ал. 1, което тази разпоредба обявява за обстоятелство без правно значение. Философията на разпоредбата е, че бременната жена е *пострадало лице*, а не извършител на престъплението.

В противоречие с този възглед разпоредбата на чл. 182б, ал. 2 криминализира именно даването на съгласие от бременна жена детето ѝ да бъде продадено след неговото раждане. По този състав тя е *извършител*, който носи наказателна отговорност.

Това положение обуславя **стълкновение между чл. 159а, ал. 3 и чл. 182б, ал. 2, което не може да бъде преодоляно**

чрез тълкувателен способ. Приложимостта на чл. 182б, ал. 2 блокира възможността по чл. 159а, ал. 3 да не бъде преследвана наказателно. Това силно я демотивира да съдейства на разследването за доказване на трафика, на който е

Чл. 182б. (1) Лице от женски пол, което даде съгласие за продажбата на детето си у нас или в чужбина, се наказва с лишаване от свобода от една до шест години и глоба от пет хиляди до петнадесет хиляди лева.
(2) Наказанието по ал. 1 се налага и на бременна жена, която дава съгласие за продажбата на детето си преди раждането му.

станала жертва, като по този начин косвено насърчава това престъпление. За преодоляване на тези отрицателни ефекти на закона е необходимо да **отпадне наказуемостта на продажбата на собствено дете от бременна жена, когато тя е жертва на трафик по чл. 159а, ал. 3 от НК.**

Удивителното в случая е, че и двата състава са въведени едновременно с един и същи ЗИДНК⁶². Това ясно показва, че законодателят се затруднява не само да съгласува законодателните си инициативи с действащото право, но дори и да следва непротиворечиво една и съща логика в рамките на една инициатива.

4.7. Трафик на хора във форма на набиране чрез даване, получаване или обещаване на облага, и престъпно купуване или посредничество при купуване на съпруга (чл. 159а, ал. 2, т. 6 и чл. 178, ал. 2, предл. 1 от НК)

Категория случаи, известни в практиката като „брак с цел трафик“, се изразяват в набиране на лица от женски пол чрез

злоупотреба със запазени в някои общности обичайни практики на сключване на брак, при които неомъженото момиче се предава от главата на семейството му на младоженеца или семейството му срещу стойност. Въпросът за разграничението с трафика възниква, когато приемащият преследва експлоатационна цел. Връзката между двата текста се обуславя от обстоятелството, че обещаването или предаването в брак на жена, лишена от правото да откаже, извършено от нейните родители, законни представители, семейство или друго лице или група, която упражнява власт над нея, срещу обезщетение, представлява поробване по смисъла на чл. 1 от Допълнителната конвенция на ООН относно премахването на робството от 1956 г. Следователно, „купуването в брак“, съответно посредничеството при него, може да се разглежда като форма на набиране с експлоатационна цел и поставя въпроса в какво отношение се намират трафикът на хора и откупуването на съпруга.

Първата съществена разлика е в **предмета** на престъплението. Пострадалата има това качество само при трафика. При откупуването деецът не въздейства пряко върху нея, а върху родителя / сродника ѝ, който дава съгласие тя да се омъжи. Това лице е в родствена връзка с пострадалата, която се изразява в наличие на отношение на произход между с нея и това обуславя възможност му да въздейства едностранно върху мотивацията ѝ да встъпи в брак с определено лице. Откупуването има и имуществен предмет – откупа.

Чл. 178. (1) Родител или друг сродник, който получи откуп, за да разреши да встъпи в брак негова дъщеря или сродница, се наказва с лишаване от свобода до една година или с глоба от сто до триста лева, както и с обществено порицание.
(2) Същото наказание се налага и на този, който дава или който посредничи при даването или получаването на такъв откуп.

Даването на откуп е **резултатно престъпление**. То се изразява в действия по прехвърляне на фактическата или юридическата власт върху определена материална облага към родителя/сродника на пострадалата, чието съгласие за омъжването ѝ се търси. Законът не изисква съгласието да е било действително дадено. Между даването на съгласието и на облагата съществува връзка, която се изразява в това, че откупът се дава, за да се получи съгласието. Оттук следва, че при тази форма на изпълнителното деяние престъплението е възможно само при пряк умисъл⁶³.

Основната разлика между откупуването по чл. 178 и трафика на хора е **целта, която управлява поведението на дееца**. В първия случай деецът субективно се стреми към сключване на брак между пострадалата и определено лице от мъжки пол. При трафика на хора целта е експлоатационна. Субективната насоченост на откупуването е съвместима с целите по чл. 159а-в. Изброените по-горе разлики показват, че съставите на чл. 178 и чл. 159а-г не съдържат алтернативни признаци. Поради това между двете престъпления е възможна идеална съвкупност.

4.8. Международен трафик на хора и незаконна миграция (чл. 159б и чл. 279)

Трансграничният трафик, при който със знанието и съгласието на жертвата е нарушен режимът за преминаване на границата, създава затруднения. Те са свързани с двойствено отношение на закона към жертвата поради прекомерното разширяване на родовото понятие за трафик на хора по чл. 159а, ал. 1, подобно на отношението, породило конфликт между трафика на неродено дете по чл. 159а, ал. 2 и продажбата на собствено дете по чл. 182, ал. 2.

Тъй като съгласието на пострадалия е без значение за съставомерността на трафика, при извеждането му извън страната с експлоатационна цел той винаги ще бъде третиран като жертва по смисъла на чл. 159б и няма да носи отговорност

за незаконното пресичане на границата. В същото време преминаването на границата със съзнанието, че това се извършва в нарушение на установените задължителни правила е съставомерно по чл. 279 от НК и поражда отговорност независимо от обстоятелства, които биха могли да определят дееца като пострадали от друго престъпление. Ретрафицирането на лицето, което винаги сериозно задълбочава травмите от посегателството, удовлетворява хипотезата и на повторно нарушаване на граничния режим по чл. 279, ал. 2, която се наказва по-тежко.

В основата на противоречието стои **непоследователно законово третиране на субективното отношение на пострадалия към нарушаването на граничния режим**. В хипотеза на трафик то се обхваща от съгласието за трафициране, обявено за обстоятелство без правно значение. В хипотеза на незаконна миграция същото обуславя съставомерен умисъл, който е правнозначим факт.

Това положение затруднява разкриваемостта на трафика на хора, защото демотивира пострадалия да съдейства на разследващите органи от опасения, че би могъл да подпомогне собственото си уличаване в престъпление. В същото време, като проблематизира определянето на едно лице като жертва на трафик и като извършител на незаконно пресичане на границата, то усложнява прилагането на разпоредбите за експлоатационен трафик на хора по чл. 159в (при който задължително условие е предмет на деянието да е пострадало от трафик лице) и за закрила на жертвите на трафик по ЗБТХ.

За да се избегне това нелогично законово положение, са възможни поне две решения. Според първото понятието за трафик на хора може да бъде стеснено, като бъде обвързано с употребата на начини, влияещи на волята на пострадалия. По този начин ще отпадне възможността за формиране на съставомерен умисъл за незаконно преминаване на границата. Вторият начин предполага изрично въвеждане на ненаказуемост за лица, пострадали от трафик на хора, когато в хода

Принцип за ненаказване на жертвите

Принципът представлява гаранция за правилното разпознаване на жертвите на трафик и осигуряване на пълно спазване на правата, които имат в това качество. Той гласи, че те не носят отговорност за престъпления и административни нарушения, които са извършили във връзка или по повод трафикирането си (документни престъпления, незаконна миграция, сводничество, изпирене на пари, пренасяне и употреба на наркотици, неправомерно упражняване на дейност или занятие).

Този принцип произтича от препоръчителни, а не задължителни международни стандарти:

1. Според Принцип № 7 от Препоръчителни принципи и насоки относно правата на човека и трафика на хора на Върховния комисар на ООН по правата на човека (E/2002/68/Add.1) трафикираните лица не могат да бъдат задържани, обвинявани и преследвани за това, че са влезли или пребивават незаконно на територията на държава на преминаване или дестинация, както и за участието си в незаконни дейности, доколкото това е пряка последица от положението им на трафикирани лица. Принцип № 8 въвежда ненаказуемост на пострадалите деца;

2. Параграф 13 от Резолюция № 55/67 на ГА на ООН от 31 януари 2001 г. подканя правителствата да обсъдят, в границите на националната правна система и политика, жертвите на трафик и особено жените и момичетата, да не бъдат преследвани за незаконна миграция и пребиваване, поради обстоятелството, че са жертва на експлоатация;

3. Разпоредбата на чл. 26 от КБТХ задължава държавите-членки да предвидят, съобразно основните принципи на правната си система, възможността да не бъдат налагани наказания на пострадали от трафик на хора за участието им в незаконни дейности, доколкото те са били принудително въввлечени в тях;

4. Препоръка № 1.8 от Плана за действие за борба с трафика на хора на ОССЕ, Решение № 557/2005, изисква жертвата на трафик да не бъде преследвана наказателно като резултат единствено на трафикирането си.

на трафикирането си съзнателно са нарушили граничния режим, каквато ненаказуемост е въведена за лица, търсещи убежище (чл. 279, ал. 5 от НК)⁶⁴.

5 Съотношение между понятията за трафик на хора по НК и по Закона за борба с трафика на хора (ЗБТХ)

Понятието за трафик на хора по пар. 1 от ЗБТХ възпроизвежда буквално понятието според международните стандарти и се разминава с това по чл. 159а от НК (Вж. Приложение) по редица признаци.

5.1. На първо място, понятието по ЗБТХ определя като трафик на хора и **физическото преместване на пострадалото лице в пространството, когато за това не е използвано превозно средство** (прехвърляне). Тъй като НК не предвижда такава форма на изпълнителното деяние, той не третира такава преместване като съставомерен трафик, дори когато е осъществено при условията на чл. 159а, ал. 2, т. 2-6.

5.2. На второ място, целта за **задържане в принудително подчинение по НК е формулирана като цел за поставяне в робство или в положение, сходно с робството**. С употребата на тези понятия пар. 1 от ЗБТХ пряко препраща към международните стандарти, действащи за България, които определят тези понятия. Така се избягва необходимостта от допълнителни тълкувателни усилия за разкриване на смисъла на нормата, които понятието „принудително подчинение“ по чл. 159а, ал. 1 от НК налага по отношение на тази наказателна разпоредба.

5.3. По-нататък, методите на трафика са предвидени по ЗБТХ като определящи и присъщи на явлението качествени признаци. Законът не разглежда като трафик описаните в пар. 1, т. 1 дейности, когато са извършени срещу пълнолетно лице с експлоатационна цел, но не са използвани описаните в същата разпоредба методи. Това позволява провеждане на ясно разграничение между незаконния трафик на хора и правомерни и доброволни практики между пълнолетни лица, свързани с движение на хора, полово общуване, трудови отношения и пр.

Такова разграничение кодексът не гарантира. Вместо това, той прехвърля отговорността за неговото установяване

Пар. 1 от ЗБТХ

1. „трафик на хора“ е набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на хора, независимо от изразената от тях воля, чрез използване на принуда, отвличане, противозаконно лишаване от свобода, измама, злоупотреба с власт, злоупотреба с положение на зависимост или чрез даване, получаване или обещаване на облаги, за да се получи съгласието на лице, упражняващо контрол върху друго лице, когато се извършва с цел експлоатация;

2. „експлоатация“ е противозаконно използване на хора за разврат, за отнемане на телесни органи, за осъществяване на принудителен труд, за поставяне в робство или в положение сходно с робството;

3. набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на деца с цел експлоатация се смята за трафик на хора независимо дали са осъществени чрез средствата, посочени в т. 1;

5. „жертва“ е всяко лице, което е било обект на трафика на хора.

на чувството за социална адекватност на българските правораздавателни и правоохранителни органи и съмнителната способност на някои от тях да не се подвеждат от буквалното тълкуване на закона.

5.4. На следващо място, ЗБТХ формулира метода „даване, получаване или обещаване на облага“ като метод, с който се цели получаване на съгласието на лице, което упражнява контрол върху трафикирания. Тази много съществена особеност го отличава от метода „даване, обещаване или получаване на облага“ по чл. 159а, ал. 2, т. 6 от НК. Последният е насочен към трафикираното лице и представлява средство за въздействие върху неговата мотивация да съдейства за трафикирането си, което не е

свързано с опорочаване на съгласието му, нито с волята на трети лица.

Формулировката по пар. 1 от ЗБТХ разкрива достойнства пред тази по НК, поради които **трябва да бъде препоръчано възприемането ѝ от кодекса.**

Първо, тя не създава проблеми при разпознаването на трафика с цел трудова експлоатация от непрестъпни социални практики по наемане на работна ръка и настъпили усложнения относно условията на труд и неговото заплащане, които са обичайни за гражданския оборот и се разрешават по гражданскоправен ред. Тя избягва и напрежението, което НК създава, като от една страна декларира, че съгласието на лицето е без правно значение, освен когато е опорочено (чл. 159а, ал. 1 и 2), а от друга придава правно значение на неопорочено съгласие, мотивирано чрез даване или обещаване на облага.

Второ, формулировката по ЗБТХ е много по-адекватен нормативен израз на практиките на трафик на хора, изразяващи се в купуване и продаване на жени и деца от социални и етнически групи с ясно изразени патриархално-йерархични отношения. Тези практики са свързани с корупционно въздействие на трафиканта върху лица, които поради социални, етно-културни или други причини имат възможност едностранно да определят съществени аспекти от съществуването на членове на групата, които по същите причини се ползват с по-нисък социален статус (жени и деца). Същественото за тези практики е, че лицата, от които трафикантът купува или на които продава трафикираното лице, не носят отговорност за съучастие в трафик поради особености на субективната страна на поведението си, а за други видове престъпления (чл. 178, например).

Нормативната празнота, която НК отваря, като се отклонява от формулировката по ЗБТХ, се изразява в липсата на изрична връзка между деянието на трафиканта (купуване / продаване) и деянието на лицето, което получава или дава облага, за да предаде на трафиканта властта върху жертвата. Отношенията, в които тези лица встъпват по повод нейното

трафикиране, са от изключително наказателноправно значение. Те представляват престъпна дейност, която може да се прояви в различен вид престъпление за всяко от лицата, а може да бъде и съучастническа.

Вместо това, НК се съсредоточава върху хипотезата, в която волята на трафикирания е повлияна от користни цели по внушение на извършителя. Тази хипотеза е с несравнимо по-ниска обществена опасност от хипотезата на купуване на трафикирания, независимо от неговото съгласие (обикновено без него), от лице, което упражнява върху него правна или фактическа власт. Няма съмнение, че втората хипотеза описва по-тежко въздействие върху пострадалия, който се намира в много по-уязвимо положение, отколкото в първата.

Важно е да се отбележи, че купуването/продаването на пострадалия представлява дейност, за извършването на която **деецът винаги използва зависимост**. Поради това тази хипотеза обикновено ще се квалифицира като трафик при използване на зависимост, тъй като липсва по-подходяща разпоредба.

5.5. И накрая, понятието за жертва по ЗБТХ не съвпада с понятието за пострадал по чл. 159а от НК. Пострадал от трафик по смисъла на ЗБТХ е лице, което е предмет⁶⁵ на набиране, транспортиране, прехвърляне, укриване или приемане с експлоатационна цел и независимо от волята му, спрямо което, ако е пълнолетно, са упражнени забранени от закона начини, опорочаващи волята му или влияещи по забранен начин на волята на лицата, които упражняват власт над пострадалия. Пострадал по смисъла на НК е лице, което е предмет на набиране, транспортиране, укриване или приемане с експлоатационна цел, независимо от волята и възрастта му. Двете понятия не са в отношение на поглъщане, тъй като по отношение на формата на изпълнителното деяние по-широко е понятието по ЗБТХ, а по отношение на метода при пълнолетна жертва по-широко е понятието по НК.

Това разминаване създава практически затруднения, свързани с **парадоксално двойствено отношение на**

законодателството към пострадалите. Докато спрямо тях са налице правни основания за закрила по ЗБТХ в качеството им на жертва на трафик, евентуално наказателно дело срещу дееца може да завърши със съдебна констатация, че същите лица не са жертва на трафик. В същото време явлението трафик на хора е единно и не може да бъде изкуствено разкъсвано между две различни определения.

Точната дефиниция на понятието за жертва на трафика е от значение още за **приложението на разпоредбата на чл. 159в** от НК, която изрично определя предмета на това престъпление като лице, пострадало от трафик на хора. Формално, такива са и лицата, предмет на поведението, описано в пар. 1, т. 1 от ЗБТХ. Сред тях са и тези, които са преместени в пространството без превозно средство (деца или възрастни), както и тези пълнолетни граждани, които са набрани, транспортирани, приети или укрити, след като на лицата, които упражняват власт над тях, са дадени или обещани или от които са приети облаги. НК не третира последните две категории като пострадали от трафик на хора, дори да ги признава за пострадали от други видове престъпления.

Сравнението между двете понятия показва отдръпване на наказателноправната закрила от трафик на хора от пълнолетни лица, чиито родители, настойници и други отговорни за тях лица ги продават и с това съдействат за тяхното трафикиране и експлоатация. Дори да намерят наказателноправна защита по други разпоредби на НК, тя няма да бъде съобразена с обстоятелството, че тези лица са били въввлечени именно в трафик на хора. В същото време наказателна репресия се концентрира излишно върху екзотични случаи, в които пълнолетно лице, действащо информирано и свободно, по собствена инициатива дава на трафиканта облага, за да бъде трафикирано (чл. 159а, ал. 2, т. 6, предл. посл.).

Каре 4. Международно понятие за жертва на трафик

За да бъдат жертвите на трафик разпознаваеми като такива, е необходимо съгласие относно понятието. Определение липсва в ПТХ и Речника по миграция на МОМ, но към него са относими някои общи стандарти.

Декларацията на ООН относно основните принципи на правосъдието за пострадали от престъпления и злоупотреба с власт определя **жертвата на престъпление** като лице, което индивидуално или колективно е претърпяло вреда, включително физическо или психично увреждане, емоционално страдание, стопанска загуба или съществено нарушение на техните основни права, чрез действие или бездействие в нарушение на наказателните закони в държавите-членки. Качеството жертва не зависи от това дали деецът е известен, задържан, обвинен или осъден.

Рамковото решение на Съвета на ЕС от 15 март 2001 г. относно положението на пострадалия в наказателния процес определя **жертвата** като физическо лице, което е претърпяло физическо или психично увреждане, емоционално страдание или стопанска загуба, пряко и непосредствено причинена от действие или бездействие в нарушение на наказателното законодателство на държава-членка.

КБТХ определя **жертвата на трафик** като всяко физическо лице, което е предмет на трафик на хора. Когато установяването на качеството е зависимо от установяването на престъплението трафик на хора, възникват въпроси за необходимото равнище на доказване на качеството.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Действащата нормативна уредба в материята на трафика на хора в България формално удовлетворява относимите международни стандарти, но страда от вътрешни противоречия между наказателноправния и административния режим на явлението и несъгласуваност на наказателноправното понятие с редица близки престъпления. Причината за тези недостатъци е нестабилната концепция, мотивирала различните законодателни инициативи, и традиционно небрежния законодателен подход в наказателноправната материя след 1990 г. В резултат на това нормативната рамка на трафика на хора произвежда противоречива съдебна практика и не съдейства ефективно за ограничаването на явлението трафик на хора и свързаните с него престъпни дейности.

Бележки

¹ Вж. **ЦИД**, Организираната престъпност в България: пазари и тенденции, 2007 г., стр. 117.

² Вж. **Караколев, Г.**, Размисли върху явлението „трафик на хора“, Факултет „Сигурност“, Академия на МВР.

³ Делът на жените-жертви на трафик, преживели насилие в детството си, е 43.5 процента. Вж. Доклад по социологическо изследване „Работа в чужбина и младите жени в България“, изготвен от „Аналитична консултативна група“ ЕООД по поръчка на Международната организация по миграция – София за проект „Информационна кампания за превенция на трафика на жени от България“, 2000 г.

⁴ Вж. **Статева, М.** Изследване на случаи на трафик на жени в България, София, 2001 г., **ЦИД**, цит. съч. По статистически данни на НСИ пострадалите от мъжки пол са под пет процента, като повечето са деца.

⁵ Вж. **ЦИД**, цит. съч., стр. 122 и сл.

⁶ Вж. Пак там., стр. 124 и сл.

⁷ Вж. **Доклад на Европол за 2008 г.**, стр. 3, цит по **Петрунов, Г.**, Основни схеми за пране на пари от трафик на хора. София, 2009 г. Фондация РискМонитор.

⁸ Вж. **ЦИД**, цит. съч., стр. 95.

⁹ Вж. **Диков, Е.**, Организираната престъпност и изпирането на пари от трафик на хора, доклад на конференция „Изпиране на пари от трафик на хора“, Фондация РискМонитор и Националната следствена служба, 9.04.2009 г.

¹⁰ Вж. **Диков, Е.**, пак там.

¹¹ Вж. **Shelley, L.**, цит. съч., **Петрунов, Г.**, цит. съч.

¹² Вж. **Shelley, L.**, Trafficking in Women: The Business Model Approach, Brown Journal of International Affairs, Vol. X, Issue I, 2003; доклади и анализи на ФБР: http://www.fbi.gov/page2/june06/human_trafficking061206.htm.

¹³ Данните са на прокуратурата за периода 2007-2008 г.

¹⁴ По данни на НСЛС проституирането на едно момиче носи чист приход от 12 000 – 18 000 евро на месец. Вж. **ЦИД**, цит. съч. стр. 124 и сл.

¹⁵ Вж. The Vienna Forum to Fight Human Trafficking, Background Paper, Workshop 027, Transnational Organized Crime – Impact from Source to Destination, 13-15 Feb. 2008.

¹⁶ Такива са например случаите на трафиканта Иван Главчев – Ванко 1, в които пострадалите имат представа, че ще проституират, но разчитат печалбата да се дели поравно между тях и сутеньора. Вж. **ЦИД**, цит. съч., стр. 118 и сл.

¹⁷ Вж. Данни на НСЛС и Фондация „Асоциация Анимус“, 2000 г., цит. по **ЦИД**, цит., съч.

¹⁸ Вж. **Антово, Н.**, Проблеми на изнасилването в българското наказателно право, Сиела, 2003 г., стр. 57; **Стойнов, Ал.**, Престъпления против личността, Сиела, 2006 г., стр. 147 и сл.

¹⁹ Вж. **Woodford, K., Jackson, G.**, Cambridge Advanced Dictionary, 2003.

²⁰ Вж. **Стойнов, Ал.**, Наказателно право, Особена част. II издание. Престъпления против правата на човека, Сиела, София, 2006 г., стр. 229. <http://www.nbu.bg/PUBLIC/IMAGES/File/departamenti/pravo/11.pdf>.

²¹ Вж. напр. Р 693-08-I, което приема, че набирането е несъставомерно, ако активните действия са извършени от жертвата, а не от дееца.

²² Вж. **Костадинова, Р.** Пак там.

²³ Вж. **Woodford, K., Jackson, G.**, Cambridge Advanced Dictionary, 2003 г.

²⁴ Вж. чл. 110а, чл. 114б и чл. 128б от НК на Албания; чл. 262а от НК на Дания; чл. 418а от НК на Македония; чл. 165 от НК и чл. 2 от Закона за предотвратяване и борба с трафика на хора на Молдова; чл. 250, т. 2 от НК на Нидерландия; чл. 127¹ от НК на Русия; чл. 388 от НК на Сърбия; чл. 1 от **Наредба № 2001/4 на Временната мисия на ООН от 12 януари 2001 г. за забрана на трафика на хора в Косово**; чл. 130¹ от НК и чл. 1 от **Закона за противодействие и борба с трафика на хора на Таджикистан**; чл. 80 от **НК на Турция**; чл. 149 от **НК на Украйна**; чл. 232а от **НК на Чешката Република**; чл. 12 от Закона за предотвратяване и борба с трафика на хора на Румъния.

²⁵ **Вж. чл. 175Б от НК на Унгария; чл. 175 от НК на Хърватия; чл. 232 от НК на Германия; чл. 600 и сл. от НК на Италия**; чл. 204-205 от НК на Румъния. Единствено НК на Словакия, за да опише преместване на пострадалата в пространството, използва само понятието транспортиране като форма на изпълнителното деяние на трафика на жени (чл. 246). Преводът на това понятие на словашки, обаче, не свързва преместването с превозно средство.

²⁶ Вж. **Стойнов, Ал.**, цит. съч.

²⁷ Вж. чл. 262а от НК на Дания

²⁸ Вж. **Стойнов, Ал.**, Престъпления против правата на човека, Сиела, 2006 г., стр. 229; Р НОХД № 3284/05 на РС-Бургас, Р НОХД №

167/2006 на РС-Сандански, Р НОХД № 669/2007 на РС-Сандански, Р НОХД № 112/2008 г. на РС-Сандански, Р НОХД № 686/2006 г. на РС-Сандански, Р НОХД № 531/2006 г. на ОС-Благоевград; Р НОХД № 116/2007 на ОС-Русе;

³⁰ Вж. Становище на ВАС по тълкувателно дело №2/2009 г. на ОСНК, от 01.04.2009 г.

³¹ При доброволната проституция, например средната продължителност на периода, след изтичането (на който лицето се отказва, е около година и половина, Вж. ЦИД, цит.съч., стр. 144 и сл.

³² Вж. **Стойнов, Ал.**, Наказателно право. Обща част. Пробация, Сиела, София, 2005 г., стр. 25.

³³ Вж. **Стойнов, Ал.**, Престъпления против правата на човека, Сиела, 2006 г., стр. 231.

³⁴ Вж. **Петрунов, Г.** цит.съч.

³⁵ Вж. Legislative Guides for the Implementation of the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto, UNODC, October 2004, pp.258-259, A/55/383/Add.1, para. 66.

³⁶ Вж. Legislative Guides for the Implementation of the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto, UNODC, October 2004, pp.258-259, A/55/383/Add.1, para. 66.

³⁷ Отношенията, свързани с трансплантация са уредени в Закона за трансплантация на органи, тъкани и клетки (обн., ДВ, бр. 83 от 19.09.2003 г., в сила от 1.01.2004 г.) и в Конвенцията за защита на правата на човека и на човешкото достойнство във връзка с прилагането на постиженията на биологията и медицината;

Наредба № 4 от 31 януари 2005 г. за определяне на заболяванията, за чието лечение Министерство на здравеопазването финансира дейностите по вземане и присаждане на тъкани и клетки;

Наредба № 5 от 22.06.2004 г. за условията и реда за участие на лечебни заведения в международен обмен на тъкани и клетки;

Наредба № 11 от 29.03.2004 г. за водене на регистрите на Изпълнителната агенция по трансплантация;

Наредба № 12 от 15.04.2004 г. за условията и реда за предоставяне на органи, тъкани и клетки, които не могат да се използват за трансплантация по медицински причини, за други лечебни, диагностични и научно-медицински цели;

Наредба № 13 от 15.04.2004 г. за условията, на които трябва да отговаря качеството на тъканите и клетките, предмет на международен обмен за нуждите на Република България ;

Наредба № 14 от 15.04.2004 г. за медицинските критерии и реда на установяване на смърт ;

Наредба № 15 от 20.04.2004 г. за условията и реда за използване на животински органи, тъкани и клетки за трансплантация;

Наредба № 16 от 13.05.2004 г. за условията и реда за даване на съгласието на някой от близките за вземане на органи, тъкани и клетки от човешки труп;

Наредба № 17 от 27.05.2004 г. за условията и реда за включване на лица, нуждаещи се от присаждане на органи, в служебния регистър на Изпълнителната агенция по трансплантация и за подбор на конкретен реципиент на орган, тъкан или клетки;

Наредба № 37 от 28.09.2004 г. за условията и реда за вземане на ембрионални органи, тъкани и соматични, плацентни и амниотични клетки с цел трансплантация;

Устройствен правилник на Изпълнителната агенция по трансплантация.

³⁸ Вж. **Гиргинов, А.**, Провокация и престъпно сдружение, сп. Правна мисъл, кн.1/2001, стр. 16.

³⁹ Вж. Р НОХД № 399/2007г. на РС-Сандански.

⁴⁰ Изследването установи само в Дания да се прилага подходът на изчерпателно изброяване само на четирите цели.

⁴¹ Единствената допълнителна цел, която не изглежда да се поглъща от някоя от основните цели, е **изоставянето извън страната на пострадалия, когато той е дете** (чл. 206, ал. 1, б. „ж“ от НК на Молдова). Това екзотично законодателно решение трябва да се разбира като грешка. Тази цел няма експлоатационен характер и престъпното посегателство не разкрива белезите на трафик на хора, а на друг вид престъпление.

⁴² Вж. съобразителната част на Р 68-2004 на РС Петрич.

⁴³ Вж. напр. Р НОХД № 116/2007 г. на ОС-Русе.

⁴⁴ Вж. Р 82-06 на РС-Сандански; Р НОХД № 669/2007 г. на РС-Сандански; Р НОХД № 112/2008 г. на РС-Сандански.

⁴⁵ Вж. напр. Р 21-96-ВК.

⁴⁶ Вж. **Стойнов, Ал.**, цит съч., стр. 237.

⁴⁷ Вж. Р 207-96-ВК.

⁴⁸ Вж. **Стойнов, Ал.**, цит. съч., стр. 144.

⁴⁹ Вж. **Стойнов, Ал.**, цит. съч., стр. 109; Жертвата на престъплението, УИ „Св. Климент Охридски“, 1993 г., стр. 41.

⁵⁰ Вж. **Стойнов, Ал.**, цит. съч., стр. 237.

⁵¹ Вж. Р 268-07-П.

⁵² Вж. ЗИДНК, ДВ. бр. 27 от 10 Април 2009 г.

⁵³ Вж. напр. Р 68-04 на РС Петрич; Р НОХД №669/07 г. на РС-Сандански; Р ВНОХД №531/2006г. на ОС-Благоевград.

⁵⁴ Вж. **Гиргинов, А.**, Наказателно право на Република България. Особена част. Курс лекции., София, 2002 г., стр. 136., **Стойнов, Ал.**, цит. съч., стр. 219 и сл.

⁵⁵ Вж. Р 13-08-П.

⁵⁶ Вж. Р НОХД 370-07-І, 832-05-І, 610-05-ІІІ, 203-07-ІІІ, Р 269-07-П.

⁵⁷ Вж. Р НОХД 928-05-П, 999-05П.

⁵⁸ Вж. напр. Р 692-06 на РС-Петрич; Р НОХД №531/2006 г. на ОС-Благоевград, с което деянието се преквалифицира от трафик в предоставяне на помещение за развратни действия.

⁵⁹ Вж. Р 455-05-П.

⁶⁰ Вж. ДВ, бр. 75 от 2006 г.

⁶¹ Понятията за сексуален садизъм и мазохизъм се използват от невропатологията и психопатологията за обозначаване на видове церебрално обусловени неврози. В този смисъл те не описват поведение, което може да се „извърши“, тъй като психическите болести не са целенасочени съзнателни волеви актове на наказателноотговорно лице, т.е. не са деяния. В същото време понятието „содомия“ не е възприето от българския научен жаргон и описва неточно частен случай на сексуален садизъм, при който актът е насочен към животни. Споменаването му заедно със сексуалния садизъм в разпоредбата на чл. 158а е нормативна тафтология. Явно законодателят има предвид форми на половозначимо поведение, свързани с прояви на жестокост и застрашаващи физическото и психическото здраве на жертвата. Без повече да навлизаме в тълкуване на нормативното им изображение се налага да подчертаем острата необходимост от повишаване на всестранната компетентност и осведоменост на законодателя. Повече за сексуалната психопатия, вж. **фон Крафт-Ебинг, Р.**, Сексуална психопатия, София, 1999 г., стр. 76-77, 102 и сл.

⁶² Вж. ДВ, бр. 75 от 2006 г.

⁶³ Вж. **Стойнов, Ал.**, Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека, II издание, 2006 г., стр.300-3001.

⁶⁴ Предложението е в съответствие с препоръката на т. 1.8, Глава III, Плана за действие на ОССЕ за борба с трафика на хора, РС.DEC/557 24 юли 2003 г. и Насока 4.5 от Препоръчителните принципи и насоки относно правата на човека и трафика на хора на ИСС на ООН, Ню Йорк, 2002 г. Документ No: E/2202/68/Add.1, които изискват въвеждане на ненаказуемост на жертвата на трафик на хора за други съставомерни деяния, извършени от нея в процеса на нейното трафикиране. Вж още чл. 165(4) от НК на Молдова, в сила от 12 юни 2003 г.

⁶⁵ В пар. 1, т. 5 от ЗБТХ пострадалият погрешно е определен като обект на трафика.

**ОПРЕДЕЛЕНИЕ НА ПОНЯТИЕТО ТРАФИК НА ХОРА –
действащи за България правни стандарти**

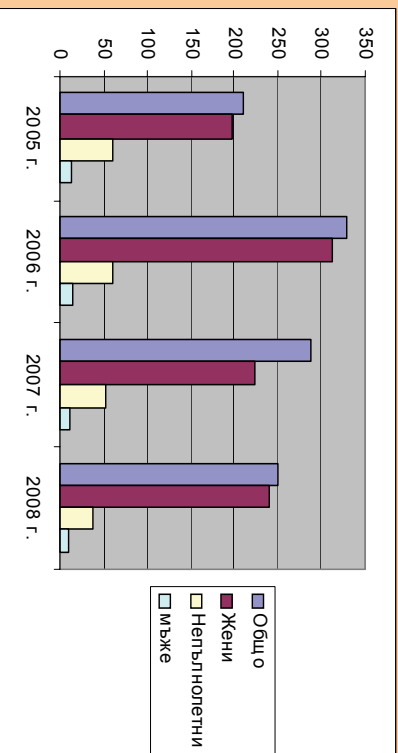
Белези за сравнение	Рамково решение на Съвета на ЕС № 2002/629/ JHA относно борбата с трафика на хора, чл. 1	Конвенция Европол, Приложение II	Конвенция на СЕ за борба с трафика на хора, 2007 г., чл. 4	Протокол за трафика към КТОП, 2003, чл. 3	Закона за борба с трафика на хора, пар. 1 ПР	Наказателен кодекс, чл. 159а-в
В сила за България от:	2008 г.	01.06.1999 г.	18.06.2007 г.	25.12.2003 г.	01.01.2004 г., изм. окт. 2005 г.	2002 г.
Действие	Задължително относно резултата, който трябва да бъде постигнат със законодателни начини	Предимство пред вътрешното право				Предимство пред закон
Форми на изпълнителното деяние	Набирането; Транспортирането; Прехвърлянето; Приемането; последващото укриване; включително размяната, на едно лице	Подчиняването на едно лице на действителната и незаконна власт на други лица	набирането, транспортирането, прехвърлянето, укриването или приемането на хора			набиране, транспортиране, укриване или приемане на отделни лица или групи от хора (вътрешен трафик); набиране, транспортиране, укриване или приемане на отделни лица или групи от хора и превеждането им през границите на страната (международен трафик);

Белези за сравнение	Рамково решение на Съвета на ЕС № 2002/629/ JHA относно борбата с трафика на хора, чл. 1	Конвенция Европол, Приложение II	Конвенция на СЕ за борба с трафика на хора, 2007 г., чл. 4	Протокол за трафика към КТОП, 2003, чл. 3	Закона за борба с трафика на хора, пар. 1 ПР	Наказателен кодекс, чл. 159а-в
Метод (начин)	- принуда, сила или заплаха, вкл. отвличане; - използване на заблуда или измама; - злоупотреба с власт или положение на зависимост, поради което жертвата няма никаква действителна или приемлива алтернатива, освен да се подчини; - даване на имуществена или друга облага, за да бъде получено съгласието на лицето, което упражнява надзор върху жертвата	- употреба на принуда или заплашване; - използване на положение на власт; - зтепоставяне	- заплаха; - използване на сила или други форми на принуда; - отвличане; - измама; - злоупотреба с власт; - злоупотреба със състояние на зависимост; - даване или получаване на пари или други облаги за постигане на лице; имашо власт над друго лице; - заблуда	- за плаха; - използване на сила или други форми на принуда; - отвличане; - измама; - злоупотреба с власт; - злоупотреба с уязвимо положение; - даване или получаване на пари или други облаги за получаване на съгласието на лице, което има контрол върху друго лице; - заблуда	- използване на принуда; - отвличане; - злоупотреба с власт; - злоупотреба с положение на зависимост; - даване, получаване или обещаване на облиги за получаване на съгласието на лице, което упражнява контрол върху друго лице; - противозаконно лишаване от свобода	Квалифициращи признаци по чл. 159, ал. 2: - използване на принуда или чрез въвеждане на лицето в заблуджение; - чрез отвличане или противозаконно лишаване от свобода; - чрез използване на състояние на зависимост; - чрез злоупотреба с власт; - чрез обещаване, даване или получаване на облиги
Цел за експлоатация	Минимален стандарт: - използване на проституирането на другото;	- използване на проституирането на другото;	- използване на проституирането на други лица;	- използване на проституирането на други лица;	Противозаконно използване: - за разврат,	- използване за развратни действия, - използване за принудителен труд,

	- други форми на сексуална експлоатация, включително порнография	- други форми на сексуална експлоатация; - физическо насилие срещу малолетни лица; - търговия с изоставени деца	- други форми на сексуална експлоатация; - принудителен труд или услуги; - робство или дейности, сходни с робството; - поставяне в положение на зависимост; - отнемане на телесни органи	- други форми на сексуална експлоатация; - принудителен труд или услуги; - робство или дейности, сходни с робството; - заробване; - отнемане на телесни органи	- за осъществяване на принудителен труд, - за поставяне в робство или в положение сходно с робството - за отнемане на телесни органи;	- използване за държане в принудително подчинение, - използване за отнемане на телесни органи
Допълнителна особена цел	Не е предвидена					Бъдеща продажба на заченато дете след неговото раждане (квалифицира вътрешния трафик)
Брой пострадали	Един или повече			Множество		Отделни лица или групи
Значение на съгласието на пострадалия	Без правно значение		Съгласието за експлоатация е невалидно, ако са използвани някои от начините	Липсва уредба	Съставомерността не зависи от изразената от пострадалия воля	Съставомерността не зависи от изразената от пострадалия воля
Значение на: 1. Възрастта на пострадалия	Когато жертвата е дете, деянието се наказва дори да не са използвани особените начини		Осъществяването на деянието с експлоатационна цел по отношение на дете се смята за трафик на хора независимо дали е извършено чрез особените методи.			Ниската възраст (под 18 години) е квалифициращ признак по чл. 159а, ал. 2, т. 1 (обулавя по-тежко наказание)

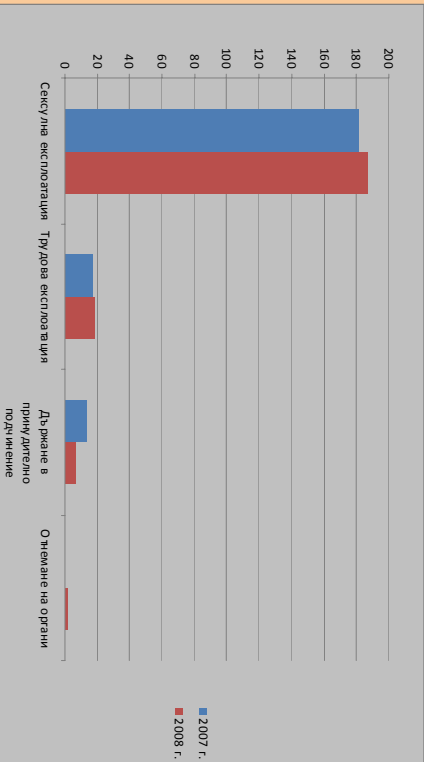
Белези за сравнение	Рамково решение на Съвета на ЕС № 2002/629/ JHA относно борбата с трафика на хора, чл. 1	Конвенция Европол, Приложение II	Конвенция на СЕ за борба с трафика на хора, 2007 г., чл. 4	Протокол за трафика към КТОП, 2003, чл. 3	Закона за борба с трафика на хора, пар. 1 ПР	Наказателен кодекс, чл. 159а-в
2. други признаци на пострадалия	няма					Бременност на пострадалата (квалифицира вътрешния трафик)
Усложнение на обективната страна – връзка с организирана престъпна дейност	Не се огласява на квалификацията					Извършването на трафика по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група квалифицира вътрешния и международния трафик. Аналогично възлагане от престъпна организация или обикновена престъпна група не се отразява на квалификацията.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2: ЖЕРТВИ НА ПРЕСТЪПЕН ТРАФИК НА ХОРА

Източник: Прокуратура на Република България

ПРИЛОЖЕНИЕ 3: ЦЕЛ НА ПРЕСТЪПНИЯ ТРАФИК НА ХОРА

Източник: Прокуратура на Република България

ПРИЛОЖЕНИЕ 4:
Брой внесени в съда прокурорски актове за незаконен трафик на хора

	2002г	2003г	2004г	2005г	2006г	2007г	2008г
Чл. 159 а-в	1	6	36	32	72	67	55
Чл. 159 а	1	5	22	21	44	27	26
Чл. 159 б	0	0	12	11	24	26	24
Чл. 159 в	0	1	2	0	4	14	5

Източник: Прокуратура на Република България

Казусите са разработени на основата на действителни случаи, установени при интервюиране на пострадали лица през периода юни-юли 2009 г.

ПРИЛОЖЕНИЕ: КАЗУСИ

МЕЖДУНАРОДЕН ТРАФИК С ЦЕЛ СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ

ПЕРНИК

1. Цветелина има средно специално образование. Винаги е живяла с родителите си, преди майка ѝ да почине и отношенията с баща ѝ да се развалят, в резултат на което той ѝ отнема родителските права върху сина ѝ. Остава трайно безработна. В дома на своя приятелка се запознава с трима нейни приятели (мъже), които любезно ѝ предлагат да работи в Германия, без да пояснят естеството на работата. Тя се съгласява без да се интересува за подробностите, но при пълната увереност, че става въпрос за законен труд. Заминава с тях със самолет за Берлин. Вечерта след пристигането е заставена да прави секс с турчин, за да възстанови парите за самолетния билет. След това тя е отведена с автомобил в Мюнхен и започва да протитуира в нощен бар на витрина. Настанена е в квартира заедно с тримата мъже и още едно момиче при много лоши битови условия. Протитуира всеки ден, като клиенти-те заплащат направо и само на трафикантите. Част от тези средства отиват за храна и

дрехи за нея, които се купуват от тях. При неизпълнение на нормата за денонощието е наказвана с бой. Не ѝ е позволявано да излиза. Експлоатацията е преустановена след специализирана акция на мюнхенската полиция.

БУРГАС

2. Биляна живее много бедно с майка си и четиримата си братя и сестри в едностайно жилище. Баща ѝ е починал. Не е ходила на училище. Един ден роднина на снаха ѝ, около 40-годишен мъж с прякор Пумата, ѝ предлага да ѝ намери работа в Гърция в селското стопанство, където работи цялото му семейство и тя се съгласява. Той ѝ изважда паспорт за три дена, за който той заплаща с уговорката, че тя ще му възстанови разхода от заплатата си. Тръгват с микробус от Бургас с още четирима души, всичките с намерение да работят в Гърция. Биляна не познава пътя, но разбира, че излизат от България при Русе. Пристигат в Холандия, където ги посреща зетят на Пумата и настанява всички в тристаен апартамент. Уведомяват я, че ще работи като проститутка в едно кафене, като ще обслужва клиентите по квартири, наети от Пумата и зет му. Парите се заплащат само и пряко на зетя, като 350 евро от тях се приспадат като разходи за паспорт и пътни. Биляна успява да избяга с един клиент – албанец, който я наема в домакинството си като чистачка. Тя се запознава с българин, който работи в Холандия като строител, и я приютява да живее при него. Между тях започва интимна връзка и Биляна забременява. Един ден е арестувана, защото е без документи за самоличност, и върната в България.

Българската полиция я насочва към МОМ-Бургас, които заплащат издаването на лична карта, сезират социалните служби за отпускане на помощи и ѝ предлагат различни други видове помощ, които тя

отказва и се връща при семейството си. Биляна свидетелства срещу трафикантите в съда. В момента живее с бащата на второто си дете, с когото отглеждат и двете ѝ деца. Към момента на извеждането си от страната е пълнолетна.

БУРГАС

3. Бегония е на 26 години и живее много бедно в ромския квартал в дома на майка си в домакинство от десет души, отношенията между които са конфликтни. Не е омъжена, но има дете на 3 години. Един ден в квартала идва мъж, който търси работнички за бране на маслини в Гърция. Бегония се запознава с него чрез една жена от квартала, която също като Бегония по това време е бременна. Той се държи любезно и им предлага да уреди документите по пътуването, тъй като двете не разполагат със средства. Те се задължават да му ги възстановят. Тримата пътуват за с. Хармен, Гърция, с автобус, където са поставени под ключ без право да излизат и да работят. Получават храна и домакинстват из къщата. Първо ражда съседката на Бегония. Детето е момче и мъжът го продава на неизвестни лица за неизвестна сума пари, която задържа. Малко след това ражда и Бегония. Нейното дете също е отнето и продадено, без тя да знае подробностите. Двете жени са върнати в България с автобус. След три месеца същият мъж отново търси Бегония с предложение да отидат двамата да търсят детето ѝ. Пътуват само двамата с автобус. По време на пътуването той ѝ обещава да ѝ намери и работа. Когато пристигат, тя разбира, че работата се изразява в проституиране. Отново ѝ е забранено да излиза и не получава пари. Проституира в продължение на седем месеца, докато един ден успява да избяга и да се върне с автобус в България. Незабавно сезира полицията. Малко след това с нея се свързва приятел на трафиканта, който

започва да я заплашва от негово име с цел да оттегли показанията си за продажбата на детето. Бегония има желание да участва и по-нататък в процеса, но не желае да се среща с трафиканта при даване на показания.

ВЪТРЕШЕН И МЕЖДУНАРОДЕН ТРАФИК С ЦЕЛ ПОСТАВЯНЕ В ПРИНУДИТЕЛНО ПОДЧИНЕНИЕ

ВРАЦА

4. Божура е оставена за отглеждане в сиропиталище и след навършване на 16 години е потърсена отново от майка си. Последната я предоставя на втория си съпруг, който я принуждава със заплашване и физическо насилие да проституира, като отнема всичко спечелено от нея. На 17 години Божура ражда дете, което е принудена от майка си да даде за осиновяване. Тогава Божура бяга в София при майката на своя съученичка от сиропиталището. Малко след това тази жена я запознава с мъж, в когото Божура се влюбва и решава да създаде семейство. Между тях започва интимна връзка, в началото на която той се държи добре с нея, докато една вечер я закарва с колата си в публичен дом в София. Не я информира предварително къде отиват и какво предстои за нея там. Двамата се установяват да живеят на съпругески начала в публичния дом, в който Божура е заставена от партньора си да проституира. Впоследствие той я завежда в Германия с предварителното обяснение, че отиват на гости при сестра му. При пристигането ѝ там отново е принудена да проституира в продължение на 6 месеца, като

положителното отношение към нея се сменя със системно физическо насилие от негова страна, ако не спечели определена минимална сума на денонощие. Полученото срещу проституцията се задържа изцяло от него. Документите ѝ за самоличност също се държат от него. Божура отново забременява и парньорът ѝ я завежда в Гърция, където я продава на свои местни познати. Те я държат заключена и след раждането на детето ѝ го отнемат. Малко след това тя успява да избяга и да се върне пеша в България. Оттогава живее в институция, без социални контакти. Не работи и не учи.

ВАРНА

5. В микросредата на **Розалия** е установена традиция момичетата да бъдат омъжвани в ранна възраст от семейството си срещу откуп. Когато тя е в пети клас, баща ѝ – строг и властен човек – я спира от училище и, когато навършва 16 години, я продава за съпруга на 26-годишен мъж с обяснението, че той е богат и тя ще живее добре с него. Когато разбира за планираната женитба, Розалия има желание да избяга и да се самоубие, но се подчинява на баща си, за да предпази майка си от неговия гняв. Първоначално съпругът ѝ се държи приятелски с нея, но много скоро след брака започва да я бие. Един ден ѝ казва, че си е намерил хубава работа в Италия и тя трябва да го последва там, за да му готви. Обрисова много хубав живот за нея. Пътуват с автобус до Торино, където отсядат при двама братовчеди на съпруга ѝ и съпругите им, които от 3-4 години са се установили в Италия. В продължение на две седмици живеят богато у тях, като Розалия постоянно пита кога ще започнат работа, за да не са в тежест на домакините. В края на този период съпругът ѝ започва отново да я бие, като ѝ казва, че нещата с неговата работа са пропаднали, сега тя

трябва да ги издържа и той ѝ е намерил работа като миячка на чинии в един ресторант. Отиват при работодателя заедно с единия братовчед, който превежда на и от италиански. Мъжете се уговарят Розалия да се настанида живее в една стая в ресторанта, за да не изпитва неудобства от късно прибиране в непознат град. Собственикът на ресторанта предава пред нея на съпруга ѝ и братовчед му голямата сума пари, без тя да разбере защо. Настанява се в една стая с още две момичета – рускини, с които тя не успява да общува. Веднага разбира, че е продадена за проститутка, а над ресторанта има хотелски стаи за клиентите и за момичетата. Сред доброволно проституиращите има две българки. Розалия се опитва да им сподели, че не желае да проституира и да поиска помощта им да избяга, но те ѝ се скарват и я предупреждават да изпълнява, каквото ѝ се каже, за да не пострада. От тях тя разбира, че собственикът има подкрепата на торинската полиция. От проституция Розалия печели между 300 и 2100 евро/седмица, от които за нея остават под 100 евро за храна. Няма право да излиза, освен до отсрещен магазин, придружена от друго момиче. Това положение продължава 2 месеца, през които Розалия постоянно плаче и моли българките да ѝ помогнат. Един ден една от тях тайно ѝ донася листовка на българска неправителствена организация за закрила на жертви на трафик и я предупреждава да я скрие. По време на сеанс с клиент Розалия го моли да ѝ позволи да използва телефона му, за да се обади вкъщи и набира номера на организацията. Вдига служителка, на която Розалия казва, че се обажда от Италия и мъжът ѝ я продал да проституира. Служителката взема от нея адреса, съветва я да запази спокойствие и обещава да се свърже със семейството ѝ и с българската полиция. След 15 дни собственикът на ресторанта вика Розалия и започва да ѝ крещи на италиански. Една от българките ѝ обяснява, че го известили, че Розалия е обявена за издирване и той иска от нея да се маха, за да не пречи на бизнеса му. Собственикът я избутва извън

сградата, като ѝ върнал документите за самоличност и ѝ дал 50 евро. С големи усилия и малко италиански думи, Розалия стига до полицията. На следващия ден е върната в България при семейството си. В момента Розалия се намира в кризисен център, в който с нея работят социални работници и психолози. Семейството ѝ я посещава и чака да се прибере при тях след престоя в центъра. Междувременно приятели на съпруга ѝ, обявен за издирване, заплашват семейството ѝ, за да ѝ попречат да свидетелства.

ПАЗАРДЖИК

6. Елица е ходила на училище до II клас, без интерес към учебните занимания и системни бягства от училище. Има добри отношения с родителите и приятелите си. На 14 годишна възраст Елица започва силно емоционална и интензивна връзка с момче от ромски произход, на име Светлозар. Той споделя с нея, че изпитва финансови затруднения и я убеждава да започне да проституира с тезата, че така ще докаже любовта си към него. Тя се съгласява. Светлозар ѝ осигурява клиенти по следната схема: тя чака в апартамента му те да го потърсят по телефона и той да се уговори с тях да я вземат. Той задържа основните приходи, като ѝ оставя известни дребни пари, осигурява ѝ дрехи, бижута и я води по заведения. Междувременно родителите на Елица заминават за Испания, за да работят като берачи на плодове, и ѝ издават пълномощно за пътуване, за да може да отиде при тях. Когато пожелава да отиде, Светлозар не ѝ разрешава и тя обмисля бягство. Тогава се ражда дете на брат ѝ и тя убеждава Светлозар да я пусне да го гледа. Тя отива при брат си, на когото разказва всичко и който уведомява майка ѝ. Майка ѝ се връща незабавно в България, много ѝ се кара и я бие. Тогава Елица бяга от дома си и се укрива при приятелка, но Светлозар я намира и отново я завежда в апартамента си, където отново я принуждава да проституира. Този път той не ѝ разрешава контакт с близките и ѝ отнема

телефона. Тя постоянно плаче и му се моли да я пусне. Тогава той ѝ казва, че ще ѝ уреди да отиде при родителите ѝ в Испания. На 25.11.2007 г. с купен от него самолетен билет тя заминава за Испания, като предварително му дава невярна информация къде точно се намират родителите ѝ, а с майка си се уговаря да я чака на летището. Живее известно време с родителите си, като им помага в брането на плодове. Един ден Светлозар се обажда по телефона на майка ѝ. Тя не му вдига, но Елица вижда изписан неговия номер. Тогава тя му се обажда от уличен телефон, за да разбере защо търси майка ѝ, и той ѝ казва, че Елица му дължи пари за самолетния билет, както и други разходи, свързани с това, че той уредил да я посрещнат, а тя го излъгала. Заплашил я, че лошо ѝ се пише, ако не му се издължи. Елица започва да взема незабелязано пари от портмонето на майка си в размер на по 20-50 евро в продължение на месец и половина. Един ден, докато пазарува с майка си, вижда Светлозар и веднага пожелава да си ходят. В началото майка ѝ не разбира причината, но при излизане от магазина вижда Светлозар, въпреки че се преструва, че не го е видяла. Тогава той ги приближава, започва да се кара с майка ѝ, дръпва Елица ѝ я вкарва насила в кола, в която има още един младеж – негов братовчед. Закарват я в апартамент, в който живеят двамата младежи и още едно момиче. Двата я принуждават отново да проституира, като братовчедът пази двете момичета. Елица няма представа за продължителността на този период. През него е заплашвана няколкократно с побой, рязане на пръсти и чупене на ръце и крака, но без фактически да е упражнявано физическо насилие. Един ден, докато братовчедът се намира в съседната стая с ново момиче, Елица забелязва ключа в бравата на входната врата, излиза от апартамента, качва се в асансьора, викайки за помощ, и привлича вниманието на съседка, която я закарва в полицията. Оттам я прибира майка ѝ, която междувременно

е подала в полицията сигнал за отвлечане със снимка на дъщеря си. Семейството ѝ се прибира в България. Майка ѝ я уверява, че е говорила с Светлозар и той повече няма да я закача. Един ден в двора на къщата им се появява непознато момче, което ѝ извиква да се доближи, дръпва я и насила я вкарва в автомобил. Отново я отвежда при Светлозар, този път в друг апартамент. Там той отново я принуждава да проституира, като този път си служи със заплахи и физическа сила. След десетина дни я намира полицията и оттогава Елица е настанена в кризисен център. Впоследствие майка ѝ се развежда и се омъжва повторно в Испания, където се установява да живее. Връзката между двете се прекъсва.

7. Гергина е от ромски произход, отгледана от своите баба и дядо по майчина линия, напълно неграмотна. Биологичния си баща не познава, а майка ѝ не се е интересувала от развитието ѝ, докато не навършва 10 години. Тогава тя и нейният втори съпруг я отвеждат от дома на баба ѝ и дядо ѝ. Тя преживява тежко тази раздяла, тъй като ги счита за единствените си близки хора. Майка ѝ и вторият ѝ съпруг изискват от Гергина да краде. Те я продават на различни лица, които я извеждат извън страната и за които тя краде. Понякога извеждането от страната е незаконно. Когато Гергина е на 13 години, съпругът на майка ѝ я изнасилва и започва да я продава на различни сутеньори, които я принуждават да проституира в Германия, Франция, Холандия, Гърция, Дания и други държави, чиито имена Гергина не помни. Няма лоши спомени от самите сутеньори, които щедро са ѝ подарявали дрехи и не са я държали затворена. Имала е възможност да се разхожда, но придружавана отдалече от сутеньор, стига да работи. Гергина започва интимна връзка с един свой клиент и загубва мотивация да проституира. Когато вижда на улицата в Дания полицейска кола, напада една минувачка, за да

привлече вниманието на органите на реда. При намесата им придружаващите Гергина сутеньори избягват. Тя разказва всичко в полицията. Твърди, че е прекарала известно време в затвора, преди да бъде върната в България. В момента е бременна от приятеля си и очаква да се омъжи за него.

8. Маргарита и Флора са сестри, в чиито актове за раждане не е вписан бащата. Маргарита е най-голяма, родена през 1993 г. След като навършва 12 години, мъжът, с когото майка ѝ живее на съпругески начала и който не е нейн биологичен баща, я спира от училище и я предава срещу 300 лева и каруца на едно семейство от съседно село, познато на негова сестра. Уговорката е Маргарита да работи в домакинството – да пере, готви, чисти и да слугува. Предаването е оформено с припознаване на Маргарита от мъжа в приемащото семейство и е извършено без знанието на майка ѝ. Последната търси дъщеря си, но не ѝ позволяват да я види. Тя се оплаква в полицията, където разбира за припознаването, но позицията на полицаите е, че нищо не може да се направи. Флора е родена през февруари 2000 г. и след навършване на 7 години мъжът на майка ѝ, който е нейн биологичен баща, я продава на сестра си, защото тя намала момиче. Съпругът на сестрата припознава Флора като собствено дете и сменя името ѝ. По сигнал на майка ѝ полицията два пъти ѝ връща Флора, но мъжът ѝ започва да я заплашва и да я бие (в резултат на побоите майката губи много зъби и развива хронична болка в стомаха). Новите родители на Флора също идват с един автомобил да я заплашват и майката спира да се жалва в полицията. Флора е извеждана в Гърция, за да проси. В момента мъжът на майка ѝ изтърпява ефективно наказание лишаване от свобода. Третото ѝ дете, сестра на Маргарита и Флора, е на 11 години и е с увреждане, поради което той до момента не е проявявал интерес да го продава, но майката изпитва опасения, че може да го продаде за просекиня, когато излезе от затвора.

9. Мирта е ходила на училище до III клас. Омъжена е от родителите си на 12-годишна възраст за мъж, когото не е познавала преди брака си и който я отвежда да живее с него и семейството му във Варна. Намира този начин на сключване на брак за нормален, но е преживяла тежко сключването му. Във Варна се занимава с дребни кражби от туристите през летния сезон и от големите супермаркети през останалото време. Откраднатото предоставя изцяло на мъжа си. В началото не иска да краде, но е заставена по начин, за който отказва да говори, но споделя, че много е плакала. Става известна на полицията и магазините, поради което мъжът ѝ ѝ казва, че е време да работи в чужбина. Това става против волята ѝ, но не разкрива как е била мотивирана и се разстройва, когато разговорът докосне този въпрос. Първо е отведена в Гърция. На границата вижда мъжа си да дава пари на митничар, за да ги пропусне. Преминават пеш. Занимава се с дребни кражби в тази държава близо 1 г., като обикаля с мъжа си по заведения и курорти. Откраднатото се взема изцяло от мъжа ѝ, който се грижи за сигурността ѝ и я следва от разстояние, за да не избяга. Вярва, че ако не му предаде всичко откраднатото, той ще я убие. След Гърция е извеждана в Италия, Германия, Англия и Испания. От време на време се чува с родителите си, с които декларира топли взаимоотношения. Въпреки това тя няма личен телефон, нито номер и те не могат да я търсят. Не знаят и къде се намира. При един разговор разбира, че майка ѝ е родила момче на нейния рожден ден. Тя иска да го види и изпада в депресия с опит за самоубийство след отказа на мъжа ѝ да я върне в България. По това време отказва да краде при нарастващо безразличие към формите на принуда. Тогава съпругът ѝ я връща, за да може Мирта да се види със семейството си. Той урежда тя да мине границата, без да я заловят, защото е обявена за общодържавно издирване, но четири дни след завръщането ѝ във Варна я разпознават в един магазин (не е имала намерение да краде, а да купи

подарък за братчето си). Разказва всичко в полицията след задържането си, но впоследствие оттегля показанията си, защото семейството на мъжа ѝ я заплашва. Първоначално прекарва около седмица в специална стая в РПУ, после в защитено жилище и накрая е настанена във ВУИ по ЗБППМН като извършителка на противобществени прояви. Твърди, че е напуснала мъжа си (развела се е с него, защото ѝ изневерявал), но по данни от досието ѝ между тях все още има законен брак. В момента има нова връзка с момче на нейната възраст и мисли да остане при него. Поддържа отношения само с родителите си, но семейството на мъжа ѝ все още проявява интерес към нея не само заради джебчийските ѝ умения, но и поради интелекта и красотата ѝ. От интервюто има данни и за сексуална експлоатация, за която Мирта не говори. Тя намира начина на омъжването си за нормален за своята среда (ромска). Счита, че не е жертва на трафик, защото е дала съгласие за всичко, което е правила. В същото време ясно заявява, че не е имала никакъв избор и никаква възможност да се противопостави. Има отрицателно отношение към себе си („аз отвътре съм разложена и съм много лош човек. Аз колко мъка съм причинила, колко хора съм разплакала...”).

ПАЗАРДЖИК

10. Виолета расте в голямо семейство с четирима братя и природена сестра от втория брак на баща ѝ. Бащата живее повече с втората си съпруга, с която търгуват с безалкохолни напитки. Майката е властна и авторитарна. Виолета е ходила на училище до VI клас. Тогава майка ѝ я спира от училище и я изпраща при леля ѝ и двете ѝ по-големи братовчедки в Италия с указанията да прави, каквото леля ѝ каже. Баща ѝ дава съгласие да бъде изведена от страната с един братовчед на майка ѝ. В Рим леля ѝ казва, че ще я приеме на гости за един месец и след това ще отиде при майка си в Лион

(Франция). В Рим Виолета живее с леля си и братовчедките си в двустаен апартамент под наем. Те я научават да обикаля големите магазини и да гледа кога някоя лелка или чичко се разсейват и да им вземе портмоне или чанта. Леля ѝ я уверява, че дори да я хванат, няма да ѝ се случи нищо, защото е малка. В Рим полицията действително я залавя, разпитва я и властите я пращат на училище, но след два месеца изпратен от майка ѝ адвокат я спира от училище. На следващия ден леля ѝ и братовчедките я завеждат в голям 4-етажен магазин, където тя взема чантата на млада майка, заета с плачещото си дете. В чантата намират много пари, но на Виолета не ѝ дават нищо. Тя краде всеки ден, включително от училища, докато месецът изтича. След това леля ѝ я изпраща в Лион със свой познат, с когото пътуват още няколко жени. В Лион Виолета краде по същия начин под контрола на майка си, докато един ден я залавят при опит да вземе чантата на млада жена. Жената започва да вика и минаващ наблизко полицаи задържа Виолета. Тя и майка ѝ са върнати в България. На процеса срещу майка си Виолета не разкрива участието ѝ, защото тя така ѝ е казала, въпреки че разследващите полицаи многократно ѝ обясняват, че знаят, че майка ѝ я е карала да краде. В България Виолета отново тръгва на училище. Майка ѝ подписва, че е уведомена за полицейска забрана дъщеря ѝ да напуска селото. Въпреки това по-голямата ѝ сестра я завежда в София, където Виолета краде портмонето от джоба на мъж в ЦУМ. После издърпва обещаните от ушите на едно момиче в Пазарджик, но то започва да вика и Виолета отново е заловена. На разпита в полицията майка ѝ казва, че не знае защо дъщеря ѝ се държи така. Разследващият полицаи я предупреждава в присъствието на Виолета, че все някога ще намери достатъчно доказателства за осъждането ѝ, но майката през смях му отговаря, че това няма никога да стане.

ПАЗАРДЖИК

11. Лилия е на 22 години и от 16-годишна системно употребява наркотични вещества, въпреки няколкократните опити да се откаже и да се лекува. Поради зависимостта си тя прекъсва образованието си, когато е в X клас, и впоследствие завършва гимназия като частна ученичка. Когато е на 17 години, взема от магазина на родителите си голяма сума пари, а от дома си – злато. Отива в Пловдив, където купува наркотици и тръгва на автостоп за София. Същия ден се настанява в апартамент при сводници и започва да проституира. Споделя, че ѝ се е случвало да обслужва по 11 клиенти на денонощие, като сводниците много са я лъгали с парите. След 6 месеца е блъсната от мотор при транспортно произшествие и настанена в център за подпомагане на жертви на насилие. След време в Пазарджик Лилия се запознава с момче, зависимо от наркотици – Григор. Негов приятел (Михаил) се занимава с внасяне на коли от Италия, купени със средства от експлоатацията на проститутки. Михаил придумва Лилия да замине, след като известно време ѝ дава по 50-60 лева за наркотици. Дава ѝ указания да излъже родителите си, че заминава в наркокомуна в Италия да се лекува, като той поема разходите по пътуването. Майката на Лилия ѝ обръща внимание, че в Италия няма комуни, но Лилия настоява, че комуната е частна и в нея се работи, за да се осигурят средства за закупуване на метадон. Лилия заминава сама със самолетен билет, купен от Михаил. Посреща ѝ мъж, който я настанява и ѝ показва къде ще работи – голяма улица с много проституиращи българки и румънки. Лилия живее в обща квартира с още три момичета, като заплаща наем от 850 евро на месец. Спечеленото се дели наполовина между Лилия и този мъж, но от нейната половина тя заплаща наема и всички други свои разходи. След няколко месеца Лилия изразява желание да се прибере в България, защото дядо ѝ е починал, и мъжът ѝ разрешава. Лилия споделя, че се прибира, защото повече не може да издържа този начин на

живот, без да пояснява допълнително какво в него не ѝ харесва. В продължение на една година проституира в София, като от време на време се прибира в родния си град, където живее с Григор. В началото той се държи много добре с нея, предлага ѝ да живее при него и да преустанови проституирането. Тя се съгласява, но след една седмица съжителство той ѝ заявява, че издръжката ѝ му струва много скъпо и трябва да проституира в Свиленград, за да се издължи. Тя отказва, след което той я пребива и я завързва с вериги в мазето. Нанася ѝ побой в продължение на няколко дни и след това я откарва с автомобил до Свиленград, където я поверява на един циганин, собственик на хотел. В хотела проституират и други момичета от други градове. Настанени са в помещенията, в които проституират. Собственикът уверява Григор, че за три дни тя ще изкара 1500 лева, а тя изкара 1600 лева. Всичките пари са предадени на Григор и той я оставя в Свиленград. В хотела не ѝ разрешават да взема наркотици. От нея не се изисква да изработи определена сума, а да работи колкото може повече. Разрешава ѝ се да харчи не повече от 10 евро на ден, като всичко друго отива за собственика на хотела и Григор. Понякога е оставяна да се прибере при Григор, за да си почине, без той да ѝ разрешава да се свързва с родителите си. При всяка нейна заявка, че не желае да проституира, той я пребива. Един ден Лилия успява да се свърже с баща си, който пристига да я прибере. Григор я пуска, като казва на баща ѝ, че я обича, иска да се ожени за нея и не желае да я загуби, пада на колене пред нея и се разплаква. Докато живее при родителите си, Григор я отвлича за кратко, заключва я и пак я бие. Когато една вечер отива да спи при приятелки, Григор ги проследява, разбива вратата и започва да бие всички. Насила я вкарва в колата и потегля за Свиленград. Намира се под влияние на алкохол и по целия път я бие. Спира колата на магистралата, защото му прилошава и Лилия се опитва да избяга. Той я настига и започва да я бие с железна тръба. Въпреки че се намират по средата на деня

на магистралата и тя е обилно окървавена, а той открито я удря с тръбата, никоя от преминаващите коли не спира. Когато се изморява, Григор се обажда на майка си да дойде и да откара Лилия в болница. Придумват я да излъже, че са я били в дискотека, но тя изпада в кома за няколко дни, преди да даде показания. Когато се свестява, разказва истината на следователи от Пловдив. Те веднага я поставят под полицейска охрана и се опитват да я убедят да свидетелства в съда. Първоначално тя отказва от страх. Тогава те извикват полицаи от Пазарджик, който я познава, тъй като я е задържал за разпространение на наркотици. На него тя разказва всичко и той я завежда при съдия в Пазарджик, пред когото тя дава показания. В коментата се води наказателно производство в съдебна фаза срещу Григор, който е задържан под стража.

СЛИВЕН

12. Цветозара е дъщеря на полякиня и българин и има брат-близък. След смъртта на баща ѝ през 2005 г. семейството живее в голяма бедност, под наем, след като баба ѝ по бащина линия ги изгонва от семейното жилище. Децата учат в XII клас в професионална гимназия. Майката се разболява тежко и ѝ предстои животоспасяваща операция. През юли 2006 г. познат на Цветозара (Боян), когото познава от година и половина и с когото е излязла да пие кафе, ѝ предлага работа при негов приятел в Несебър, като ѝ казва, че съпругата на приятеля му работи на същото място. След този случай Цветозара се запознава и се вижда често с приятеля, съпругата и детето му и изгражда отношения на пълно доверие с тях. На 10.08.2006 г. тя се уговаря с тях, че на 17.08.2006 г. ще пътуват заедно за Несебър, като Боян има грижата да я вземе от дома ѝ. По време на пътуването той иска документите ѝ за самоличност и ги прибира с обещанието да ѝ ги върне в Несебър. Тя

забелязва, че не се движат покрай морето и пита къде отиват. Отговарят ѝ да не се притеснява, че ще остане доволна и ще получи добро заплащане. Пристигат на автогара-София, където я качват на автобус заедно с още две момичета – едното бременно в седмия месец. Документите ѝ са предадени на шофьора на автобуса. Когато разпознава, че се намира на границата, Цветозара го пита за къде пътуват и той ѝ отговаря – за Белгия. След преминаване на границата със Сърбия другото момиче споделя, че ще работи като проститутка. В Белгия ги посреща приятелят на бременното момиче – турчин. Настанява ги в хотелска стая с 3 легла и им казва, че престоят им на седмица е 300 евро. Цветозара стои заключена и не може да излиза сама. Боян пристига в хотела и остава една седмица, през която принуждава Цветозара да проституира на витрина, като си служи със заплахи, бой и изисквания да му върне парите, които е похарчил за пътуването ѝ, храната и дрехите ѝ. Той довежда и нейна много близка приятелка и съученичка от Сливен. В края на август 2006 г. Цветозара започва да проституира на витрина. Всичките получени средства, средно по 200-300 евро/ден, предава на Боян или на другото момиче. Всеки ден под контрола на Боян се обажда по телефона на майка си, за да ѝ каже, че е много добре и работи на морето. На 16.09.2006 г. Цветозара се прибира в София, където я посреща приятел на Боян. Шофьорът на автобуса предава на него нейните документи за самоличност. Този мъж я завежда при двама други – Асен и Тодор, на които я продава. Те я качват на автомобил и тръгват за Сливен. След стъмване отбиват в аварийната лента на магистралата и я принуждават да им подпише запис на заповед, че им дължи 10000 лева, като заплашват нея и семейството ѝ – майка ѝ и брат ѝ. Нареджат ѝ да проституира за тях в Холандия, като ѝ обещава половината от заработеното да остава за нея, както и да ѝ купят диплом за завършено средно образование. През цялото време Тодор ѝ крещи и посяга да я бие, докато Асен говори

спокойно. Не ѝ разрешават да говори с майка си и да излиза сама. В началото на октомври 2006 г. Цветозара заминава със самолет за Холандия, придружена от любовницата на Тодор. Там Цветозара проституира на витрина до 23.11.2006 г., когато се прибира в Сливен. Общо заработва 8000 евро, от които за нея остават 900. Отново не ѝ е разрешено да говори с майка си и да излиза сама. Почти веднага отново заминава за Холандия, придружена от приятел на Тодор и Асен. През първите два дни е настанена в същия хотел, а след това в квартира под наем заедно с него. За целия период изкарва около 3000 евро, но всичките са задържани от сутеньора. Общият период на престоя ѝ в Белгия и Холандия е 120 дни, през всичките от които е проституирала и не ѝ е било разрешавано свободно да се движи. При прибирането си на 12.01.2007 г. в Сливен успява да избяга и да се върне при майка си, на която подробно разказва всичко. На 15.01.2007 г. Тодор и Асен ѝ се обаждат и си уреждат с нея среща под предлог да ѝ върнат вещите. Бият я, заплашват я и я предупреждават да не ходи в полицията, защото няма доказателства, а и полицаите са техни хора. Тогава майка ѝ се обръща към посланика на Полша в България, който сезира ОДП-Сливен. Оттам сезират полицията и тя дава показания. След това помощ ѝ оказват от МОМ. От януари до средата на май 2007 г. е настанена в кризисен център, където са ѝ направени пълни медицински прегледи и за нея се грижат психолози. Предлагат ѝ да я преместят в ученическо общежитие в Бургас до завършване на XII клас, но майка ѝ не разрешава да пребивава сама в непознат град. Последният ѝ контакт с трафикантите е по време на съдебния процес в ОС-Сливен, където тя свидетелства срещу тях. Преживяването ѝ е силно отрицателно, тъй като те са проявили открито подигравателно и презрително отношение към нея.

НОВИ ПАЗАР

13. Зюмбюла е на 15 години, не е ходила на училище и вкъщи помага на майка си в домакинството. Родителите ѝ работят обща работа. През май 2009 г. баща ѝ я взема от гостуване при баба ѝ с колата на мъж, който я пита дали ще му стане снаха и ѝ казва, че я иска за жена на сина си. Тя отговаря отрицателно, тъй като не познава нито мъжа, нито сина му. У дома им ги чака майката на момчето и роднини по бащина линия на Зюмбюла. Всички се държат много мило с нея. Непознатите родители на момчето казват, че много са я харесали и вземат нейна снимка, за да я покажат на сина си. На другия ден го довеждат. Той също се държи много любезно и ѝ казва, че я харесва за своя жена. Уверяват я, че той никога не се е женил и не е имал отношения с момиче. Бракът е сключен след три дни, въпреки че бащата на Зюмбюла ѝ обещава да не я дава. Тя има приятел на 20 години, който отива да работи в София малко преди тези събития и с когото заедно планират брак. На тръгване той ѝ казва много да се пази. На сватбата си Зюмбюла случайно чува, че младоженецът, който е деветнадесетгодишен, е бил женен за момиче, което Зюмбюла познава. Тя се опитва да избяга от сватбата, като отива до тоалетната, но с нея идва сестрата на младоженеца. На раздяла родителите ѝ ѝ заръчват да не се кара с мъжа си и много плачат, с което оставят у нея впечатление, че няма да я видят повече. Консумирането на брака се отлага, защото Зюмбюла, която не знае нищо за интимните отношения и брака, се страхува. Впоследствие полага усилия да избягва сексуален контакт с мъжа си. В дома на мъжа си Зюмбюла чисти, домкинства, помага при работата с животните (дои, чисти, храни ги и пр), готви. Свекървата учи сина си да я „бие до кръв“, ако не слуша. Не ѝ разрешават да излиза и да стои в двора, както и да приема гости. Когато я пращат до магазина, с нея идва малкият брат на мъжа ѝ, който после докладва как се е държала. Веднъж, докато се разхожда със свекърва

си, Зюмбюла вижда как полицаи отвеждат една булка и свекърва ѝ казва: „Нашата булка не могат да я вземат, защото я продадох“. Когато се прибират, Зюмбюла пита какво значи това. Свекърът ѝ се разярява, започва да чупи чаши и да крещи на жена си, а тя отрича да е казвала такова нещо. Казва, че на диска от сватбата е записано как вземат парите, но Зюмбюла, която е гледала записа, не помни да е виждала предаване на пари. В началото Зюмбюла лъже майка си, че е добре, а после ѝ споделя, че когато ходи със семейството на мъжа си за билки и коприва, само за нея няма ръкавици и че не ѝ разрешават да премества вещите в стаята си. Когато баща ѝ поставя пред свекъра ѝ въпроса, че тя се оплаква, мъжът ѝ и свекърът ѝ я пребиват (свекърът блъска главата ѝ в стената) и я затварят сама за два дни. Тогава тя намира хапчета, които не знае какво лекуват, и ги изпива с надеждата да умре и отива при животните. Там повръща и оцелява. Разказва за това само на майка си. Майка ѝ се разплаква и ѝ обещава да я вземе. Мъжът ѝ често излиза тайно през нощта и, когато се прибира, силно мирише на нафта, но носи пари. Една вечер при нея идват полицаи по сигнал на майка ѝ. По данни на доклад на ДСП/ ОЗД майката подава сигнал при тях, че дъщеря ѝ е отвлечена насила в съседно село и държана против волята ѝ. Майка ѝ споделила, че в разговор с нея Зюмбюла заплашила да се самоубие, ако не се върне при родителите си. Когато вижда полицаите, свекърът се скрива в къщата ѝ заплашва Зюмбюла, че, ако каже нещо против семейството му, ще убие родителите ѝ. Тя скрива от полицаите опита за самоубийство и отрича всичко, което майка ѝ е казала. Впоследствие Зюмбюла е настанена в кризисен център на неправителствена организация. От работата на психолози с нея има данни за сексуално насилие срещу нея от страна на свекъра. При извършената от ДСП/ ОЗД проверка е установено, че Зюмбюла е омъжена от три месеца, след

като е заплатена сума на майката. Свекърът твърди, че семейството му не е знаело, че тя няма шестнадесет години.

СВИЛЕНГРАД

14. Невена е дете на разведени родители, което от четири години живее с майка си. Баща ѝ е алкохолик, който преди развода често е биел нея и майка ѝ. Отношенията с майка ѝ са силно конфликтни, в резултат на което през последните две години Невена често бяга от дома си за по 2-3 дена (през което време спи при приятелка). Последните няколко пъти майка ѝ заключва входната врата и не я пуска да се прибере в жилището. По това време Невена се запознава с момиче, което проституира и което започва да ѝ прехвърля клиенти. Те ѝ се обаждат и Невена избира дали да се срещне с тях. Част от тях са полицаи. Тогава спира да ходи на училище, на 14-годишна възраст, след завършен VIII клас. Междувременно по-голямата ѝ сестра активно проституира, въпреки че е омъжена и има деца. Един от клиентите на Невена, когото тя възприема за близък приятел, я уговаря да замине с него за Гърция, където я продава на група албански сводници. Те упражняват върху нея брутална принуда (побой, душене, заплахи с рязане на уши и пръсти с нож), за да я мотивират да проституира. След 2 месеца при акция на полицията тя е заловена заедно с други момичета и настанена първоначално в защитено жилище, а след това във ВУИ като възпитателна мярка по ЗБППМН. Невена е формално критична към проституцията и сводничеството, с негативни емоционални преживявания от насилствено проституиране и формиранни водещи ценности и потребности по посока на материални придобивки. Заявява намерение да се върне към проституирането, тъй като не познава друга среда. Разчита на по-голямата си сестра да я пази.

РУСЕ

15. Иглика е осиновена и от малка знае истината за произхода си. Учи в X клас в професионална гимназия и живее с осиновителите си и майката на осиновителката. Отношението към осиновителите е двойствено – презрително към майката и възхищение към бащата, с когото Иглика е имала сексуален контакт между 12 и 13-тата си година, под влияние на алкохолно опиянение. Нейна приятелка, която проституира, я запознава със собственика на кафенето, в което двете ходят. Той взема телефона на Иглика и един ден я вика да дойде в кафенето с предложение да го придружи до едно близко село, в което той има малко работа. Тя се съгласява и двамата потеглят. Пътуват дълго и спират на пътя до бял автобус. След кратко отсъствие мъжът се връща при нея и ѝ казва, че документите ѝ скоро ще са готови и ще отидат в Турция. Непосредствено преди да се качи в автобуса, Иглика вижда колата на свой познат и го повиква. Казва му, че не знае какво става, но я карат към Турция. Тъй като е непълнолетна, той я дръпва в колата си и я връща в Русе.

МЕЖДУНАРОДЕН ТРАФИК С ЦЕЛ ТРУДОВА ЕКСПЛОАТАЦИЯ БУРГАС

16. Калина живее в голяма бедност в с. Камено, Бургаска област, с родителите си, двамата си братя и двете си дъщери (на 15 и 12 години). Разделена е от десет години със съпруга си, с когото семейството не поддържа никакви отношения. Има средно професионално образование (машиностроене). Включвала се е в програми за заетост и е работила на различни места неквалифицирана работа за непродължителни периоди от време. През 2004 г. остава без работа и се регистрира в Бюрото по труда. Тогава нейн познат ѝ предлага да ѝ намери работа в Холандия в оранжерия. Калина му се

доверява, защото знае, че съпругата му работи в Холандия. Тъй като тя няма средства, той ѝ предлага да заплати издаването на международен паспорт и тя се съгласява. Заминават от ж.к. Меден Рудник, Бургас, с микробус, собственост на млада жена от Шумен, в който освен Калина и тази жена пътуват още седем млади жени от Бургас и Средец. При пристигането си в Ротердам жената от Шумен задържа паспортите им с обяснението, че дължат за издаването им и превоза по 120 евро и че ще им върне паспортите след заплащането им. Седемте са настанени в тристаен апартамент. На следващия ден пристига момиче от Разград, което им предлага да ги заведе с колата си в центъра. Обяснява им, че от тях се очаква да обслужват клиенти – турци, които тя познава, срещу заплащане от 50 евро/час. Парите се заплащат на момичето предварително, а обслужването се извършва в квартири, хотели и автомобили и се изразява в сексуални услуги. Това положение продължава 6 месеца, като седемте жени получават храна и, много рядко, дрехи. Преди Нова година Калина случайно се запознава с друга жена, родом от Нови Пазар, която също проституира. Двете стават близки и заедно се обръщат към полицията. Оттам ги настаняват в център на МОМ, който организира завръщането им в България. Тук ги поемат центровете на МОМ в София и Бургас, които съветват Калина да поиска издирване на съпруга си и да подаде иск за подновяване на плащането на издръжка, както и да предприеме действия за промяна на мярката „настаняване в СПИ” на едно от децата ѝ, наложена като мярка за закрила. Калина е включена в курс за професионална квалификация за сметка на МОМ. Калина оттегля първоначалните си обвинителни показания срещу трафикантите, тъй като те я заплашват с палеж на къщата ѝ и с причиняване на зло на децата ѝ. На очната ставка присъства психолог, който разпознава лъжесвидетелстването и впоследствие уведомява за наблюденията си МВР и МОМ със съгласието на Калина. Процесът продължава.

ПАЗАРДЖИК

17. Ружа е 42-годишна детска учителка, майка на три деца (студентка и две гимназистки), които след смъртта на мъжа си не успява да издържа със заплатата си. През зимата на 2004 г. започва да разпродава вещите от дома си, да чисти офиси и входи, но не успява да осигури препитание на семейството си. При едно гостуване при приятелка се запознава с жена, която твърди, че работи в Серес (Гърция) и печели на месец по 800-900 евро като прислужница в дома на болна старица. Ружа проявява интерес и жената я свързва с друга жена – Мария, която урежда работа в Гърция. Ружа се свързва с нея и тя идва от София в Пазарджик, за да се срещнат. Мария изисква от нея да си извади паспорт и да ѝ заплати такса за услугата от 500 евро. Ружа взема 1500 лв. пари на заем, за да изпълни указанията, и ѝ предава 500 евро такса срещу разписка. На въпрос на Ружа Мария заявява, че е представител на гръцка фирма, която набира работнички от България. Тя купува на Ружа билет за автобус и я придружава заедно с още 8 жени до Атина. Посреща ги грък, който веднага ги качва на автобус и ги закарва в едно стопанство на час и половина път, без да им даде информация за местонахождението му. Преди това провежда кратък разговор с Мария, която си тръгва. Всички жени са на средна възраст 40-50 години. Настанени са в дървени постройки с циментова настилка, стар шкаф и маса с три стола, без санитарен възел. Гръкът им взема паспортите и мобилните телефони с обяснението, че връзката е трудна и той ще ги води до селото, ако желаят да се обадят у дома. Работният ден е от 6 до 19 часа с половин час обедна почивка. Обядът се състои от сандвич и шише вода. Няма почивен ден. Работата се надзирава от друг грък, който проявява грубо и агресивно поведение към тях и носи пръчка. На ден получават по 7 евро, вместо обещаните 20, с които покриват ежедневните си нужди. Поради лошите условия една от работничките се разболява, но не ѝ е осигурена лекарска

помощ и за нея се грижат останалите. Останалите драстично отслабват. През следващите три месеца не им е позволено да се обадят по телефон. Впоследствие разбират, че Мария е звъняла по домовете им с информация, че са много добре и са ѝ поръчали да предаде поздрави. В края на третия месец гръкът им връща паспортите и им дава по един билет за автобус и ги закарва в Атина. Тогава те започват да искат обещаното заплащане. Той им отговаря, че не знае за никакви уговорки. След завръщането в България започват да търсят българката, но не успяват да я намерят. Не могат да докажат твърденията си, защото разполагат само с фалшиви разписки. Ружа се въздържа от показания в съдебен процес. Страхува се, че е била нелагално на работа и се срамува, че е била излъгана въпреки възрастта и образованието си. Опасява се, че не може да докаже правата си.

МЕЖДУНАРОДЕН ТРАФИК С ЦЕЛ ПРОДАЖБА НА НЕРОДЕНО ДЕТЕ ПАЗАРДЖИК

18. Ясена е майка на три момчета и едно момиче, омъжена за общ работник, който след 1999 г. остава трайно без работа. Ясена, която има средно образование, работи като продавачка до 2000 г., когато и тя остава безработна. През 2001 г. и 2003 г. последователно умират родителите ѝ, които са помагали на семейството. Съпругът ѝ се алкохолизира. Дватама задлъжняват към приятели и роднини, с които постепенно си развалят отношенията. Преместват се в ромския квартал, където Ясена привлича вниманието на един от богатите цигани, тъй като е хубава. Между тях започва интимна връзка, в която Ясена му предоставя сексуални услуги срещу заплащане (по 20-30 лв), храна за децата и други вещи за домакинството. Съпругът ѝ не проявява интерес към произхода им. След 4-5 месеца циганинът се отегчава и запознава Ясена със свой приятел, с

когото тя започва да прави секс срещу пари. Така сменя няколко партньори, докато установява, че е бременна. Не знае кой е бащата и не желае детето. По това време е на 38 години. Един от клиентите ѝ ѝ предлага да уреди осиновяване на детето в Гърция, като ѝ обещава заплащане от 4 000 евро, ако се съгласи. Съгласно уговорката им той урежда пътуването и я придружава до пристигането ѝ при осиновителите. Ясена е настанена като прислужница в домакинството им, като за работата ѝ ѝ се заплаща отделно. Казва на мъжа си, че заминава за Атина да работи, но той проявява интерес само към финансовата страна на пътуването. Посрещат я грък (осиновителят) и българин, който се представя за представител на организация. Между българина и придружаващия я циганин се състои кратък разговор, след който последният ѝ казва, че ще се върне да я вземе след раждането, което се очаква след 6 месеца. Ясена е заведена на лекар, който установява бременността и прави съответни изследвания. Осиновителите са заможни бездетни хора, женени от 17 години. Ясена е убедена да подпише изявление, с което се отказва от права върху детето, а осиновителите писмено се задължават да се грижат за нея до раждането. През следващите 6 месеца тя не излиза никде, освен на прегледи при един и същ лекар в частна клиника. Осиновителката започва да имитира бременност (облича се с широки дрехи и носи подплънки). Ясена помага в домакинството, като върши лека работа (помага при миене на чиниите и простиране). Всеки месец осиновителите изпращат на семейството ѝ в България по 400 евро. Позволяват ѝ да се обаждат по телефона. Тя ражда момиче в частната клиника, което ѝ е отнето веднага. Остава там още една седмица, в края на която идва да я вземе българинът. Осиновителят ѝ дава 3 000 евро (с хиляда по-малко от уговореното) и заедно с българина я качват на автобуса за България. Тя е много отпаднала и не повдига въпроса за разликата в заплащането. На изпращане

е предупредена по никакъв повод да не търси нито осиновителите, нито детето, като я заплашват, че „в противен случай не отговарят за последиците”. Когато се прибира, намира в къщата си друга жена – любовница на съпруга ѝ, и разбира, че дъщеря ѝ ходи с цигани за пари, а синовете ѝ крадат. Никой от семейството не проявява към нея нито загриженост, нито признателност. Тя се развежда и оттогава живее при приятелка в друг град, без контакти със семейството и децата си. Отказва да участва в процес. Счита, че причината за случилото се се корени в бедността ѝ, но намира себе си за единствено виновна, тъй като е знаела, че извършеното от нея е нередно и наказуемо.

БУРГАС

19. Камелия живее с трите си деца в ромския квартал на Бургас в жилище, което е купила за 700 лв., но няма нотариален акт. Биологичният баща ги посещава от време на време. Едното дете е болно от епилепсия. Камелия е неграмотна и безработна. Един ден едно дете ѝ предава на улицата покана от жена от турската махала, която чула за бедността ѝ и имала желание да ѝ помогне. По това време Камелия е бременна за четвърти път. Жената ѝ дава 200 лв. срещу устно обещание да ѝ ги върне, когато може. След около месец Камелия е повикана по същия начин от жената, която агресивно иска връщане на заема заедно с още 200 лв, които според нея са се натрупали от лихвата. Тъй като Камелия няма толкова пари, жената ѝ предлага да ги изработи в Гърция с работа в селското стопанство, като предлага да уреди паспортите и пътуването. Двете тръгват с автобус, в който пътува още една бременна жена, позната на Камелия, и петима непознати пътници. Преминават през Италия с ферибота, след което всички освен двете бременни жени и

шофьора слизат в Патра. Двете са откарани в Ламия, където са посрещнати от непознат мъж и заведени в апартамент на V етаж. В него са настанени още две бременни жени от Бургас. На всички е казано да чакат да им бъде намерена работа, като той им носи храна, но не им позволява да излизат. Една сутрин една от жените случайно чува разговор между мъжа и друго лице, че чака да родят, за да продаде бебетата за по 6000 евро. Когато споделя с станалите, четирите решават да избягат и една сутрин, докато той спи, една от тях излиза на балкона и започва да вика за помощ. Идва полиция, която задържа мъжа и вика жените за разпит. Те прекарват три дни в полицейския участък, преди да бъдат предадени на Червения кръст и настанени в Център на МОМ-Гърция. Оттам са заведени до границата с България и предадени на МОМ-България, откъдето се прибират по домовете си.

20. Жасмина живее в домакинство от девет души с майка си, сестра си и нейните три деца и собствените си три деца, като в момента чака четвърто. Биологичният баща на децата ѝ изтърпява лишаване от свобода, сестра ѝ има психично заболяване и отношенията в семейството за трудни. Жасмина е учила до IV клас. Работи като чистачка, но през повечето време е без работа. Един ден в квартала се появява турчин, който набира работнички за бране на маслини в Гърция и посещава и нея. Тя се съгласява да замине за един месец. Тъй като той бърза, ѝ вади паспорт със спешна поръчка. Двамата тръгват с неговата кола. Непосредствено преди границата той я кара да слезе от колата и да премине границата пеш. След това я качва отново, но вече е с променено, много грубо и арогантно поведение. Тя пожелава да се върне, но той не ѝ позволява. Завежда я в непознат град и я настанява в квартира заедно с млада туркиня от Варна. Момичето ѝ казва, че се намират

в Атина и че чака да я пратят във Франция да проституира. Разказва още, че родила две деца, които турчинът продал, както и че това ще се случи и с детето на Жасмина. Чакали още двама мъже, единият от които е от с. Камено. Жасмина стои заключена през цялото време. Когато двамата мъже идват, те я бият на два пъти и правят опити да я изнасят. Когато влиза в деветия месец, турчинът я завежда при лекар извън Атина, който предизвиква преждевременно раждане (инжектира ѝ някакво вещество и ѝ дава да изпие хапче, без да я уведоми за наименованието и действието им). Тя ражда момче и на другия ден се прибира заедно с него в квартирата. На следващия ден турчинът завежда детето в болница, защото има жълтеница и то остава там 4 дни. Същата вечер, след изписването му, Жасмина, детето, турчинът и двамата мъже я закарват в Солун, където турчинът и единият мъж вземат детето, а другият остава да пази Жасмина. След час се връщат и ѝ казват, че са оставили детето на едно семейство да го гледа. Връщат Жасмина в Атина и след десет дена тя, турчинът и още двама непознати мъже потеглят за България. По целия път до границата той ѝ повтаря, че ще я заколи. Прибира се в квартала си, но преди това турчинът ѝ взема документите. След три месеца се връща и ѝ казва, че заминават за Гърция да вземат детето, като се заклева в децата си, че не я лъже. Отново пътуват двамата до същата квартира в Атина, където чакат двамата мъже. След няколко дни я завеждат в сграда с кабинети, където я карат да подпише документи пред служители. След като излизат, турчинът ѝ казва, че я връща в България. Тя разбира, че са я излъгали и започва да крещи, но единият от двамата мъже започва да я удря и насила я вкарва в колата. Тримата я връщат в България, като този път ѝ връщат и документите. Жасмина свидетелства срещу трафикантите в тяхно присъствие в двете фази на процеса. Те са осъдени на лишаване от свобода.

СЛИВЕН

21. Детелина живее в долния ромски квартал на Сливен с биологичния баща на децата си. До навършване на 23 години през 2006 г. тя му ражда шест деца, от които две умират и едно е дадено за осиновяване. Месечният им доход на глава от семейството е 54 лева от детски добавки. Завършила е VIII клас, но не си е взела дипломата от училище. Докато е бременна с предпоследното си дете, непознат мъж (Христо) я спира на пазара и ѝ казва, че знае, че очаква дете и я кани у тях да говорят за бизнес. На срещата присъстват двама съпрузи — негови роднини. Тримата ѝ предлагат да роди в Гърция и да даде детето за осиновяване срещу 2000 евро. Тя се съгласява. Двамата съпрузи ѝ изваждат паспорт и я завеждат в дома си в Камено. Там престоява един месец, през който чисти и домакинства. Братът на Христо, Юри, който също живее в Камено, я взема и продава на друг мъж (Филип) срещу 400 лв. Филип я завежда в Гърция при своя брат, който живее със семейството си и се занимава с продажба на бебета. Детелина е преведена с автомобил през Италия в Гърция през юли. През септември 2004 г. ражда и се грижи за детето до ноември. Тогава я завеждат в Лариса и оформят осиновяването пред нотариус. На следващия ден я връщат в Камено, където ѝ дават 800 евро. През периода на престоя ѝ не ѝ е позволявано да излиза, нито ѝ е заплащано за домакинската работа, която е извършвала. Не е имала контакт с други лица. Когато през 2005 г. Детелина отново забременява, Христо предлага да я закара до Бургас на гости на брат му, но вместо това я завежда при други хора, занимаващи се с продажба на бебета, от които Х взел пари, за да им предаде Детелина. Тя иска от тях да я върнат в Сливен и да ѝ направят нови документи за самоличност. Те се съгласяват. Когато отива да си вземе новите документи, уведомява властите за случилото се и полицията задържа трафикантите.

СЛИВЕН

22. Калатея живее в горния ромски квартал на Сливен в една стая с още 14 души, сред които родителите ѝ, семействата на братя и сестри и собствената ѝ дъщеря. С биологичния баща на двете си деца съжителства, но няма сключен брак. Напълно неграмотна е и работи обща работа от време на време. Семейството живее в дълбока бедност. Един ден в центъра на Сливен я вижда Юри от долната махала, чиято съпруга знае, че Калатея е бременна и ѝ предлага да роди в Гърция и да остави детето за осиновяване там срещу 6000 евро. Предлага ѝ да ѝ извади международен паспорт и да ѝ плати пътя в двете посоки. Тъй като тогава Калатея е непълнолетна, с нея тръгва баща ѝ, на когото му е обещано да му бъде намерена работа. Паспортът е изваден за един ден и тримата заминават за Камено, където Юри продава Калатея на брат си Христо. След 24 часа Калатея, баща ѝ, Христо, още един мъж (Георги) и една жена тръгват за Гърция (есента на 2005 г.). По време на пътуването последните трима се уговарят да продадат Калатея на свой роднини, които живеят и работят в Гърция. Настаняват Калатея и баща ѝ в квартира с едно легло. На нея не ѝ е позволено да излиза и е заставена да върши домакинска работа. Баща ѝ работи, но получава общо сумата от 10 евро за осемнадесетте дни престой. След време продават Калатея на племенник на съпругата на Христо. Калатея не прави опит да бяга, защото не може да се ориентира къде се намира, не разполага с пари и се намира в осмия месец от бременността. Тогава е заведена в болница, където ражда с операция и е изписана след 4 дни. От България пристига братът на Георги, който откарва нея и детето в Атина. В рамките на три дни с помощта на адвокат е уредено осиновяването му и веднага след предаването му на адвоката Христо и Георги, през нощта, откарват Калатея в България с автомобил. В Камено на Калатея са платени 1000 евро, но от тях са ѝ удържани 300 евро пътни разходи за нея и баща ѝ. Дватама се прибират с

влак в Сливен. След време Юри и братът на Георги намират Калатея в Сливен с предложение тя и баща ѝ да отидат с тях до Атина, за да уредят осиновяването и тя да си получи остатъкът от парите. Калатея отново тръгва с баща си с микробус, в който пътуват още десетина души, от които 4-5 бременни жени. Те слизат на различни места след преминаване на границата. В Атина тя е накарана да каже, че е съгласна детето ѝ да бъде осиновено и да подпише бял лист. Веднага след това е отведена обратно в България, заедно с още няколко жени, които са родили в Гърция и са оставили децата си там. Дадени са ѝ 2000 евро, но от тях отново се удържат разноски и за нея остават 200 евро. Калатея не знае кой е осиновил детето ѝ, нито дали наистина е осиновено. След време я търси полицията, за да даде показания срещу трафикантите, които са заловени по сигнал на други пострадали жени. Тя получава подкрепа от МОМ, изразяваща се в осигуряване на храна, дрехи за дъщеря ѝ, която тогава е 2.5 години. Христо, съпругата му и брат му няколкократно я търсят с предложения да ѝ платят, за да оттегли показанията си, и със заплахи със същата цел, но тя не оттегля показанията си.

ПОСТРАДАЛИТЕ ОТ ТРАФИК НА ХОРА

МЕХАНИЗМИ НА ВЪВЛИЧАНЕ В ТРАФИК И ТРУДНОСТИТЕ ПРИ РАПОЗНАВАНЕ НА ЯВЛЕНИЕТО

Надя Стойкова, доктор по социална педагогика, експерт по социална работа с деца в риск в Институт по социални дейности и практики

В настоящата публикация се представят накратко основни изводи и общи резултати от качествено проучване на феномена трафик на хора в частта относно неговите жертви, както и анализ на практиката, свързана с подкрепа и предоставяне на услуги за пострадали от това престъпление деца и жени¹. Целта на публикацията е да допринесе за по-добрата информираност и квалификация на съдии и прокурори, работещи по дела за трафик на хора.

1. Общи данни за изследването

1.1. Демографски характеристики на групата интервюирани жертви на трафик

В демографските характеристики на интервюираните жертви на трафик се включват: *пол, възраст, етнически произход, семейна ситуация*, вида на *населеното място*, където са отгледани и живяли жертвите на трафик, *вид на трафика*, в който са въвлечени, както и *възрастта на въвлечане* в трафика. В изследването са обхванати общо 12 лица и всичките са от женски пол. Интервюираните са от различни възрастови групи: 1 малолетно момиче, 7 са непълнолетни (от 14 до 18 години), а 4 са пълнолетни (над 18 години). От всички тях въвлечени в трафик за просия са 3 момичета като и трите са от ромски произход. Въвлечени в трафик за проституция са 8 от интервюираните като от тях има 1 жена, която е от ромски произход, 1 момиче от турски произход, а останалите 6 са от български произход. Един от изследваните случаи е трафикирано с цел брак в чужбина. По-голямата част – 7 от изследваните произхождат от малки населени места. (села и малки градчета), а останалите жертви на трафик – 5 са от големи областни градове.

По отношение на семейната ситуация се забелязва, че само 4 от жертвите на трафик са от пълни семейства, а при всички останали има криза в семейните отношения, която се изразява във фактическа раздяла на съпрузите, развод на родителите или смърт на единия родител (смърт на бащата в семейството). По отношение на възраст на въвлечане в трафик на жертвите, т.е. кога са били въвлечени в трафик, се оказва, че повечето (8 от интервюираните) са били въвлечени като непълнолетни между 14-16 години, 2 са въвлечени малолетни между 9-13 години, други две от всичките интервюирани жертви на трафик са въвлечени като пълнолетни – около 21 и 35 годишна възраст. Анализът на данните показва много широк възрастов диапазон на

въвличаните в трафик жертви. Това дава основание да се смята, че съществува висок риск за въвличане на деца и млади жени. Все пак може да се очертае на базата на данните от това изследване и предположението за *група с изключително висок риск*, а именно групата на непълнолетните момичета — между 14 и 16 години. От друга страна, може да се направи и хипотезата, че в зависимост от вида на трафика има различна възраст за въвличане. Данните показват, че в случаите на трафик за джебчийство се въвличат жертви на възраст около 8 до 13 години, докато за проституция е около 14-16 години и по-големи.

1.2. Демографски характеристики на групата интервюирани деца в ситуация на риск

В демографските характеристики на интервюираните жертви на трафик се включват: *пол, възраст, етнически произход, семейна ситуация*, вида на *населеното място*, където живеят. По време на изследването са интервюирани общо 4 деца, които са определени като деца в риск. Всички те са от град Бургас, който е посочен като рисков град по отношение на трафика на деца в страната. Две от интервюираните са с момичета, които са настанени за отглеждане в ДОВДЛРГ в гр. Бургас. Интервюираните с двете момичета са проведени в кризисен център за работа с жени, претърпели насилие. Двете момичета са включени в дейности на центъра за превенция на насилието над деца. Другите две интервюираните са проведени с момчета от ДЦРДУ (дневен център за работа с деца на улицата), който е част от Комплекс за социални услуги за деца и семейства в гр. Бургас. Две от децата са малолетни на възраст под 14 години, а другите две са непълнолетни. Семейната ситуация на децата е рискована — две от децата се отглеждат без родителска грижа, а другите две се отглеждат основно от баби и дядовци и живеят в семейство на разведени родители, където липсва отново родителската грижа на единия от родителите. Едно от децата е било осиновено от родителите.

2. Анализ на данните от изследването

В настоящия анализ на данните от проведеното изследване са обръща особено внимание на един от важните за проучването компоненти: *механизми на въвличане в трафик*.

2.1. Механизми на въвличане в трафик

Данните от проучването показват, че механизмите на въвличане са основно чрез манипулация и принуда, които често *изглеждат като избор на самата жертва*. Работещите в системата (полицаи, социални работници, педагози и възпитатели), както и самите родители² не могат да разпознаят ситуацията на принуда и на манипулация за въвличане на жертвите. Особено често това се среща при жертвите, които са деца.

2.1.1. Особенности на механизмите на въвличане чрез принуда

Данните от проведените интервюта показват, че **възрастните от системата не са разпознали процесите на въвличане чрез принуда на децата към просия или проституция. Интервюираните съобщават, че възрастните са поставили жертвите-деца в ситуация те да решат, да изберат и да поемат отговорност да признаят, да кажат или да вземат решение дали да се съобщи на полицията за преживяно насилие. Това дава основание да се смята, че липсва компетентност на органите, работещи с деца в риск, да разпознават процеса на принуда спрямо жертвите и особено децата, жертви на трафик.**

Липсата на умения за разпознаване на механизмите на трафик в голяма степен се дължат и на липса на умения за провеждане на разговор с детето, който съдържа елементите на помагачното взаимодействие и подкрепящо разбиране към ситуацията на жертвата. Трудностите за провеждане на интервю за проучване с жертвите, в ситуация на принуда, могат да се обобщат в две посоки:

- **Трудности при разбиране на поведението на съпротива на жертвата**

Поведението на съпротива, което детето-жертва проявява към представителите на системата за закрила, в това число и полицията като орган по закрила, се разчита буквално, в следствие на което децата, жертви на трафик се третират като осъзнати извършители. Това особено се наблюдава при децата, въввлечени в просия. От проведените интервюта с жертвите-деца се забелязва, че те са имали срещи с представителите на системата за закрила (преди всичко полицията), но тези срещи са били безрезултатни, тъй като децата не са говорили за преживяното, т.с. не съдействат от гледна точка на възрастните. Очакването на възрастните е, че децата разбират какво се случва с тях и съответно какви са последиците от това за тях, без обаче да се съобразяват с особеностите на възрастта на децата на 13-14 години, когато когнитивната и емоционална незрялост не им позволява да осъзнаят в дълбочина какво точно им се случва. От друга страна, децата в тази възраст имат трудности да вербализират и анализират преживяното. Прави впечатление, че при проведените интервюта с деца не се събира информация за преживяванията и за механизмите на въвличане в трафик. Децата проявяват тревожност, когато трябва да говорят за това. Информацията за механизмите на въвличане се получава основно от интервюта с пълнолетните интервюирани жертви, които са били въввлечени като деца. Възможностите за съпротива при децата са по-ниски, поради което те често възприемат ситуацията на въвличане, в която се намират, като даденост.

Трудност за разбиране на поведението на жертвите на трафик поражда и поведението на жертвите, когато те се държат провокативно с специалистите. Обикновено жертвите говорят за трафика като нещо добро, хвалят се с това, държат се надменно, дори убеждават колко това е добро за тях, как животът им е страхотен. Често жертвите имат съблазняващо и свръхсексуално поведение, особено при децата, което се

тълкува като едва ли не „жертвите са родени“ за такъв тип поведение и не се разпознават последиците от насилието върху психиката и поведението на жертвите. По време на интервюта имаше жертви, които в първоначалните разговори демонстрираха negliжиращо поведение към проблема на трафика, като че ли не показваха никакво страдание, даже са предполагали в някаква степен какво трябва да вършат. Едва след като бяха преодолен първоначалните защити, след близо 2-3 часови разговори за живота на жертвите, те споделиха за ситуации, в които са преживявали насилие по време на трафика и животът им е бил в опасност.

Анализът на интервюта също така показва, че жертви, които дълго време са били в трафик, развиват **синдром на приспособяване към насилието**, поради което те не говорят за насилието, както жертви, които са били еднократно или краткосрочно насилвани и експлоатирани. Особено това важи за деца, жертва на трафик и системно насилие върху тях. Поведението на такива жертви прилича на поведение на съпротива, дори на жертви, които лъжат и не са надеждни, мълчат и не съдействат, дават оскъдна информация и често объркана, противоречива. Изключително важно е да се разпознае това поведение от специалистите и да се подкрепи жертвата, за да даде показания и да сътрудничи на процеса.

- **Нереалистична нагласа за поемане на инициатива и отговорност за промяна от страна на жертвата.**

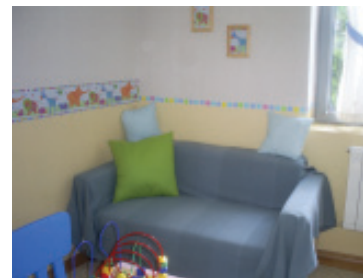
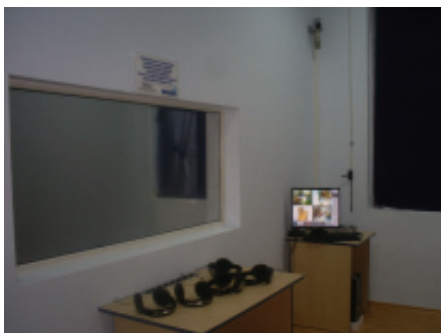
Отговорността за предприемане на действия по закрила на жертвите, особено на децата, се прехвърлят като отговорност на самите жертви. Очаква се те да поемат инициативата и да проявят желание за промяна на ситуацията, в която се намират, или да признаят, да дадат показания, да съдействат. Очакването на възрастните е децата, жертви на трафик, да кажат веднага и всичко като се игнорира фактът, че тези деца са били системно и продължително подготвяни и инструктирани преди да бъдат пуснати в просия или джебчийство. Процесът на «обработване», през който са преминали, е довел до общо състояние на страх и усещане за безпомощност, за безизходица. Често пъти дори

детето може да го разбира като единствено възможен вариант на съществуване.

Част от процеса за въвличане на жертви в трафик е т.нар. «капан», използван от страна на извършителя, т.е. механизмите, с които извършителят въвлича жертвата. Изгражда се капан около нея, за да бъде въвлечена в трафик. Наблюденията на практиката и анализът на резултатите от изследването показват, че особено

при някои видове трафик (например джебчийството) и там, където механизмът за въвличане минава през насилие, жертвите развиват много силно усещане на безпомощност и вярват безкритично на всички заплахи и думи, казани от насилниците. Ето защо, особено когато се работи с деца-жертви на трафик, професионалистите трябва да си дават сметка за капаните на въвличане, за възможното усещане на безпомощност у жертвата, което блокира желанието ѝ да говори, да търси помощ и да съдейства. **Разпитът на такъв тип жертви-деца задължително трябва да се извършва от подготвени за целта специалисти и в специална обстановка.** В тези ситуации жертвите на трафик, които са деца, трябва да бъдат третира-

ни като уязвими жертви и особени свидетели. Такива помещения за изслушване на деца-жертви на престъпление и въвлечени в престъпление у нас към края на 2009 г. има изградени в София, Шумен и Пазарджик. Те изцяло са съобразени

с международните стандарти за изслушване на деца-жертви и свидетели на престъпление. В тях има специално оборудване, венецианско огледало, отделни помещения и входи за свидетеля и за извършителя или защитата на обвиняемия и др. (вж. снимките).

2.1.2. Особености на механизмите на въвличане чрез манипулация

Манипулацията се проявява като много **голяма загриженост** към жертвата, която обикновено има някакъв сериозен проблем (икономически, личностен, в семейството или във взаимоотношения и др.). В тези случаи манипулацията се предлага като помощ. Данните от проведените интервюта показват, че е трудно за жертвата да разпознае, че целта на помощта не е безкористна. Трудно е да се твърди, че жертвите са предварително проучени и набелязани за въвличане. Посредниците, които въвличат, са и познати, и непознати за жертвите. Това прави риска за въвличане в трафик за проституция много висок, т.е. това може да се случи на всяко младо момиче или жена в **затруднена ситуация**.

От друга страна, проучването показва, че може да се изведе и друга особеност на жертвите, което ги прави уязвими в по-голяма степен, а именно: **липсата на споделяне** за предлаганата помощ с други близки хора и липсата на съветване. Често пъти самите «помагачи» посредници за вкарване в трафик съветват да не се споделя и насърчават жертвата да действа бързо, да не се колебае. Също така самата жертва често не може да прецени, че е нужно да споделя, тъй като не забелязва нищо нередно в оказваната ѝ помощ.

Данните от изследването ни дават основание да смятаме, че тези две характеристики на жертвата: липсата на споделяне и наличието на трудна житейска ситуация, са важни **характеристики на уязвимост на жертвите на трафик**. Към тези характеристики може да се добави възрастта и пола.

3. Основни изводи и препоръки на изследването

Предложените изводи и препоръки са формулирани изцяло върху данни от проведените 19 интервюта в настоящето изследване като те не претендират за представителност, но очертават тенденции, които заслужават да бъдат отчетени и коментирани с оглед работата по превенция на трафика на хора. В бъдещата система за превенция е добре да се включат елементи, които да могат да гарантират постигане на промяна в следните направления:

3.1. Развитие на компетентността на работещите с деца в риск

Развитието на компетентността на работещите с деца в риск има за цел да гарантира качество и ефективност на намесата на специалистите, работещи с деца в риск. Това са полицаи, социални работници, възпитатели и педагози, психолози и други, работещи в системата за закрила на децата. В работата с деца, жертви на трафик или в риск, които имат трудности да говорят за проблемите, трябва да се използват подходящи техники за разговор и проучване на ситуацията на децата, жертви на трафик или в рискована ситуация. Добре е **да се използват други методи за проучване** (рисувателни, психо-драматични и др.), тъй като децата имат ниска способност за анализ и рефлексия на ситуацията и обстоятелствата, в които се намират. Жертвите деца имат трудности да говорят за проблемите си, както го правят възрастните.

Нужно е да се развива целенасочено **компетентността на работещите в системата** за закрила на децата и осо-

бено представителите на полицията. Тази компетентност трябва да съдържа умения и знания за **разпознаване на механизмите на въвлечане и принуда** за джебчийство, проституция, просия и други. От друга страна, добре е тя да се гарантира чрез супервизия, обучения и обмяна на опит, което може да доведе до устойчиво повишаване на знанията и уменията на работещите с деца в риск. Данните от проучването показват, че човешкият фактор е изключително важен в работата по превенция на трафика.

Изключително належащо е да се наложи **нова професионална култура** на работа по случаите на трафик на деца и жени. Тази култура изисква работа в мрежа, мултидисциплинарно и особено междуинституционално сътрудничество. Практиката показва, че жертвите на трафик се отпускат и споделят много повече информация за случилото се пред специалисти от помагашите професии като социални работници и психолози, отколкото пред професионалистите от органите на реда и закона. Работата в мрежа изисква и общи обсъждания на случаи, както и групова супервизия по случаите от практиката.

3.2. Развитие на компетентността на рисковите групи

Основната цел при развитие на компетентността на рисковите групи деца и млади момичета е да се намали уязвимостта им. Това предполага да се предвидят, разработят и прилагат програми, обучения и разяснителни материали към рисковите групи за повишаване на техните **знания и умения за действие в трудни, кризисни житейски ситуации, както и умения за споделяне и търсене на съвет при взимане на решения в кризисни ситуации**. От друга страна, необходимо е да се подкрепи създаването на повече достъпни места и пространства за обсъждане и споделяне на младите хора по отношение на техни проблеми. Това могат да са места за консултиране, форуми, дискуссионни групи за младежи от рискови общности и др. Формални и неформални пространства за споделяне и обсъждане на проблемите на доверието, базкористната помощ, трудностите в живота и др.

Данни от проведените интервюта показват, че *обучението за превенция на трафика* и въвличането в проституция показват, че то може да играе ролята на протективен, резиланс фактор за някои от жертвите. Макар че то не е абсолютен гарант за успешна превенция, съчетаването му с други подходи, намаляващи уязвимостта на жертвите, може да повиши ефективността на превенцията на трафика на деца и млади жени. Политиката за превенция на трафика трябва да бъде реализирана не само към рискови групи от населението, каквито са младите момичета и девойки, но и към цялото население. Да бъдат насочени към формиране на нулева толерантност към трафика, сексуалната и трудова експлоатация на деца и възрастни.

Бележки

¹ При подготовката на публикацията са използвани емпиричните данни, събрани в рамките на проекта „Справедлив процес за жертите на трафик“, както и някои данни, събрани в рамките на проект „Програма за изграждане на ефективен отговор срещу трафика на деца в Югоизточна Европа“, реализиран от „Спасете децата“ — Норвегия.

² Там, където родителите не участват във въвличането на трафика.

МЕТОДИ ЗА СЪБИРАНЕ НА ГЛАСНИ ДОКАЗАТЕЛСТВА

РАЗПОЗНАВАНЕ НА ТРАВМАТА ПРИ РАЗПИТ НА ПОСТРАДАЛ. ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА СЪПРОТИВИТЕ МУ ПРИ ДАВАНЕ НА ПОКАЗАНИЯ. ОЦЕНКА НА ДОСТОВЕРНОСТТА НА ПОКАЗАНИЯТА

*Георги Кирилов, клиничен психолог и психотерапевт,
вещо лице към съда по наказателно право, асистент по
клинична психология в СУ „Св. Климент Охридски“,
председател на сдружение „Спектра“*

Настоящият текст е опит да се синтезират част от добрите практики в областта на експертната психологична оценка, психологичното консултиране и подкрепа и да се представи на органите на съда и досъдебното производство, за да подпомогне тяхната работа при изслушване на пострадали от трафик на хора лица. Той цели да подпомогне съдиите и прокурорите при разпознаването на психотравменото преживяване и възникващите в следствие на травмата съпротиви у жертвата да участва в процеса, блокиране при даване на показания или манипулативно, предизвикателно и друго отрицателно поведение в хода на производството.

„Що е то психотравма”

Понятието за психотравмата придобива най-голяма популярност в следствие на теорията за посттравматичното разстройство от края на 80-те години на ХХ век.

Психотравмата е вреда, нанесена върху човешката психиката в резултат на въздействието на фактори от заобикалящата среда, в това число и емоционални стресови въздействия, причинени от други хора. Това е емоционална и поведенческа реакция спрямо значими за човека събития, отразяваща се негативно върху начина му на живот. Тя може да блокира или разстрои психичното развитие, ако травмираното лице е дете, или да дезорганизира социалното функциониране на индивида, вкл. да отключи девиантно поведение или психична криза.

Причините за психотравмите са различни и по правило са **индивидуални**. В психотравма може да се превърне всяко значимо за човека събитие, което **надвишава индивидуалния му ресурс за справяне и предизвиква негативни физиологични и психологични последици за него**. Най-често психотравми се преживяват в следствие на събития, които лицето преживява като: предателство, лъжа, разочарование, несправедливост, насилие, загуба, смърт на значим за личността обект, болест, криза, провал на значимо начинание и пр.

Разрушителната сила на психотравмата зависи от индивидуалните физиологични и психологични характеристики на лицето, степента на неговата психическа устойчивост на стрес и неблагоприятни събития, значимостта на травмиращото събитие, присъствието или липсата на подкрепящата среда, личностовата му зрялост и др.

Психотравмените преживявания при пострадали от трафик на хора са винаги изключително строго индивидуални. Няма две еднакви жертви на трафик, които да са преживявали трафика по един и същи начин. Психотравмените преживявания при това престъпление са комплексни, защото жертвата е преживявала мултитравмена ситуация. Обичайно тя преживява

Различните автори работят с различни **класификации на психотравмата**.

Най-общо, нейните видове са:

♦ **Внезапна травма**. Настъпва в резултат на внезапно събитие, заплашващо живота, психическата и физическа цялост на човека или на значими за него хора. Много често отключва физиологичен афект.

♦ **Остра психотравма**. Може да произлезе както от гореспоменатите събития, така и от тежко преживяване на конфликт, прекратяване на значими за индивида взаимоотношения, преживяване за социално унижение и др.

♦ **Хронична травма**. Дълготрайно преживяване в емоционално неблагоприятна ситуация. Последната би могла да бъде живот в неблагоприятно (дисфункционално) семейство, дълготрайна тежка житейска ситуация (принудителен брак, смъртоносна болест на родител), трайни морални или физически вреди (принудително проституиране) и др.

множество и разнообразни повтарящи се форми на физическо и психическо насилие за продължителен период от време при висока интензивност, които обуславят положението на експлоатация (злоупотребя).

Психотравменото преживяване на жертвите на трафик често пъти е **резултат на непредсказуемостта на ситуацията и**

липсата на техен контрол върху нея. Психотравмата се отразява върху поведението им, включително и по отношение на преживяванията им за социалните работници, психолозите, съдиите, прокурорите и другите лица на държавата, които срещат.

Симптоми на психотравмата

Типична хипотеза е **жертвата да няма поведение на лице, търсещо изобавление**. При голяма част от жените, жертви на трафик, се наблюдават реакции, провокирани от мултитравмената ситуация, които на пръв поглед са **парадоксални**: тотален отказ от сътрудничество, омраза и гняв към представителите на различните институции и към близките, необяснима привързаност към и закриляне на трафиканта, оправдаване (позитивиране) на преживяното насилие, екстремно чувство за лична вина.

Психотравмените преживявания обикновено зависят от следните обстоятелства:

- ◆ Кога и по какъв начин започва трафикът? Обстоятелства по въличането на жертвата.
- ◆ Какви са преживяванията на жертвата по време на трафика?
- ◆ Какви са и какви са били взаимоотношенията на жертвата с трафикантите преди и по време на трафика?
- ◆ Каква е ролята на семейството преди, по време и след трафика?
- ◆ Жертвата приема или отхвърля случилото се?
- ◆ Поведение на представителите на различни институции спрямо жертвата и трафикантите.

Жертвата е разкъсвана от морални и емоционални страдания, пряко и непосредствено причинени от трафика. В зависимост от това, кога и по какъв начин е започнал той, тя може да се упреква и самообвинява с интензивно преживяване за вина и за несправяне, тъй като е позволила да стане жертва на трафик: „Трябваше да съм по умна, не трябваше да се доверявам”; „Само аз съм си виновна, никой не може да ми помогне”; „Аз сама си го направих, като съм глупава, така ми се пада.”¹

При голяма част от жертвите се наблюдава **завишено базово (непреодолимо) недоверие към света, себе си и другите**. Това до някъде обяснява и феномена на враждебни нагласи и отказ от сътрудничество в досъдебното производство и съдебната фаза на наказателния процес.

Често срещана психотравмена реакция в следствие на трафик с цел сексуална експлоатация е „**загубата на идентичност**”. Това е целенасочено търсен от трафиканта феномен, който гарантира или съществено улеснява контрола върху жертвата, тъй като намалява степента на психотравмено преживяване и дори създава у жертвата субективно преживяване за съгласие с експлоатацията. За някои от жертвите загубата на идентичност е алтернатива на полудяването, тъй като отцепва света на трафика от света на личността им. Истинската им самоличност не се намира в реалността на трафика. Той не се случва на човека, роден и израснал на определено място, с приятели, семейство, възпитание,

ценностна система, образование и прочие; той се случва на непознато лице, което няма име, нито история. Този механизъм облекчава понасянето на мизерията, нищетата и злоупотребата, когато жертвата преживява себе си като никоя, т.е. като лице без образ. Загубата на идентичност създава представи, че жертвата не съществува, не е себе си, нищо от случващото се около нея не се случва в действителност или не се случва на нея. За целенасочена стратегия на трафикантите, предизвикваща загуба на идентичност у пострадалите, се съди по следните примери от практиката: забрана жертвите да се наричат по собствено име помежду си и да го използват, когато говорят за себе си, като вместо това трафикантите им дават псевдоними (имена на животни и растения, множество имена, с които назовават жертвата), отнемане на документи за самоличност, отнемане на възможността за лично пространство и лично време, неспазване на обещания, налагане на физически лишения (глад), продажба на жертвата и др.

Загубата на идентичност винаги прави лицето „некооперативно”, тъй като тя нарушава усещането за автентичност на спомените. Под влияние на този механизъм са всички свидетели, пострадали от трафик на хора, които не могат да назоват точното си име, не помнят (и те наистина са забравили) къде живеят, изтласкали са (умишлено или спонтанно са забравили) множество от травмиращите подробности по време на трафика: къде са били, кой е трафикантът, как са били трафикирани, какво е трябвало да правят по време на трафика и прочие. „Не, че не искам да ти кажа... Ще ти кажа, ама като не мога да си спомня.”; „Стана изведнъж... Май с кола ме отвлякоха, ама не знам нито как сме минали границата, нито къде отидохме първо.”; „В много държави ходих, много, но не помня кои бяха, бяха много”. „За тогава ми е като мъгла, все едно не съм аз, все едно тия неща на друг са се случили.”; „Не помня добре, може и така да е станало, може и по друг начин”.

Вината е една от емоциите, които най-често и най-интензивно се преживяват от жертви на трафик. Те са провокирани от усещането, че жертвата е допуснала да стане предмет на трафик и се изразяват в отправяне на упреци и самообвинения и могат

да обусловят поведение на виновен човек. Това са онези жертви, които се считат за виновни и отговорни за извършено престъпление и се опитват да го поправят, но при дефицита им на умения за справяне, обичайно задълбочават проблема. Те бягат от представителите на закона, крият се, явно лъжат в показанията си, държат се резервирано, дори предизвикателно и арогантно и така копират поведението на извършители на престъпление. В собственото си психично преживяване *те са* извършители или съучастници в престъплението, на което са жертва. „Аз сама си го допуснах това, аз си се оставих и аз съм виновна, това е незаконно, мислех си, че като ме хванат и ще ме накажат, че ще лежа в затвора.”²; „Минаването на границата си е престъпление, аз съм престъпничка”; „Тия неща, дето ме караха да ги върша³, са незаконни и мислех, че ще ме съдят, и в Сливен ще ме заточат.”; „Аз крадах и ако ме хванеха, тежко и горко ми⁴.”

Един от основните феномени на ПТСР е *повторното преживяване на травматичното събитие*. Травматичната ситуация или ситуации се преживяват в тяхната пълна емоционална сила, отново и отново, припомня се непрекъснато и натрапливо, извън контрола на жертвата. Натрапливото припомняне може да включва фантазии, мисли или възприятия за травмената ситуация. Такова възприятие е самият наказателен процес, който възстановява преживяванията и изисква постоянното им припомняне. Децата могат непрекъснато да играят отделни аспекти или тематика от травменото събитие. Жертвите страдат от непрекъснато сънуване на травмата, което влошава съня, общото функциониране и качеството на живот, интерпретират ежедневни случки като повторение на трафика. Хора с ПТСР или сходна симптоматика избягват събития, ситуации, предмети или спомени, свързани с травматичното събитие, което е основна причина жертвите да не участват ефективно в наказателния процес срещу извършителя. Разпитите и срещите с обвиняемия представляват сблъсък със спомена за насилието, при който травмата се събужда и се преживява с гротестна сила и значимост за жертвата. Чувствата и действията от травмената ситуация нахлуват натрапливо, без жертвата да може да овладее потъването си в нея. По време на

Посттравматичното стресово разстройство (ПТСР), известно още като „**синдром на психологическата травма**”, в общата популация достига до 3 процента, но до 15 процента от хората може да преживяват негови субклинични форми или разстройства. ПТСР се дължи на травматично събитие, което е преживяно като реална заплаха за живота и физическата и психическа цялост на личността или на значим нейн близък. Не всички индивиди, подложени на остра, екстремна, травматична стресова ситуация, развиват ПТСР. Част от особеностите при възникването и проявата на ПТСР включват безпокойство, обърканост и хаотичност в мислите и поведението. Често пъти се наблюдава емоционална нивелираност (застиване на емоциите) и безчувственост.

повторното преживяване обикновено се включват илюзорни елементи за травменото събитие, които могат да предизвикат несъзнателна идентификация (сливане) на образа на съдията/прокурора с този на трафиканта или на негов съучастник.

При жертви на трафик, след острото начало на ПТСР, се наблюдава преобладаващи тревожност, депресия, гняв, отчаяние, свръхактивност, социална изолация. Характерни са лабилност, интензивност и понижен контрол върху емоциите, спонтанни и интензивни пристъпи на тревожност и раздразнителност. Често се наблюдават симптоми от депресивния регистър – загуба на интереси, намалена активност, преживявания за изоставеност и/или отчужденост от околните, неспособност за обич, чувство за безсмисленост на собственото съществуване, липса на удоволствени преживявания, интензивно чувство за вина и суицидни мисли. Други емоционални реакции са гняв, безпомощност и страх.

ПТСР е резултат от преоценката на жертвата за травмата, която гласи, че е най-добре да се приеме, че опасността е нався-

къде и да се изоставят всякакви опити за обработване на данните от околната среда.

Често срещано поведение на жертвата

- Прекомерно преживяване за застрашеност, включително спрямо органи за закрила на жертвата и органите на наказателния процес.
- Враждебност към представителите на различните институции, работещи с жертви на трафик. В резултат на трафика жертвата е впечатала представата, че всяко действие, което може да навреди на трафикантите, се наказва с незабавно преживяване за болка и застрашеност за нея.
- Мнителност и дълбоко недоверие в околните; представителите на институциите се преживяват като застрашаващи.
- При сблъсък с адвокати, социални работници и полицаи разказва кратки истории, пълни с неясноти, несигурност, отричане, пропуски и изкривявания, които приличат на хаотично поднесени лъжливи измислени разкази. Такъв тип показания, давани от дете, винаги и без изключение са симптом на травма, причинена от тежко престъпление.
- Регрес в поведението, което става несъответно за възрастта, придобития житейски опит и образование.
- Употреба или злоупотреба с психоактивни вещества.
- Травматофобия – страх от травматичното преживяване, жертвата се стреми никога да не изпита усещането, преживяно по време на травмата, което може да породи панически страх от участие в наказателния процес и да я направи неспособна да поддържа показания или да спази обещание да се яви като свидетел в съдебната фаза.
- Непрекъснато преживяване на шок, гняв, отричане, съжаление и приемане на случилото се.
- Повишена нужда от почивка.
- Тревожност и депресия

Ретравмиране. Да не навредим в желанието си да сме полезни

Препоръчително е специалистите, ангажирани в работата с жертви на трафик, да си дават сметка, че професионалната им роля носи риск да бъдат идентифицирани с насилника или несъзнателно да започнат да възпроизвеждат насилническо поведение към жертвата, тъй като тя реагира само на него. Това винаги води до загуба на жертвата като свидетел в процеса или до негодно свидетелстване, като може да обуслови травмни ситуации за самия професионалист.

Поради това е препоръчително да се съблюдават следните **добри практики**:

- **Да се избягва проявата на недоверие.** Трафикът изгражда у жертвата представа, че нищо и на никого не може да се вярва, които съзнателно са култивирани от трафиканта. Особено при първите си срещи с държавните органи жертвата „проверява“ дали може да им има доверие по това дали те ще ѝ повярват, като проверява и устойчивостта на това доверие с поведение, нормално предизвикващо недоверие. Ако разпитваният не отстъпи от позицията на доверие, дава възможност на жертвата да напусне света на трафика и да промени поведението си и да се мобилизира да сътрудничи. Ако прояви недоверие, затвърждава представата, че трафикът продължава и автоматично бива идентифициран с насилник. Поведението към него ще следва логиката на поведението, което жертвата е имала към трафиканта.
- **Да не се допуска поведение към жертвата като към заподозрян, независимо от нейното поведение и отношение към нас като професионалисти.** Това е крайна форма на недоверие, към която някои полицейски служители понякога прибегват, за да преодолеят съпротивите на свидетеля. Ако такова събитие настъпи, този служител следва да бъде отстранен от процеса, защото свидетелят няма да изгради доверие към него и може да разпростре недоверието си към всички професионалисти, които ще срещне в производството.

- **Да се избягва непосредствен разпит.** Уместно е да се даде на жертвата време да свикне с представителите на държавата, преди да започнат действията по събиране на гласни доказателства. Това включва предоставяне на възможност за предварително посещение на съдебната зала, предварително възприемане на съдиите и прокурорите без тоги и/или извън съдебната зала (задължително при жертви-деца), започване на разпита с предварителен кратък отпускателен разговор, включващ въпроси дали свидетелят се чувства удобно, успокоителни твърдения за непродължителност на изслушването, подкана да не се притеснява да пита, ако нещо не му е ясно и да се държи естествено, независимо от обстановката, предшествващи предупреждението за наказателна отговорност за лъжесвидетелстване, върху което не се поставя акцент.

- **Да не се тълкува поведението на жертвата като обидно или лично насочено срещу разпитващия.** Аrogантното, агресивното, предизвикателно и манипулативно поведение на жертвата представлява единствено външен израз на травмите, преживени в трафика и не е лично насочено към никого. Чрез него жертвата проверява дали може да се довери на разпитващия или се защитава срещу нахлуването на спомени, което в представите на жертвата е предизвикано от разпитващите. Единственият сигурен начин нахлуването да бъде ограничено и да се предотврати сливането на образа на разпитващия с образа на насилник, е да не се реагира емоционално (себеотносно) на отрицателното поведение на свидетеля.

- **Жертвите да бъдат стабилизирани, както физически, така и психически и едва след това да бъдат разпитвани в детайли за случилото се.**

- Да се разпитват жертви на трафик в присъствието на психолог с оглед осигуряването на максимално защитена среда и обгрижване на пострадалото лице.

- При липсата на възможност за психологична помощ и подкрепа преди и по време на разпитите да се следи за:

- о Разпитващият да е с обикновено, ежедневно облекло (не в униформа, тога, строг костюм);

- о **Организиране на удобна и безопасна среда по време на събирането на гласни доказателства,** включително да се избягва присъствието на много хора, влизане и излизане на лица без отношение към изслушването, пушене и консумиране на напитки и храни, разговори по групички между присъстващите, осигуряване на достатъчно светлина и въздух в помещението, максимално физическо разстояние и физически бариери между жертвата и обвиняемия, ако присъствието му е неизбежно, недопускане той да се намира физически зад жертвата и да провокира разговор с нея.

- о **Да се избягва въпросът „Защо?“.** Този въпрос директно отправя послание към жертвата за виновност и може да блокира разказването на детайли. Той крие голям риск да ретравмира тежко пострадалия и той да напусне процеса.

- о **Дайте възможност на жертвата да контролира средата,** осигурете ѝ възможност да избере къде да седне и къде да седите вие, как да фиксирате показанията, колко да продължи разпитът и др. Това връща усещането за контрол върху ситуацията и предразполага жертвите да са по-открити по време на разпита.

- о **Зачитайте нуждите, желанията и правата на жертвите.**

Не може и не бива да се правят обобщени изводи за стереотипни модели на поведение и работа с пострадали от трафик на хора. Професионалистите от всички области следва да подхождат от позицията на хора, запознати с преживяванията им в мултитравмена ситуация, но да разглеждат и подхождат към всеки случай индивидуално и спрямо професионалната си роля и компетентност.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Николова С. и Маринов П. (2009 г.), „Психиатрия, психология и психотерапия”, София: Университетско издателство Медицина;
- Колектив (2009г.), „Практическа психиатрия – обща и специална психиатрия”, София: „Ася – Росен Младенов”;
- Колектив (2009г.), „Практическа психиатрия – съдебна психиатрия”, София: „Ася – Росен Младенов”;
- Корсини, Р. (ред.), (1998), Енциклопедия по психология, София: Наука и изкуство;
- UNODC Anti-human trafficking manual for criminal justice practitioners. Printed in Austria V.09-80667—August 2009—300
- Постравматичното стресово разстройство (ПТСР) – синдром на психологическата травма, статия, http://www.gagova.com/index_ptsr.html
- Психологическая травма, статия, <http://www.gorod-psy.ru/content/view/287/72/>

Бележки

¹ Цитирани са пострадали от трафик на хора лица, интервюирани в хода на проекта.

² Тази респондентка счита проституцията за престъпление под влияние на трафиканта си.

³ И тази респондентка счита проституирането за незаконно.

⁴ Тази респондентка е принуждавана със системно насилие да извършва дребни кражби както в рожденното си семейство, така и в семейството на съпруга си, на което е била продадена на малолетна възраст. Поради вътрешни съпротиви към това престъпление развива тежка психотравма и прави опит за самоубийство. Поведението ѝ в процеса имитира това на извършителя.

Отрицателните ефекти от трафика на хора се разпростират далеч извън отделните жертви. Този вид престъпност застрашава сигурността на почти всички държави в света и представлява най-бързо развиващата се транснационална престъпна дейност, трети по големина източник на средства за организираната престъпност. Затова отговорът срещу нея трябва да бъде глобален.

д-р Георги Петрунов

Светът на трафика, основан върху презрението към жертвите, изгражда у тях убеждение за невъзможно оцеляване извън волята на трафиканта и автоматично очакване за предстоящо бедствие при срещата с държавата. Образът на правосъдието е предарително компрометиран като лицемерен, злонамерен и непредсказуем. Когато законът е вътрешно противоречив, той го потвърждава, защото обуславя противоречива практика, в която жертвата не може да изгради очакване за защита.

д-р Ива Пушкарова

Механизмите на въвлечане в трафик са основно чрез манипулация и принуда, които често изглеждат като избор на самата жертва. Изключително належащо е да се изгради нова професионална култура на работа, която целенасочено да развива компетентността на работещите в системата и да повишава знанията и уменията на рисковите групи за действие в трудни, кризисни житейски ситуации и за споделяне и търсене на съвет.

д-р Надя Стойкова

Психотравмените преживявания при пострадали от трафик на хора са винаги изключително строго индивидуални и често обуславят парадоксално поведение. Жертвата не търси избавление, упреква се за случилото се, оправдава извършителя и отказва съдействие на държавата. Професионалната роля на служителите на правосъдието носи риск да бъдат идентифицирани с насилника. Това винаги води до загуба на жертвата като свидетел в процеса или до негодно свидетелстване и може да травмира самия професионалист.

Георги Кирилов

Изследването е осъществено с финансовата подкрепа на Исландия, Лихтенщайн и Норвегия чрез Финансовия механизъм на Европейско-икономическо пространство (Договор № ПО30400 / 04.03.2009 г.) в рамките на проект: „Справедлив процес за жертвите на трафик“ на Съюза на съдиите в България, осъществяван съвместно с Институт по социални дейности и практики